

T.C.

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

SURİYE İÇ SAVAŞI: NEOREALİST TEORİ
ÇERÇEVESİNDEN ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İlyas ÖZCAN

175150110

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Doğan Şafak POLAT

İstanbul, 2019

T.C.

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

**SURİYE İÇ SAVAŞI: NEOREALİST TEORİ
ÇERÇEVESİNDEN ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan: İlyas ÖZCAN

KABUL VE ONAY

İlyas ÖZCAN tarafından hazırlanan “Suriye İç Savaşı: Neorealist Teori Çerçevesinden Analizi” başlıklı bu çalışma .../.../2019 tarihinde yapılan Savunma Sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan (Danışman) :

Üye:

Üye:

Üye:

Üye:

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

[İ m z a]

[Unvanı, Adı ve SOYADI]

Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve farklı kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge ve şekillerin kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki 17. hükme tabidir.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Suriye İç Savaşı: Neorealist Teori Çerçevesinden Analizi” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmanın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../2019

İlyas ÖZCAN

ONAY

Tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece İstanbul Arel yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumunyıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

.../.../2019

İlyas ÖZCAN

ÖZET

SURİYE İÇ SAVAŞI: NEOREALİST TEORİ ÇERÇEVESİNDEN ANALİZİ

İlyas ÖZCAN

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Doğan Şafak Polat

Ekim, 2019 – 121 sayfa

Bu çalışmada, Suriye’de 2011 yılında başlayan ve uluslararası bir sorun haline gelen iç savaş sürecinin teorik analizi yapılmıştır. Çalışma hazırlanırken, iç savaşa dâhil olan aktörlerin politikaları Neorealist kuram çerçevesinde açıklanarak çalışmaya teorik bir alt yapı kazandırılmıştır. Suriye iç savaşı ile ortaya çıkan mülteci sorunu, güvenlik sorunu ve insan hakları ihlalleri sorunu sayısal veriler doğrultusunda analiz edilmiştir. Genel olarak, savaşın ortaya çıkardığı uluslararası sorunlara, savaşa dâhil olan aktörlerin politikaları gerekçe gösterilerek çalışmanın alt yapısı oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Suriye, Arap Baharı, Neorealizm, İç Savaş, Mülteci Sorunu.

ABSTRACT
SYRIAN CIVIL WAR: ANALYSIS FROM NEOREALIST
THEORY FRAMEWORK

İlyas ÖZCAN

Master Thesis, International Relations Department

Supervisor: PhD, Faculty Member, Doğan Şafak POLAT

October, 2019 – 121 pages

In this study, a theoretical analysis of the process of civil war in Syria that began in 2011 and has become an international problem was made. During the preparation of the study, the policies of the actors involved in the civil war were explained within the framework of Neorealist theory and a theoretical background was given to the study. The refugee problem, security problem and human rights violations that emerged from the Syrian civil war have been analyzed in accordance with numerical data. In general, the background of the work has been established by citing the international problems posed by the war and the policies of the actors involved in the war.

Key Words: Syria, Arap Spring, Neorealizm, Civil War, Refugee Problem.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada Suriye iç savaşının ortaya çıkardığı sonuçlar ve bu sonuçların uluslararası alanda yarattığı etkiler üzerinde durulmuştur. Suriye iç savaşına neden olan etkenler Arap Baharı süreci ile beraber analiz edilmiştir. Bunun yanı sıra iç savaşa neden olan sosyal, ekonomik ve siyasi nedenlere de yer verilmiştir. 2011 yılının Mart ayında başlayan ve günümüze kadar devam eden Suriye'deki iç savaş durumu, küresel ve bölgesel birçok aktörün dâhil olduğu uluslararası bir sorun halini almıştır. İç savaş sürecine kendi çıkarları doğrultusunda dâhil olan bu aktörler yerelde savaştan örgütlere ekonomik, askeri ve lojistik anlamda destek vererek sürecin uzamasına sebebiyet vermiştir. Hazırlanan bu çalışmada, iç savaş sürecine dâhil olan aktörlerin politikaları Neorealist teorinin güç ve güvenlik kavramları kullanılarak açıklanmıştır. Aynı aktörler Suriye'deki çatışma sürecinin sonlanması ve Suriye'nin yeniden inşası için çalışma yürütüyormuş gibi görünse de bu aktörlerin çıkarlarının çatışması çözüm sürecinin önündeki en büyük engel olarak ortaya çıkmıştır.

Suriye'deki iç savaş sayısız hak ihlalinin yaşandığı, yüzbinlerce insanın öldüğü ve milyonlarca insanın da ülkelerinden göç etmek zorunda kaldığı uluslararası bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Mülteci sorunu, güvenlik sorunu ve insan hakları ihlalleri sorunu Suriye'deki iç savaşı uluslararası gündem maddesi haline getiren sebeplerin başında gelmektedir. Hazırlanan bu çalışmada, ortaya çıkan bu sorunlar uluslararası örgütlerin hazırladığı raporlar çerçevesinde ele alınarak analiz edilmiştir.

Bu çalışmanın her aşamasında şahsıma destek olan tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Doğan Şafak POLAT'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bu tezi hazırlamamda bana büyük yardımlarından dolayı kız kardeşim Zilan ÖZCAN'a ve emeği geçen tüm arkadaşlarıma, bunun yanı sıra bana maddi ve manevi desteklerini sunan başta babam Mehmet ÖZCAN ve annem Süreyya ÖZCAN'a teşekkürlerimi borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

1.BÖLÜM GİRİŞ

1.1. Amaç, Önem ve Literatüre Katkısı.....	1
1.2. Hipotez ve Araştırma Soruları.....	2
1.3. Teorik Çerçeve.....	2
1.4. Araştırma Metodolojisi	3
1.5. Çalışmanın Bölümleri.....	3

2.BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE NEOREALİST TEORİ (TEORİK ÇERÇEVE)

2.1. Klasik Realizm.....	5
2.2. Neorealizm.....	8
2.2.1. Neorealist Teoride Güç Kavramı.....	9
2.2.2. Neorealist Teoride Güvenlik Kavramı.....	15

3.BÖLÜM

SURİYE İÇ SAVAŞININ NEDENLERİ

3.1. Arap Baharı Süreci ve Suriye İç Savaşı	20
3.2. Suriye İç Savaşının Sosyo- Ekonomik Nedenleri.....	26
3.3. Suriye İç Savaşının Siyasi Nedenleri.....	34

4.BÖLÜM
KÜRESEL VE BÖLGESEL AKTÖRLERİN SURIYE
POLİTİKALARI

4.1. Küresel Aktörlerin Suriye Politikaları.....	41
4.1.1. ABD'nin Suriye Politikası.....	41
4.1.2. Rusya Federasyonu'nun Suriye Politikası.....	48
4.1.3. Uluslararası Örgütlerin Suriye Politikası.....	54
4.2. Bölgesel Aktörlerin Suriye Politikaları.....	60
4.2.1. Türkiye'nin Suriye Politikası.....	60
4.2.2. İran'ın Suriye Politikası.....	69
4.2.3. İsrail'in Suriye Politikası.....	75

5.BÖLÜM
SURİYE İÇ SAVAŞININ ULUSLARARASI BİR SORUN HALİNE
GELMESİ

5.1. Mülteci Sorunu.....	80
5.2. Uluslararası Güvenlik Sorunu	86
5.3. İnsan Hakları İhlali Sorunu.....	89

6.BÖLÜM
SONUÇ

SONUÇ.....	97
KAYNAKÇA.....	104
ÖZGEÇMİŞ.....	121

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKP	: Adalet Ve Kalkınma Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
EUROPOL	: Avrupa Polis Teşkilatı
IŞİD	: Irak Şam İslam Devleti
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı
OHAL	: Olağanüstü Hâl
OHCHR	: Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği
ÖSO	: Özgür Suriye Ordusu
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi
PYD	: Demokratik Birlik Partisi
SDG	: Suriye Demokratik Güçleri
SNHR	: Suriye İnsan Hakları Ağı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SUK	: Suriye Ulusal Konseyi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
UNHCR	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
YPG	: Halk Koruma Birlikleri
YPJ	: Kadın Koruma Birlikleri

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 6.1. Suriye’deki İç Savaşta sahadaki aktörlerin sebep olduğu sivil ölüm oranları (2011-2019).....	91
--	----

1.BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Amaç, Önem ve Literatüre Katkısı

Bu çalışmanın amacı; Suriye’de yıllardır devam eden ve geçen zaman zarfıyla daha da çözülemez bir durum haline gelen iç savaş sürecinin analizini teorik bir çerçevede ortaya koymaktır. Çalışma hazırlanırken; iç savaşa dâhil olan aktörlerin politikaları Neorealist kuram çerçevesinde açıklanarak çalışmaya teorik bir alt yapı kazandırılmıştır. Böylelikle, iç savaşın ortaya çıkardığı uluslararası sorunlara, savaşa dâhil olan aktörlerin politikaları gerekçe gösterilerek çalışmanın alt yapısı hazırlanmıştır.

2010 yılının sonlarında Tunus’ta başlayıp zamanla tüm bölgede şiddetli protestolara ve ardından radikal değişikliklere neden olan Arap Baharı süreci, günümüze kadar devam eden bir çatışma sürecini beraberinde getirmiştir. Tunus, Mısır, Libya ve Yemen’de iktidar değişikliklerine neden olan rejim karşıtı ayaklanmalar zamanla Suriye’ye de sıçramış ve önü alınamaz bir iç savaş sürecinin yaşanmasına neden olmuştur

Hafız Esad’ın ölümünden sonra iktidar koltuğuna oturan Beşar Esad’ın ilk zamanlar uygulamış olduğu reformist politikalar, zamanla yerini halk karşıtı tekçi politikalara bırakmıştır. Ekonomik ve siyasal anlamda her ne kadar yenilikçi politikalar uygulanmaya çalışılsa da pratikte başarılı olunamamıştır. Refah düzeyinin yaşam standartlarının altında olduğu, ekonomik anlamda hiçbir iyileşmenin olmadığı ve siyasal anlamda ise tüm kurumlara nüfusun azınlık kısmını oluşturan Nusayrilerin yerleştirildiği Suriye’de, halk nezdinde ilk tepki Suriye’nin Dera kentinden geldi. Rivayete göre, Dera’da bir grup gencin duvarlara “Halk Rejimin Düşmesini İstiyor” sloganları yazması üzerine başlayan süreç zamanla iç savaş halini aldı.

2011 yılının mart ayında başlayan protestolar çok zaman geçmeden yerini silahlı çatışmalara bırakmıştır. Suriye’deki iç savaş yerel, bölgesel ve küresel anlamda birçok aktörün dahil olduğu bir kaos ortamına dönüşmüştür. Rejim karşıtı muhaliflerin yanı sıra cihadist gruplar ve öz savunma gücü adı altında yerelde birçok farklı aktör ortaya çıkmıştır. Suriye’deki politikaları çerçevesinde sürece dâhil olan küresel ve bölgesel aktörler hem doğrudan

müdahale hem de yereldeki grupların desteklenmesiyle kendi amaçlarına ulaşmayı hedeflemişlerdir.

Günümüzde de devam eden Suriye'deki iç savaş, milyonlarca insanın yaşam alanlarını terk etmesine, yüz binlercesinin de hayatını kaybetmesine neden olmuştur. İç savaşın yarattığı anarşi durumunu fırsat bilip ortaya çıkan radikal cihadist örgütler ve bu örgütlerin pratikleri uluslararası kamuoyu açısından birincil gündem maddesi haline gelmiştir. IŞİD (Irak Şam İslam Devleti) terör örgütünün dünyanın farklı yerlerinde gerçekleştirdiği terör eylemleri yüzlerce insanın ölümü ile sonuçlanmıştır. Uluslararası güvenlik açısından tehdit oluşturan IŞİD'e karşı birçok devlet tepki ve pratik ortaya koymuştur.

1.2. Hipotez ve Araştırma Soruları

Bu çalışmada hipotez olarak "Suriye iç savaşı, küresel ve bölgesel aktörlerin sürece dâhil olması sebebiyle uluslararası bir sorun haline gelmiştir" şeklinde ortaya konulmuştur. İç savaş sürecinin analizi yapılırken çalışmaya aktörler düzeyinde teorik bir bakış açısı getirilmiştir.

Araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır;

- Suriye iç savaşının sosyo-ekonomik nedenleri nelerdir?
- Suriye iç savaşının siyasi nedenleri nelerdir?
- Suriye iç savaşına dâhil olan küresel aktörlerin (ABD, Rusya ve AB) politikaları nelerdir?
- Suriye iç savaşına dâhil olan bölgesel aktörlerin (Türkiye, İran ve İsrail) politikaları nelerdir?
- Suriye'deki çatışma durumunun yarattığı uluslararası sorunlar nelerdir?

1.3. Teorik Çerçeve

Bu tezin teorik alt yapısı hazırlanırken, uluslararası ilişkiler teorilerinden biri olan Neorealizm'den yararlanılmıştır. Neorealist uluslararası ilişkiler teorisi anarşi, güvenlik ve güç varsayımları temelinde şekillenmektedir. Uluslararası sisteme hâkim olan anarşi durumu çatışmalara başlıca neden olarak gösterilmektedir. Devletler böylesi çatışma ortamlarında hayat kalmak için mücadele etmektedir. Çatışmanın hâkim olduğu uluslararası

sistemde devletlerin güvenliğini sağlayacak en temel unsur olarak karşımıza “güç” faktörü ortaya çıkmaktadır.

Çatışma ortamının yarattığı silahlanma yarışı güvenlik sorununu daha da ciddi boyutlara ulaştırmakta ve devletleri güvenlik ekseninde ittifak kurmaya itmektedir. Bu perspektifte devletler tek başlarına elde edemedikleri güce ittifaklar doğrultusunda sahip olmayı amaçlamaktadırlar. Devletlerin güvenlik ekseninde kurdukları ittifaklar amaca ulaştıktan sonra sona ermektedir.

Suriye’deki iç savaş süreci aktörler düzeyinde ele alındığında, küresel ve bölgesel aktörlerin güç ve güvenlik ekseninde ortaya koyduğu politikalar incelenmiş ve çalışmanın teorik alt yapısı oluşturulmuştur. Her bir aktörün kendi ulusal çıkarı çerçevesinde ortaya koyduğu pratik Neorealist teori çerçevesinde analiz edilmiştir.

1.4. Araştırma Metodolojisi

Bu çalışma birincil ve ikincil kaynaklardan yararlanılmış nitel bir çalışmadır. Uluslararası kuruluşların resmi verileri birincil kaynak olarak esas alınmıştır. Bunlar arasında Syrian Network For Human Rights (SNHR), United Nations Human Rights Council (UNHRC), European Commission, Amnesty International, Office Of The United Nations High Commissioner For Human Rights (OHCHR) ve EUROPOL gibi birçok uluslararası örgüt bulunmaktadır.

Bunların yanı sıra, bu konu ile ilgili yazılmış kitaplar, makaleler, tezler ve internet kaynaklarından yararlanılmıştır. Bunlar arasında bakanlık verileri, meclis raporları ve uluslararası gazeteler ve dergiler bulunmaktadır.

1.5. Çalışmanın Bölümleri

Çalışmanın başlıkları ortaya konulurken giriş ve sonuç bölümleri de dâhil olmak üzere toplamda altı başlık olarak hazırlanılmıştır. Çalışmada esas olarak, uluslararası bir sorun haline Suriye iç savaşının Neorealist teori çerçevesinden analizi ortaya konulmuştur.

Çalışmanın ilk bölümü giriş bölümüdür. Burada tezin içeriğine, kapsamına ve amacına yönelik bilgilendirme yapılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümü ise, tezin alt yapısını oluşturan teorinin anlatıldığı bölümdür. Bu

bölümde Neorealist teori hakkında bilgi verilmektedir. Neorealizmin esas aldığı güç, güç dengesi, güvenlik ve güvenlik ikilemi gibi kavramlar üzerinden açıklamalar getirilmiştir.

Çalışmada üçüncü bölüm olarak; Suriye iç savaşının nedenlerine yer verilmiştir. Arap Baharı sürecinin etkilemiş olduğu ülkeler hakkında bilgi verilerek, Suriye’de iç savaşa neden olan etkenlere ışık tutulmuştur. Suriye iç savaşının sosyo-ekonomik ve siyasi nedenleri hakkında yazılmış kaynaklardan yararlanılarak savaşa neden olan sebepler üzerinde durulmuştur. İç savaşa neden olabilecek tüm sebepler Hafız Esad dönemine kadar geri gidilerek analiz edilmiştir.

Dördüncü bölüme geldiğimizde ise bu bölümde, Suriye iç savaşına dâhil olan küresel ve bölgesel aktörlerin politikalarının analizi yapılmıştır. Küresel anlamda ABD, Rusya ve AB (Avrupa Birliği)’nin politikaları incelenirken bölgesel anlamda ise Türkiye, İran ve İsrail’in Suriye üzerindeki politikalarına yer verilmiştir. Bu politikalar incelenirken Neorealist teoriden yararlanılmıştır. Neorealist teorinin güç ve güvenlik kavramlarından faydalanılarak sürece dâhil olan aktörlerin politikalarına eleştirel yorumlar getirilmiştir.

Çalışmanın beşinci bölümü ele alınırken, Suriye iç savaşı ile beraber ortaya çıkan uluslararası sorunlara yer verilmiştir. Bu sorunlar; Mülteci sorunu, güvenlik sorunu ve insan hakları ihlali sorunları olarak sınıflandırılmıştır. Suriye iç savaşı ile ortaya çıkan bu sorunlar tek tek ele alınarak yarattığı etkiler üzerinde durulmuştur. Bu bölümün hazırlanmasında uluslararası kuruluşların raporlamaları esas alınarak savaşın ortaya çıkardığı bu sorunlar sayısal veriler ışığında incelenmiştir.

Çalışmanın sonuç bölümünde, tüm bölümlerden elde ettiğimiz değerlendirmeler çerçevesinde analiz yapılmıştır. Suriye’de çatışma ortamı ile beraber devam eden müzakere sürecine projeksiyon tutularak yorumlar getirilmiştir. Son olarak, Suriye’nin yeniden inşası üzerine yapılan çalışmalar incelenerek çalışmaya farklı bir bakış açısı getirilmiştir.

2. BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE NEOREALİST TEORİ (TEORİK ÇERÇEVE)

2.1. Klasik Realizm

Realizm, insanın doğasına vurgu yapmak ile beraber insanın doğası gereği kötü, bencil ve çıkarıcı olduğu (Waltz, 2009: 81-82) ve bu doğrultuda pratik gösterdiği üzerinde durmaktadır. İnsanlar gücü elde etmeyi ve bu güç ile diğer canlılar üzerinde iktidar kurmayı amaçlamaktadır. Realist teoriye göre uluslararası sistemde belirleyici aktör devlettir. Devletlerin üstünde bir gücün olmadığı ve karar verme mekanizması olarak ta devletin tek yetkili kurum olduğu üzerinde durulmuştur. Bu teoriye göre devletler kendisini yaratan insanlar gibi bencil ve çıkarıcıdır. Devletlerin bu bencil ve çıkarıcı özellikleri uluslararası sistemde anarşiyi beraberinde getirir. Bu anarşik sistemde, devletler varlığını koruyabilmek için gücü elde etmeyi amaçlarlar. Gücün insan doğasında olduğu gibi devletlerarası politikada da caydırıcı bir özelliği vardır. Bu doğrultuda devletler güvenlikleri söz konusu olduğunda güce başvurmaktan çekinmezler.

Uluslararası sistemde temel aktörün devlet olduğu (Gözen, 2014: 161) üzerinde durularak devlet dışı aktörler (ulus üstü kuruluşlar) etkinlik bakımından hep eleştirilmiş ve yetersiz bulunmuştur. Ulus üstü kuruluşların caydırma amaçlı kullandıkları politikalar devletlerin askeri ve siyasi gücüne oranla eksik görülmüştür.

Birinci Dünya Savaşı'ndan kısa süre sonra İkinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkması savaş sonrası dönemde güç ilişkilerini ön plana çıkarmıştır. Milletler Cemiyeti'nin uluslararası sorunlara çözüm üretmekteki başarısızlığı (Uğrasız, 2003: 143) uluslararası ilişkilerle ilgilenenler arasında umutsuzluk ve sinisizm duyguları yaratmıştır. Sistemden duyulan hayal kırıklığı (özellikle Amerikalı düşünürler arasında) göze çarpmaktaydı. Yaygın olan kanı idealist reformcuların inançlarında yanılmış oldukları yönündeydi. Bireyler ne mükemmeldiler, ne de mükemmelleştirilebilirlerdi ve ahlakın uluslararası ilişkiler araştırma ve uygulamalarında herhangi bir rolü olamazdı. Örgütler ise savaş tehdidi tamamen ortadan kaldırılmadan reforme edilemezlerdi.

Genellikle askeri güçle özdeşleştirilen “güç” ulus-devletlerin aralarındaki ilişkilerde tek mutlaklık olarak görülmeye başlanmıştı. Bu bağlamda güç politikaları da artık amoral veya irrasyonel değil, fakat kaçınılmaz kabul edilmekteydi (Aydın, 2004: 34).

İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği büyük yıkımın içinde ve İdealizm görüşünün karşılığı temelinde ortaya çıkmış olan Realizm; Thukydides, Sun Tzu, Thomas Hobbes, Carl von Clausewitz ve Niccolo Machiavelli gibi düşünürlerin yazdığı eski eserler ışığında modern bir Uluslararası İlişkiler teorisi haline gelmiştir (Çıtak, 2014: 30). Realizmin öncülleri olan bu yazarlar, devletleri hırs sahibi, açgözlü aktörler olarak ele alıp, bu aktörlerin hedeflerinin mevcut güçlerini artırmak ve bu uğurda karşı tarafı işgal ederek güçlerine güç katmak olduğunu savunurlar. Devletlerin bu amaçlarının özünde devletlerin insan doğası metaforuyla özdeşleştirilen karakteri bulunmaktadır. Devletler de insanlar gibi doyulmaz bir güç arzusu içindedir. Wolfers'ın “saf güç politikası” olarak adlandırdığı bu modelde, devletler güç peşinde koşan bencil varlıklardır ve devletlerin saldırgan eğilimlerini önleyebilecek bir üst otorite yoktur. Bu koşullar altında şiddet ve yok olma tehlikesi herkes için mevcut bir gerçekliktir. Bu durum karşısında politika üretmeyen devletler yok olmak ile karşı karşıyadır. Bu çerçevede devletlerin gücü elde etme arzusu ve bu doğrultuda ortaya koydukları saldırganlık durumu çatışma ve mücadele ortamını beraberinde getirecektir. Kısaca, gücü elde etme yarışı uluslararası ilişkilerin tamamına yayılıp anarşi ortamına neden olacaktır (Açıkmeşe, 2008: 77-78).

Thucydides, M.Ö. 431-404 (Güler, 2014: 84-94) yılları arasında Atina ve Sprata şehir-devletleri liderliğindeki ittifaklar arasında cereyan etmiş Peloponez Savaşı'na Atina ordusunda bizzat katılmış, savaşta Amphipolis şehrine savunmak üzere Trakya'ya gönderilmiş Atinalı bir generaldir. Thucydides, şehri savunmada başarısız olunca 20 yıllık sürgün ile cezalandırılmış ve sürgün dönemi boyunca devam etmekte olan savaş gözlemleyerek *Peloponez Savaşı* isimli meşhur eserini yazmıştır. Thucydides yazmış olduğu eserde Peloponez Savaşına sebep olarak, Atina'nın sahip olduğu güç ve bu durumun Sparta üzerinde yarattığı korkuyu göstermiştir. Realist teori geleneği açısından, Thucydides, ilk defa olmak üzere, belli bir sebep-sonuç

ilişkisi içinde, daha sonra ittifak, dengeleme, strateji, caydırıcılık, silahlanma yarışı, güç dengesi ve diplomasi gibi kavramlar ile açıklanacak, şartlar, olaylar ve politikalara dair açıklamalar geliştirmiştir (Gözen, 2014: 166-167).

Hobbes'e göre insanın öncelikli çıkarı kendini korumasıdır, çünkü düşmanlık ve güvensizlik rekabetten doğar, bazı insanlar bencildir, kibirle doludur ve intikama heveslidir; doğa halinde herkes güvenliğinden endişe eder ve kendine zarar vermeden önce diğerine zarar vermeye çalışır. Doğa halinde bir yaşam bulmak mümkün değildir, insanlar bireysel olarak sağlayamadıkları güvenliklerini kolektif olarak sağlamak adına devlet halini almışlardır. Sivil devlet, doğa halini korkunç koşullarının bir çaresidir. Hobbes'e göre bir tarafta inatçı bireyler diğer tarafta hükümet varken ortada toplum olmadığından, devlet güçlü olmak zorundadır. Hobbes, özgürlüğü, sınırlamanın yokluğu olarak tanımlar, ancak insanlar onlardan birinin tadını çıkaracak ve aynı zamanda daha güçlü görünen dürtüyü, hayatta kalma dürtüsünü tatmin edeceklerse bazı özgürlüklerinden fedakarlık etmek zorundadırlar (Waltz, 2009: 81-82).

Realist teoride, devletler çıkarları doğrultusunda rasyonel bir şekilde karar alıp pratik sergileyen kurumlar olarak tanımlanır. Devletler elinde bulundurdukları askeri, siyasi ve ekonomik güç doğrultusunda istediklerini elde etmeyi amaçlar. Uluslararası sistem bu bağlamda güvenliklerini amaçlayan devletlerin rekabet alanı haline gelmiştir. Devletler güvenliklerini sağlamak için savaşa girmekten geri durmazlar. Uluslararası politikanın özü güç ve çıkar mücadelesidir. Güvenlik sorunu ve bu bağlamda gücü elde etmeyi amaçlayan devletlerin varlığı kalıcı bir barışı imkansız kılmıştır. Barışın olmadığı uluslararası bir sistemde işbirliği mümkün olmamıştır.

Çoğu kez, devletin devletler arasında kendi işlerini şiddetin kasvetli gölgesinde yürüttüğü söylenir. Uluslararası sistemdeki bazı devletlerin gücü her zaman kullanabilme ihtimalinden dolayı diğer devletler bu duruma karşı hazırlıklı olmalıdır yoksa bu devletler askeri bakımdan daha güçlü devletlerin insafına sığınarak yaşamak zorunda kalır. Mevcut uluslararası sistemde doğa durumu savaş halidir. Buradaki savaş hali, devletleri kuvvet kullanma aşamasında engelleyecek bir üst otoritenin eksikliği ve devletlerin her an güce

başvuracak aktörler olmasıdır. Çatışma ortamını engelleyecek caydırıcı bir devlet üstü kuruluşun eksikliği hep olacağından uluslararası sisteme anarşi her zaman hüküm sürecektir. İnsanlar arasında olduğu gibi devletler arasında da, anarşi veya hükümet yokluğu şiddetin ortaya çıkmasıyla ilişkilendirilebilir (Waltz, 2015: 129-130).

2.2. Neorealizm

1960'ların sonu ve 1970'lerin başında, anarşik sistemli realist söylemler ile insan saldırganlığının fazla oluşuna dair iddialar, uluslararası ilişkilerdeki klasik realizme karşı yaygın bir memnuniyetsizlik yaratmıştı. Eleştirmenler bu klasik realist yaklaşımın, uluslararası sistemdeki artan bağımlılığı ve kademeli olarak gelişen uluslararası hukuk kurallarını gözden kaçırdığını iddia ediyorlardı. Ayrıca devletler ve pazarlar arasındaki küresel düzeyde var olan ilişkiyi anlamak için, katkıda bulunacak çok az şeyin bulunduğu da dikkat çekiyorlardı. Bu büyüyen eleştiriler karşısında bazı realistler, teoriyi iddia edilen demodeliğinden kurtarmak adına girişimlerde bulunmayı başladılar. Böylece klasik öncüllerinden farklı olarak, anarşik sistemi vurgulayan, hayatta kalmayı ön plana çıkaran ve iki kutuplu dengeyi savunan yeni bir realist görüş ortaya çıktı. Kenneth Waltz'ın yazmış olduğu Uluslararası Politika Teorisi kitabı klasik realist teoriyi geliştiren ve bunu daha sıkı bir bilimsel temelde kurmaya çalışan ilk ciddi girişim oldu (Necefoğlu, 2017: 17).

Neorealist teori, devletlerarası ilişkileri belirleyen en önemli hususun uluslararası sistemin yapısı olduğu varsayımı ile (Gözen, 2014: 172) hareket etmektedir. Neo-realizm kuramı realizmde olduğu gibi sistemin anarşi üzerine kurulu olduğunu temel almış, fakat realizmden farklı olarak bu devletlerin yalnız başlarına ortaya koydukları mantıklı karar alma süreci doğrultusunda pratik sergilemedikleri vurgulamıştır. Bu kararlar, söz konusu aktörlerin sistem içinde sahip oldukları statüleri gereği gerçekleşen etkileşimlerin, yine bu aktörlere yaptığı dayatmalar sonucu ortaya çıkan sonuçlar olarak ifade edilmektedir (Balcı ve Kardaş, 2014: 127). Kişiler olsun, şirketler olsun, devletler olsun ya da her ne olursa olsun – bir anarşi durumunda bulunan birimlerin, hedeflerine ulaşmak ve güvenliklerini korumak için kendilerinin yarattıkları araçlara ve kendileri için yapabildikleri düzenlemelere güvenmeleri

gerekir. Anarşik bir düzende eylem ilkesi zorunlu olarak kendine-yardımdır. Bir kedine yardım-durumu bir yüksek risk durumudur – ekonomik alanda iflas, bir özgür devletler dünyasında ise savaş tehlikesidir (Waltz, 2015: 140).

Neorealizm uluslararası sistemin egemen devletlerden oluştuğu ve bu devletlerin işlevsel yönden benzer unsurlar olduğu görüşü temelinde bir yapı çerçevesi çizerken, devletleri birbirlerinden farklılaştıran ögenin güç dağılımı olduğu görüşünü ileri sürmektedir. Genel olarak, neorealizm klasik gerçekçiliğin birim düzeyindeki analizlerine sistem analizi de ekleyerek bir uluslararası politika felsefesi oluşturmaktadır (Aslanlı ve Memmedov, 2016: 1521).

Waltz'a göre: uluslararası alanda faaliyet gösteren aktörler arasında meydana gelen anlaşmazlıkların çözümünü sağlayacak etkin bir mekanizma yani üstün bir otorite bulunmamaktadır. Devletler üstün bir otoritenin varlığını doğaları gereği reddetmektedirler. Üstün bir otoritenin olmaması ise, uluslararası ilişkiler sisteminin anarşik bir yapı arz etmesine sebep olmaktadır. Bu anarşik yapı içerisinde yer alan devletler arasında geçerli bir uyumun sağlanmasından söz edilemez (Pınar, 2014: 36-37). Nitekim Suriye'de 2011 yılında başlayan rejim karşıtı protestoların zamanla silahlı çatışmalara neden olması günümüze kadar devam eden bir kaos ortamını beraberinde getirmiştir. 8 yıldır devam eden böylesi bir iç savaşın hiç kuşkusuz bu kadar uzamasında devletler üstü etkin bir kuruluşun eksikliği ve iç savaş sürecine çıkarları doğrultusunda dâhil olan devletlerin varlığı en temel neden olarak ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda devlet üstü etkin bir kuruluşun varlığına olan ihtiyaç Suriye iç savaşı sürecinde kendisini bir daha ortaya çıkarmıştır.

2.2.1. Neorealist Teoride Güç Kavramı

Realist teoride güç, temel bir kavramdır. Bununla birlikte, “Realistler arasında bile güç terimini nasıl açıklayacakları hakkında açık bir mutabakat olmaması oldukça ironiktir. Bazı Realistler, güç faktörünü devletlerin ekonomik, askeri ve diplomatik kapasitelerinin özeti olarak tanımlar. Bazıları ise gücü her bir ülkenin sanki tek başınaymış gibi belirlediği bazı mutlak değerler değil, diğer devletlerin kapasiteleri ile alakalı kapasiteler olarak görür.” (Viotti ve Kauppi, 2016: 52).

Morgenthau, uluslararası politikayı tanımlarken gücü elde ederek iktidarı ele geçirmek olarak yorumlamıştır. Devletlerin en öncelikli amacının gücü elde etmek olduğu üzerinde durmuştur (Morgenthau, 1970: 30). Güç elde etmek tutkusu, devletlerarası politika da bütün politikalar gibi güç siyaseti ihtiyacına dayandığı için, uluslararası politikanın en belirgin ögesidir (Morgenthau, 1970: 36). Uluslararası politika da “güç” devletler tarafından kendi güvenlikleri söz konusu olduğunda ya da istedikleri politikaları gerçekleştirme doğrultusunda kullanılan bir araçtır. Bu teoriye göre uluslararası sisteme hâkim olan anarşi durumu devletler için güvenlik amacıyla güç kullanımını meşru kılmaktadır.

Devletlerin birçok amacı vardır lakin bir devletin en öncelikle amacı varlığını devam ettirmektir (Waltz, 2009: 197). Devletlerin huzur, çıkar ve güç gibi başka hedefleri güvenli bir şekilde gütmeleri ancak kendi güvenliklerini sağlamaları ile mümkün olur. Devletler için güç bir araç olduğundan, devletler iki koalisyondan daha zayıf olanına katılmayı yeğler. Muhtemelen faydalı bir araç olan gücün güttükleri amaç haline gelmesine izin vermezler. Sistemin onları gütmeye teşvik ettiği hedef güvenlidir. Artan güç bu amaca hizmet edebilir de etmeyebilir de (Waltz, 2015: 158-159). Suriye iç savaşına güvenlik odaklı bakıldığında ise, öncelikli olarak sürece dâhil olan bölge ülkelerin politikaları ele alınmalıdır. Bu doğrultuda Türkiye, İran ve İsrail’in Suriye iç savaşı sürecinde ortaya koydukları politikalar, bu devletlerin karar alıcıları tarafından “güvenlik” eksenli bir söylem oluşturularak meşrulaştırılmıştır. Bunun yanı sıra IŞİD terör örgütünün dünyanın birçok yerinde gerçekleştirdiği terör saldırıları güvenlik tehdidi olarak algılanıp sürecin uluslararası bir sorun haline gelmesinde öncelikli nedenler arasında yerini almıştır.

Uluslararası güç dengesinin esasları, tam anlamıyla 18. Yüzyılda ortaya çıkmaya başlamıştır. Güç dengesi kavramının ortaya çıkması 1789-1945 yılları arasında devletlerarasında yaşanan ilişkiler ile etkili olmaya başlamıştır (Yılmaz, 2008: 30). Güç kavramı gibi güç dengesi kavramında da kesin bir tanımını yapmak mümkün değildir. Güç dengesinin ne olduğu konusu tutarlılıktan çok uzaktır. Güç dengesi kavramı çok kutuplu sistemleri betimlemek için kullanılabilir. Bu bakımdan 18. Yüzyıl Avrupa sistemi klasik güç dengesi modeli olarak kabul edilirken 19. Yüzyıl Avrupa sistemi çok

kutuplu ve ılımlı bir güç dengesi sistemi modeli olarak görülmektedir. (Arı, 2004: 154-165). Çok kutuplu bir sistem olarak kullanılan güç dengesi kavramı ittifaklar ile yakından ilişkilidir. Egemen devletler, karşılıklı olarak güvenliklerini sağlamak için antlaşmalar yapmaktadır. İttifak olarak adlandırılan bu antlaşmalar genel olarak askeri niteliktedir. Ancak devletler sıklıkla ideolojik ve ekonomik nedenlerle de ittifaklar kurmaktadır. Napolyon, Avrupa'yı Fransız hegemonyası altında tek kutuplu bir sisteme çevirme girişiminde bulunmuş ancak başarısız olmuştur. Napolyon her ne kadar sistemin yapısını değiştirememiş olsa da işleyişinde büyük değişime neden olmuştur. Bu nedenle, Napolyon'un yenilgisinin ardında Avrupalı Büyük Güçler olan İngiltere, Avusturya, Prusya ve Rusya Avrupa'da çok kutuplu sistemi onarmak için bir araya gelmiş ve Viyana Kongresi ile eski düzen yeniden kurulmuştur (Özcangaz, 2015: 55-56).

Neorealist teoriye göre güç dengesi ile uluslararası sistemde düzen sağlanabilmektedir (Ashley, 1984: 245). Uluslararası sisteme anarşi hüküm sürmektedir. Devletler bu doğrultuda kendi güvenliklerini sağlama çabası içerisinde. Bu çerçevede devletler için iki farklı yol bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, devletlerin ekonomik anlamda kendileri geliştirerek askeri anlamda güçlenme yoluna gitmesi, ikinci olarak ise devletlerin başka devletler ile ittifak kurarak, kendisine tehdit olarak gördüğü devletlere karşı gücünü artırmasıdır. Birkaç devletin bu ittifakı gerçekleştirilmesi başka devletlerin de kendileri ile ittifak kurmasını beraberinde getirecektir. Bu şekilde güç dengesi tam anlamıyla sağlanmış olacaktır (Ruggie, 2011: 267).

Çoğunlukla uluslararası sistemde tek bir gücün hegemonyasına karşı dengeleme stratejisi veya büyük güçler arasındaki rekabet ve güç paylaşımı olarak tanımlanan güç dengesi yaklaşımının siyasi kökeni, Rönesans İtalya'sı tarihçilerinin eserlerine dayanmaktadır. Lakin bir fikir olarak güç dengesi, Thucydides başta olmak üzere eski Yunan tarihçilerinin yazılarında da yer almıştır. Kavramın Batı dünyasında siyasi bir fikir olarak kullanılması ise Machiavelli ve onun siyaset hocası Lorenzo Medici'nin eserleri ile başlamıştır. Burada belirtilmesi gereken güç dengesi kuramı ile realist yaklaşımın Thucydides, Medici ve Machiavelli'nin eserleri gibi ortak yazılardan kaynaklanmasıdır. Daha sonra farklı kuramsal fikirlere sahip yazarlar

tarafından farklı açılardan tanımlanmasına rağmen, temel varsayımlarında görülen benzerlikler, güç dengesi kuramının realizm ailesine tabi olduğunu göstermektedir (Ryskulova, 2017: 12-13).

Realizm akımının öncüsü olan Morgenthau'nun fikirleri üç temel kavram çerçevesinde şekillenmiştir. Bunlar güç, rasyonalite ve güç dengesidir. Morgenthau'ya göre mevcut uluslararası sistemde belirleyici tek unsur güçtür. Güç ise devletlerin hedeflerini gerçekleştirmeleri için araç olmaktan ziyade ulaşılması gereken bir amaçtır. Eğer güç devletlerin ulaşmak istediği nihai amaçsa, devletler için güç elde etmenin dışında başka bir amaç söz konusu değildir. Bu durumda devletler için güç diğer devletlerin durumuna bakılmaksızın değerlendirileceğinden gücün “mutlaklığı” önem kazanmaktadır. Ancak, güç belirlenen amaca ulaşmak için bir araç olarak ele alınırsa, o zaman da devletlerin diğer devletlerin davranışlarını etkileyebilmek için onlardan daha fazla gücü sahip olması gerekeceğinden gücün “nispiliği” önem kazanmaktadır (Brown ve Ainley, 2013: 74).

Devletler üstü bir otoritenin bulunmadığı uluslararası sistemde, devletlerin politikaları kendine yardım (Self-Help) prensibi etrafında şekil bulmaktadır (Küçüksolak, 2012: 203). Devletler uluslararası sistemde güce başvurmayı bir politika olarak benimsemektedir. Şekil yönünden devletlerin hepsi aynı olsa da güç ve nitelik bakımından birbirlerinden ayrılırlar. Bu doğrultuda devletler herhangi bir tehdit durumunda karşısındaki gücü dengeleyebilmek için başka devlet veya devletler ile ittifak kurma yolunu seçerler. Böylelikle gücü dengede olan taraflar arasında çatışma ortamının caydırıcı özelliği uluslararası sistemde istikrarı beraberinde getirmektedir.

Devletler işlev bakımından benzer birimler olsalar da, yetenekleri bakımından büyük ölçüde farklılaşırlar. Bu tür farklılıklardan bir nevi iş bölümü gelişir. Bu doğrultuda, devletlerin uluslararası sistemdeki en öncelikli amacı kendi güvenliklerini sağlamaktır (Waltz, 2015: 132-133).

Kuvvet kullanarak ya da kullanmayarak, her devlet kendi çıkarına en fazla hizmet edeceğini düşündüğü yolu çizer. Şayet bir devlet tarafından kuvvet kullanılıyor ya da kullanılması bekleniyorsa, diğer devletlerin tek çaresi tek başına veya birleşik halde kuvvet kullanmak veya kullanmaya hazırlıklı

olmaktır. Kendi inisiyatifiyle hareket etme yeteneğiyle mücehhez daha yüksek bir otoriteye yardım talebiyle başvurmak mümkündür (Waltz, 2015: 143). Nitekim Suriye’de de böyle olmuştur. Suriye’deki iç savaşın silahlı çatışmaya dönmesi ve tüm ülkeye yayılması ile beraber Rusya Esad rejiminin isteği üzerine 2015 yılında askeri anlamda Suriye’ye müdahale kararı almıştır. Bu doğrultuda Rus askerleri rejim güçleri ile beraber sahada operasyonel faaliyetlerde bulunmuştur. Güç dengesi durumu Suriye’deki iç savaş süresince sadece rejim çerçevesinde pratik bulunmamıştır. Bunun yanı sıra ABD ve Türkiye’nin bu süreçte muhalifleri Eğit-Donat programı çerçevesinde destekleme politikası ve yerelde SDG (Suriye Demokratik Güçler)’nin aynı süreçte IŞİD ile savaşı ve bu savaş çerçevesinde SDG’nin Koalisyon Güçleri tarafından desteklenmesi iç savaş sürecinde ortaya çıkan güç dengesi stratejileri arasındadır.

Güç dengesinin amacına yönelik diğer bir varsayım ise barışın sağlanmasından ziyade daha öncelikli hedeflerin olduğudur. Burada en temel varsayımlardan yola çıkılarak devletin öncelikli hedefinin beka olduğu ileri sürülmektedir. Devletler birincil hedef olarak beka sorununu gündemlerine aldıklarından dolayı güç dengesi sisteminin amacı devletin bağımsızlığını ve otonomisini korumaktır. Bu varsayımda da yine istikrar olgusunu referans alınmakta ve istikrarlı bir sistem yapısına atıfta bulunmaktadır (Çelik, 2014: 22).

Kissenger ise güç dengesi politikasının devletlerin tercihinden ziyade bir zorunluluk sonucunda izlenen bir politika olarak ele almaktadır. Avrupa’da birbirine eşit veya yakın güçte devletlerin varlığı neticesinde bu politikanın zorunluluk arz ettiğini söylemektedir. 1648 sonrası Avrupa siyasi kompozisyonu dikkate alındığında güç dengesi politikası’nın devletlerin tercihinden ziyade çevresel faktörlerin yani mevcut uluslararası sistemin yapısından kaynaklanan bir politika tercihi olduğu ortaya çıkmaktadır (Çelik, 2014: 22).

Mevcut uluslararası sistemde gücün büyük bölümünü elinde bulunduran bir devlete karşı diğer devletler bir araya gelerek ittifak kurmayı ve bu doğrultuda sistemdeki büyük güç karşısında güçlerini artırmayı amaçlarlar.

Güç dengesi kavramı sadece büyük güce sahip tek bir devlet karşısında ittifak kuran devletler ile değil, gruplar arası güç yarışında da büyük bir önem arz etmektedir.

Eğer rekabet eden bloklar birbirine neredeyse eşitmiş gibi görünüyorsa ve eğer rekabet önemli meseleler etrafında geliyorsa, bir devletin kendi tarafını yüzüstü bırakması bizzat kendi mahvına sebep olma tehlikesi taşır. Bir kriz anında, en zayıf ya da maceracı tarafın kendi kampının politikasını belirlemesi muhtemeldir. Ortakları ne en zayıf üyelerinin elenmesini ne de her ne kadar risklerine hayıflansalar bile bir girişimi desteklemeyi başaramayarak birlikten yoksun olduklarını ilan etmeyi göze alamaz. I. Dünya Savaşı'nın başlangıcı çarpıcı örnekler sunar. İttifak ortaklarının yaklaşık eşitliği, onları sıkı sıkıya karşılıklı bağımlı hale getirmişti. Müttefiklerin karşılıklı bağımlılığı, artı iki kamp arasındaki rekabetin keskinliği, her ülke kendi ortaklarını taahhüt altına sokabildiği halde, iki tarafta da tek başına hiçbir ülkenin kontrol uygulayamayacağı anlamına geliyordu. Eğer Avusturya-Macaristan yürümüşse, Almanya onun peşinden gitmek zorundaydı; Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun dağılması Almanya'yı Avrupa'nın ortasında yapayalnız bırakmış olurdu. Eğer Fransa yürümüşse, Rusya onu ardından gitmeliydi; Fransa'ya karşı bir Alman zaferi Rusya için bir yenilgi olurdu. Böylece her şey bir kısır döngü içinde olup bitiyordu. Büyük bir müttefikin yenilmesi ya da ittifaktan ayrılması dengeyi sarsmış olacağı için, her devlet kendi stratejisini ve kuvvetlerinin kullanımını ortaklarının hedeflerine ve korkularına uyarlamak mecburiyetindeydi (Waltz, 2015: 208).

Devletler güvenlikleri söz konusu olduğunda güce başvurmaktan hiçbir zaman geri durmamışlardır. Bu doğrultuda güç devletlerin devamlılığı için elzem bir durum teşkil etmektedir. Bir devlet uluslararası sistemde kendinden daha güçlü bir devletle karşı karşıya geldiğinde ise ittifak kurma yoluna başvurmuştur.

Bir devlet neredeyse herkesle iş yapabilir. Litvinov 1930'larda Sovyetler Birliği'nin düşman bir dünyada kendi güvenliğini artırmak için her devletle, hatta Hitler Almanya'sıyla bile çalışabileceğini söylemişti.

Devletlerin askeri yenilgi cehenneminden kaçınmak için şeytanla ittifak yapacaklarının farkına varmak önemlidir (Waltz, 2015: 207).

Devletlerin devamlılığı güç faktörü ile doğru oranda netlik kazandığı için devletler için öncelikli amaç, hayatta kalabilmek için askeri güçlerini artırmaktır (Küçüksolak, 2012: 203). Genel olarak güç faktörü ele alındığında gücün şiddet doğrultusunda ortaya çıktığı görülmektedir. Böylelikle güce sahip olan aktörün şiddete başvuracağı kaçınılmazdır. ABD'nin Soğuk Savaş'ın bitmesiyle beraber büyük bir güç olarak mevcut statüsünü koruması, dünya çapında operasyon yapma gücüne sahip bir ordu ile mümkün olmuştur. Zira askeri güç ekonomik gelişmişlik olmadan mümkün olmaz, bu nedenle büyük bir güce sahip olmadaki en öncelikli koşul iyi bir ekonomidir (Özdemir, 2008: 118).

Devletler hedeflerine ulaşmak için güç kullanmaktan kaçınmazlar. Güce başvuracak devletler gücün kullanılması ile oluşacak başarının oranına göre hareket etmektedirler. Böylelikle elde edilecek kazanımların düşüncesi güç kullanmada önemli bir etkidir. Çünkü devletleri kendi hedeflerinin gerçekleştirilmesi için güç kullanmaktan alı koyan bir otorite yoktur. Uluslararası sisteme hâkim olan anarşi sebebiyle, devletler her an güç kullanmak ya da güce karşılık verme konusunda hazırlıklıdır (Waltz, 2009: 154).

2.2.2. Neorealist Teoride Güvenlik Kavramı

Uluslararası ilişkilerde ele alınan güvenlik terimi ile toplumsal hayatta kullanılan güvenlik kavramları birbirlerinden farklıdır. Toplumsal hayatta kullanılan güvenlik, insan güvenliği ve sosyal güvenlik olarak karşımıza çıkarken uluslararası ilişkilerde kullanılan güvenlik genel olarak devletlerin güvenliği ve güç politikaları ile alakalıdır. Bu doğrultuda uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramı incelendiğinde, devletlerin tehditler karşısında almış oldukları güvenlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Devletler bu güvenlik sorunu karşısında güç kullanma yönünde pratik sergilerler. Güç kullanımı devletler için tarih boyunca elzem durum teşkil etmiştir. Bu çerçevede devletler kendi güvenliklerini sağlamak amacıyla başka devletler ile savaşmaktan kaçınmamışlardır.

Neorealist uluslararası ilişkiler teorisi, sisteme anarşinin hâkim olduğunu ileri sürmektedir (Waltz, 2015: 143-146). Neorealist teorinin yaratıcısı Kenneth Waltz devletlerin de insanlar gibi doğaları gereği bencil olduğu varsayımını reddederek, bu bencilliğin uluslararası alana hâkim olan kaos ortamı ile açıklanabileceğini ileri sürmektedir (Akarsu, 2017: 6).

Devletlerarası ilişkilerde rol oynayan mevcut tüm aktörler güç doğrultusunda güvenliklerini sağlama amacına sahiptirler. Mevcut bu aktörler karşılaştıkları tehdit türlerine göre güvenlik yöntemi arayışına girmişlerdir. Aktörlerin uluslararası sistemde meydana gelen gelişmeler karşısındaki pratikleri güvenlik algısının gelişimini beraberinde getirmektedir (Dedeoğlu, 2008: 24-25).

Uluslararası sistemdeki devletler arasında oluşabilecek tehdit durumlarında, önleyici bir devlet üstü kuruluşun eksikliği devletleri kendi güvenliklerini sağlamak adına silahlanma yarışı içerisine sokmuştur. Yani bir devletin kendi güvenliğini sağlama amacıyla yapacağı hamleler başka bir devlet tarafından güvenlik sorunu olarak algılanabilir (Kırış, 2018: 25). Bu bağlamda devletler uluslararası sistemde varlıklarını korumak amacıyla güvenlik arayışı içinde olurlar. Bu arayış devletleri güç kapasitelerini artırma yönünde politikalar üretmeye zorlamak ile beraber silahlanmayı devletler için elzem kılmıştır.

Neorealist uluslararası ilişkiler teorisine göre, güvenlik sıfır toplamlı bir oyundur. Bir taraf kazanırken diğer taraf kaybetmektedir. Rekabet ortamının mevcudiyeti devletleri kendi güvenlikleri doğrultusunda politika üretmeye itmektedir. Bir devletin kendi güvenliğini artırmasına yönelik karşı devletin de güvenliğini artırması “Güvenlik İkilemine” sebep olmaktadır. Neorealist teoride ele alınan güvenlik ikilime kavramı, uluslararası sistemdeki anarşi ile açıklanmaktadır (Acar, 2018: 8).

1648 Westfalya Antlaşması ile ulus devlet sisteminin kurumsal temellerinin atıldığı ve buradan tüm Avrupa’ya yayıldığı konusunda (Uğuz ve Saygılı, 2016: 130) bir genel kabul bulunmaktadır. Uluslararası sistemde yaşanan krizlerin çözümünde rol oynayan bir otoritenin eksikliği devletlere kendi politikalarını üretme gerçekliği vermiştir. Bu çerçevede, güvenliği

sağlama durumu devletlerin kendi sorumluluğuna düşmüştür. Devletlerin, anarşinin hâkim olduğu uluslararası sistemde kendi güvenliklerini sağlamaktan başka alternatifi yoktur (Baylis, 2008: 78).

“1951 yılında Butterfield, savaşların nedenlerini tartıştığı çalışmasında, tarihteki birçok savaşı “trajedi” olarak niteler. Savaşları birer trajedi haline getiren faktör, fikirde savaşma niyetine sahip olmayan karar-alıcıların eylemde savaşmak zorunda kalmalarıdır. Butterfield’e göre, bireyler daimi bir biçimde diğerlerinin kendilerine zarar verebileceği korkusu içinde yaşarlar. Bu “Hobbesvari korku” (Hobbesian fear) çok “şiddetli” bir biçimde hissedilir ve bireyleri kendilerini korumaya yönelik önlemler almaya iter. Ancak diğer bireyler, bu “iyi niyetli” önlemleri, kendilerine zarar vermek için uygulanan politikalar olarak algılayabilirler, çünkü onlar da “Hobbesvari korku” içinde yaşarlar ve diğerlerinin önlemlerine cevap verme ihtiyacı hissederler. Bu karşılıklı korku ve iyi niyetlerden emin olamama durumu, bireyleri artan bir biçimde yeni önlemler almaya iter ve aslında savaş niyeti taşımayan bireyleri bir savaşa sürerler” (Bilgiç, 2011: 124-125).

Neorealist düşünürler savaşların nedenini insan doğasından ayrı tutmuşlardır. Bu doğrultuda savaşlara sebep olarak uluslararası sisteme hâkim olan anarşik düzeni ileri sürerler.

Önleyici bir gücün olmadığı uluslararası sistemde devletler güvenliklerini kendileri sağlamak amacıyla güçlerini artırmayı hedeflemektedir (Küçüksolak, 2012: 203). Anarşinin hâkim olduğu uluslararası sistemde devletler bu anarşi durumunu güvenlik tehdidi olarak görmekte ancak bu tehdidin, devletlerin güçlerini artırmaları sonucu yok olacağı varsayımı kabul görmektedir. Neorealist teoriye göre, devletler güvenliklerini ancak askeri güç temelinde sağlayabilirler. Bir devletin güvenlik doğrultusunda kendisine tehdit olarak gördüğü başka bir devlete karşı silahlanma yolunu seçmesi, karşı devlette de aynı pratiğe neden olacağı için uluslararası sistemde anarşi ortamına neden olacaktır (Bilgiç, 2011: 123-142).

İkinci Dünya Savaşının sona ermesiyle beraber dünya ABD-SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) öncülüğünde oluşan iki kutuplu bir

güç mücadelesine tanık oldu. Soğuk savaş dönemi olarak bilinen bu dönemde gerginlikler ile beraber zaman zaman bölgesel çatışmalar da yaşanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nda Amerika tarafından Hiroşima'ya atılan atom bombası ile uluslararası sistemde nükleer silah dönemi başlamış oldu. Hiroşima'nın yarattığı böylesi bir felaket uluslararası sistemdeki tüm devletler için güvenlik politikalarını tekrardan gözden geçirmelerine neden oldu. Bu doğrultuda devletler nükleer silaha karşı nükleer silah temin etme ya da üretme arayışına girdiler.

Karşılıklı nükleer silahlara sahip iki ülkenin gireceği bir savaşta iki tarafta savaşın kazananı haline gelmez. Nükleer misilleme riski savaşıacak iki ülkenin de göze alamayacağı bir durumdur. George Ball, devletler tarafından yaratılacak misilleme riskini “kozmetik blöf” olarak tanımlamıştır. Bir devletin kullanacağı nükleer silah sonrasında karşı devletinde nükleer silah kullanma riskinin olması bu iki devlet içinde caydırıcı bir etki yaratmaktadır. Çünkü hiçbir devlet kendi ülkesinin yıkımına neden olacak bir nükleer silah kullanmaz (Waltz, 2008: 13). Bu çerçevede nükleer silahların potansiyel gücü ile beraber caydırıcı bir gücünün olması devletler tarafından elde edilmesi gereken bir güç olarak ortaya çıkmıştır.

“Nükleer bir dünyada, hâkim tek bir silah kategorisi vardır. Ulusların hepsi ikinci vuruş yeteneğine sahip olduğunda, stratejik güçleri arasındaki karşılaştırma kendiliğinden tamamlanmış olur. Hatta bazı devletler diğerlerinden daha büyük ve çeşitli stratejik kuvvetlere sahip olsalar bile, hepsi de etkin bir şekilde dengede kalacaktır. İkinci vuruş yeteneğinin ötesine geçmenin tek yolu, ya ilk darbe yeteneği geliştirmektir ya da etkili bir stratejik savunma oluşturmaktır. Bir devlet, diğerinin bu iki mucizeden herhangi birini sergileyebileceğinin farkında olduğu sürece, yanlış anlaşılmalardan kaynaklanan savaş ihtimali, pratik olarak ortadan kalkmış olur. Bu devletlerden hiçbiri, stratejik nükleer silahların caydırıcılık dışında nasıl kullanılabileceğini hesaplayamayacağından, nükleer silahlar, rekabet eden devletlerin mevcut ve gelecekteki güçlerinin karşılaştırılması ve stratejilerinin hesaplanması sorununu ortadan kaldırmış olur. Nükleer devletler, ikinci vuruş yeteneğini kolaylıkla geliştirebileceğinden, stratejik düzlemde birbirlerinin yardımına ihtiyaç

duymazlar. General de Gaulle'ün de iddia ettiği üzere, nükleer silahlar, stratejik olarak, ittifakları faydasız kılar” (Waltz, 2008: 33).

Bu varsayımdan hareketle devletlerarası güvenlik sorununun birçok düzlemde ele alınması gerekir. Küresel açıdan değerlendirildiğinde, mevcut uluslararası sistemin tamamında oluşacak güvelik ele alınırken, bölgesel açıdan bakıldığında ise coğrafi güvenlikten söz edilmektedir. Lakin güvenlik kavramı günümüzde daha çok küresel boyutta vücut bulurken, bölgesel anlamda işlevsiz kalmaktadır (Yorulmaz, 2014: 14-15).

3. BÖLÜM

SURİYE İÇ SAVAŞININ NEDENLERİ

3.1. Arap Baharı Süreci ve Suriye İç Savaşı

Ortadoğu bölgesinde rejim karşıtı protestolar şeklinde başlayan Arap Baharı süreci, bölgede kaotik bir sürecin başlangıcı olmuştur. Bu ayaklanmalar Mısır, Tunus, Libya ve Yemen’de iktidar değişikliklerine neden olurken Suriye’de ise yıllardır devam edecek olan bir iç savaşa dönüşmüştür. Arap baharı başladığında Esad rejimi Ortadoğu’da reformlara neden olan sürecin kendisini etkileyemeyeceğini düşünmüştür. Fakat Mısır’da Hüsnü Mübarek’i, Tunus’ta Zeynel Abidin’i, Libya’da Kaddafi’yi ve Yemen’de Abdullah Salih’i iktidardan eden reform yanlısı ayaklanmalar elbette Suriye’ye de yansımıştır.

2010 yılının son aylarında önce Tunus’ta ve daha sonra sırasıyla Mısır, Bahreyn, Libya ve son zamanlarda Suriye’de de etki eden “Arap Baharı” süreci, bu ülkelerin rejimleri açısından karışık sonuçlara yol açmıştır (Bellal ve Doswald-Beck, 2011: 3-4). Ortadoğu bölgesinde meydana gelen bu ayaklanmalar, yıllardır devam eden kalıplaşmış devlet politikalarına karşı bu bölgede yaşayan halkların tepkileri şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu protestoların temelinde iyiye gitmeyen ekonomik yaşam koşulları ve kalıplaşmış geleneksel siyasi yönetimler gelmektedir (Ünal, 2017: 149).

Arap baharı dediğimiz bu dönem, reform yanlısı protestolar ile başlayan daha sonra yerini iktidar karşıtı şiddetli gösterilerin aldığı ve bunun sonucunda radikal değişikliklerin yaşandığı dönemdir. Bu süreçte ayaklanmaların yaşandığı ülkelerde yaşayan halklar belli talepler doğrultusunda yenilikten yana protestolar gerçekleştirmiştir. Halkların insanca yaşama istekleri ve var olan koşullarının düzeltilmesi amacıyla başlattıkları bu protestolar, bu sürecin yaşandığı ülkelerde iç çatışmaları ve iktidar değişikliklerini beraberinde getirmiştir.

Yaşam şartlarının her geçen gün daha da kötüye gittiği Arap ülkelerinde halk nezdinde ilk tepki Tunus’ta yaşayan 26 yaşındaki Muhammed Buazizi adındaki bir gencin bedenini ateşe vermesiyle başlamıştır. Buazizi’nin bu pratiği diğer Arap ülkelerini de içine alacak olan Arap Baharı sürecinin

başlangıcı olmuştur. Tunus'ta başlayan bu süreç çok zaman geçmeden Mısır'a ve daha sonra diğer Arap ülkelerine sıçramıştır.

Ortalama 11 milyon nüfusuyla (Dışişleri Bakanlığı, 2019) toplumsal olarak homojen bir yapısı olan Tunus, bölgedeki diğer Arap ülkelerine oranla daha iyi koşulların olduğu bir ülke olmasına rağmen birçok sorunu içinde barındırmıştır. Ülkedeki genel işsizlik oranı %13' iken, gençlerde bu oran % 30'lardadır. Bununla beraber Tunus'ta iktidarın halk üzerindeki baskısı ve siyasi yozlaşma son süreçte oldukça artmıştır. Bununla beraber Tunus Devlet Başkanı Zeynel Abidin Bin Ali'nin ailesi ve yakınları ülkedeki parasal akışı kendi ellerinde tutmaktadır. İktidarı kendi çıkarları doğrultusunda kullanan bu aile, ülkedeki tüm kurumların denetimini elinde tutarak piyasanın tamamı üzerinde hâkimiyet kurmuştur (Karaatlı, 2015: 235). Tunus'ta yaşayan halklar kötü yaşam koşulları, işsizlik oranındaki artış, fakirlik ve kurumlar düzeyindeki yozlaşmaya karşı tepki göstermek için sokaklara çıkmıştır. Yaşanan bu gelişmeler neticesinde Tunus'ta 300'e sivil rejim güçleri tarafından öldürülmüştür. Tunus'taki halkın gerçekleştirmiş olduğu rejim karşıtı protestolara dayanamayan Bin Ali, 14 Ocak 2011'de ülkeden kaçarak Suudi Arabistan'a yerleşmiştir. Ülkedeki diğer siyasiler de istifaya zorlanmıştır. Bu süreç ile beraber Ekim 2011'de Tunus'ta demokratik anlamda ilk serbest seçimler gerçekleşmiştir (Demir, 2018: 29).

2010 yılının Aralık ayında Tunus'ta işsiz bir genç mevcut durumunu protesto etmek amacıyla bedenini ateşe vermiştir. Bu durum karşısında ülkede başlayan protestolar (Koçak, 2012: 22) diğer Ortadoğu ülkelerinde yıllardır iktidarda olan rejimler için risk teşkil etmekteydi. Tunus'taki gösterilerden etkilenen Mısır halkı kısa bir süre içerisinde sosyal medya üzerinden örgütlenip protestolar gerçekleştirmiştir. 30 yıldır Mısır'da iktidarda olan Hüsnü Mübarek bu süre zarfında halkın taleplerini göz ardı etmiş ve halk nezdinde ciddi anlamda politikalar üretememiştir.

Tunus'un isyan ateşi kısa zaman içinde Mısır'a sıçradı (Başkan, 2011: 3). 2011 yılının Ocak ayında Mısır'da başlayan rejim karşıtı gösteriler (BBC, 2017) zamanla halk ayaklanması şekline ulaştı. Protestolara neden olan unsurlar arasında yaşam koşullarının kötüye gitmesi, siyasi yolsuzluğun

kurumsallaşması, ülkede yıllardır devam eden OHAL yasası ve işsizlik oranını yüksek olması bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Mısır Devlet Başkanı Mübarek'in zengin bir yaşam sürmesi bu nedenler arasında sayılabilir. Tunus'ta başlayan halk ayaklanması ve bu durumun zafer ile sonuçlanması Mısır halkı için ilham kaynağı olmuştur. Mübarek rejimi reform taleplerine yönelik bir dizi yeniliği devreye geçirse de Mısır halkı yapılan bu reformları samimi ve yeterli bulmamıştır. Bu doğrultuda Mısır halkı Mübarek'in istifa etmesini ve OHAL yasasının kaldırılarak ülkeye demokrasinin hâkim kılınmasını istemiştir. Protestocular yeni bir anayasa hazırlanarak suçla bulaşan devlet yöneticilerinin yargılanmasını ve yeni seçimlerin yapılması talebinde bulunmuştur (Yılmaz, 2017: 67).

Eylemlerin başlamasından 18 gün sonra (BBC, 2017) artan baskılar Hüsnü Mübarek'e istifadan başka alternatif bırakmamıştı. Baskılara dayanamayan Mübarek 11 Şubat 2011'de istifa ettiğini açıkladı (Al Jazeera, 2017). 2012 yılında gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçimleri ile Muhammed Mursi ülke yönetiminin başına geçmiştir (BBC, 2012). 2013 yılının ortalarında ise bu sefer gösteriler ve protestolar Muhammed Mursi karşıtlığında gerçekleşmiştir. Göstericiler ile rejim arasındaki çatışmaların şiddetlenmesi sonucu Mısır ordusu yönetime el koyma kararı almıştır. Muhammed Mursi'ye verilen süre içerisinde uzlaşma sağlanamayınca Genel Kurmay Başkanı Abdulfettah Sisi ordunun yönetime el koyduğunu açıklamıştır.

30 yıldır iktidarda olan Hüsnü Mübarek'in bir halk hareketi sonucu iktidarından edilmesi ile beraber rejim karşıtı gösteriler tüm Ortadoğu bölgesine yayılmıştır (Başkan, 2011: 3). Tunus ve Mısırdan sonra halkların yenilik talepleri doğrultusunda başlattıkları ayaklanmalar 2011 yılının Şubat ayında Libya'nın Bingazi şehrine de sıçramıştır (Doğan ve Durgun, 2012: 62). Libya'daki ayaklanmalar Tunus ve Mısır'daki ayaklanmalara oranla daha sert ve kanlı geçmiştir. 42 yıldır Libya'da iktidarda olan Kaddafi, halkın taleplerine cevap vermemek ile beraber protestoculara karşı zor kullanılması emrini dahi vermiştir. Halk ile rejim güçleri arasındaki çatışmalar her geçen daha da şiddetlenirken halk Kaddafi'nin istifa etmesini istemiştir. Kaddafi'nin muhaliflerin örgütlendiği şehirleri uçaklar ile bombalaması uluslararası

toplumda tepkiye neden olmuştur. Bu durum özellikle ABD, Fransa ve İngiltere'nin Kaddafi'yi kınamasına yol açmıştır. Fransa devleti BMGK (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi)'nin kararını gerekçe göstererek savaş uçakları ile Muammer Kaddafi rejimine yönelik hava saldırıları düzenlemeye başlamıştır. 20 Ekim günü Kaddafi'nin yakalanması ve infaz edilmesi ile beraber Libya'daki çatışmaların kazananı muhalifler olmuştur.

Sonuç olarak, Muammer Kaddafi rejiminin düşmesiyle Libya halkı yıllardır devam eden baskılardan kurtulmuş (Caner ve Şengül, 2018: 65) ve demokrasi anlamında ilk adımını atmıştır. Libya'da yaşanan bu durum Arap Baharının yaşandığı diğer ülkelerden farklı olmuştur. Bu doğrultuda Libya'da ekonomik ve siyasi yapı tekrardan değişecek ve demokrasinin temelleri yeniden atılacaktır (Serbest, 2017: 31).

Sıra Yemen'e geldiğinde ülkede gücün zengin bir sınıf tarafından kullanıldığı görülmekteydi. Halkın iktidar koltuğunda oturanlardan memnun olmamasının yarattığı öfke her geçen gün daha da artmaktaydı. İktidara yakın olanlar iktidarı zenginleşme aracı olarak görmek ile beraber devletin tüm aygıtları bu elit kesim etrafında pratik göstermekteydi. Buna paralel olarak Arap baharı süreciyle diğer Arap devletlerinde başlayan ayaklanmalar Yemen'de yaşayan insanlar için bir başlangıcın ilk adımı olmuştur. Yemen halkı var olan adaletsizliğin son bulması ve yeni bir yönetimin kurulması amacıyla diğer Arap devletlerinde olduğu gibi protestolara başlamıştır.

Yemen'de muhalefetin gerçekleştirmiş olduğu rejim karşıtı gösteriler 2000'li yıllarda başlamış ve Arap Baharına kadar devam etmiştir. 2010 yılı ile başlayan Arap Baharı gösterileri Yemen'de meşru talepler doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Yemen'de bireysel silahlanmanın üst düzeyde olması sürecin radikal sonuçlar doğuracağını öngörse de Yemen'deki olaylar kansız bir şekilde sonlanmıştır (Demir, 2018: 29).

Arap Baharı olarak bilinen bu dönem, baskıcı rejimlere karşı ayaklanmalarda kalıplaşmış "El şebab yurid iskat el nizam" (Halk rejimin yıkılmasını istiyor) (Taştekin, 2016: 21-22) şeklindeki sloganlar, Arap Baharı sürecinin arka planındaki sebep olarak ortaya çıkmaktadır. Arap Baharının yaşandığı ülkelerde muhalifler ülkedeki sıkıntılara neden olarak, devlet

yöneticilerinin kendi çıkarları doğrultusunda ortaya koyduğu politikaları göstermişlerdir (Çelik, 2015: 38).

Arap Baharının yaşandığı ülkelerde ayaklanmalara sebep olarak ekonomik nedenlerin ağır bastığı söylenebilir. Bu doğrultuda, alım gücünün düştüğü ve yoksullaşmanın arttığı bir ortamda halkların iktidar karşısı pratik göstermeleri hiçte tesadüf değildir. Bu ülkelerde ekonomik bir yapının olmamasının getirdiği gereksiz devlet harcamaları ve toplum ihtiyaçlarının göz ardı edilmesi Arap Baharı denilen sürecin başlamasına zemin hazırlamıştır. Teknolojinin gelişmesi ile ortaya çıkan sosyal medyanın yaygın kullanılmaya başlanması ve bu ülkelerde okuyan genç nüfus oranının artmış olması sürecin bu gençler tarafından örgütlü bir şekilde koordine edilmesini beraberinde getirmiştir.

Ortadoğu coğrafyasında yaşayan halklar her ne kadar zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarına sahip olsalar da kötü koşullar altında yaşamak zorunda kalmışlardır (Kalp, 2016: 17). Bu koşullar altında yaşayan Ortadoğu halklarının gerçekleştirdiği ayaklanmaların asıl sebebi ekonomidir. Bu ekonomik problemler halk ayaklanmalarını tetikleyen en temel faktördür. Gerçekleşen bu halk hareketlerinin hepsinin ortak bazı noktaları vardır. Bu benzerliklerin en başlıca olanları arasında gerçekleşen ayaklanmaların yerelden kaynaklanmaları ve lidersiz olmalarıdır. Ortadoğu bölgesinde gerçekleşen bu ayaklanmaları birbirinden ayıran en temel nokta Tunus ve Mısır'da halkın tamamının protestolara katılması iken diğer ülkelerde ise halkın belli bir kısmının sürece dâhil olması şeklindedir (Sağsen, 2011: 58).

Diğer Arap ülkelerinde yaşanan rejim karşısı protestolarda olduğu gibi, Suriye'de yaşanan halk ayaklanmasının asıl nedeni demokrasi doğrultusundaki isteklerdir. İsyan edenler Esad rejiminden kurtulmayı istemekle beraber bundan sonra yönetimi doğrudan halkın belirlemesini ve yönetimde daha fazla söz sahibi olmalarını istemektedirler. Bu dönüşümü uygulatacak yeni demokratik reformların derhal yürürlüğe girmesi, protestolara katılanların en öncelikli talepleri arasındadır (Sinkaya, 2011). Suriye'deki çatışma durumunun bu kadar uzayıp, radikalleşmesinin altında siyasal, toplumsal ve ekonomik birçok neden bulunmaktadır.

Esad rejiminin sürekli reform vaatleri verip gerçekleştirmemesi, rejime yönelik güveni azaltmış ve tepkilere neden olmuştur (Abuhasan, 2013: 59-60). Suriye'deki mevcut durumun sadece güncel değil tarihsel sebepleri de vardır. Suriye bağımsızlığını ilan ettikten sonra diğer Arap ülkelerinde olduğu gibi demokrasi dışı politikalar ortaya koymuştur. Hafız Esad'ın iktidarlığı süresince ülke Hafız Esad'ın kendisine has kuralları ile yönetilmiş ve bu şekilde kurumsallaşmıştır. Hafız Esad'tan sonra kurulu bu sistemi oğlu Beşar Esad devralmıştır. Bu çerçevede kendisi de Nusayri olan Hafız Esad, bürokrasinin tüm kurumlarında Nusayrilerin olduğu bir ülke oluşturmuştur. Kurumsallaşan bu yapı yüzünden Suriye'de yaşayanlar eşit şekilde temsil edilememiştir. Bu durum zamanla ülkede yaşayan insanlar arasında çatışmaya neden olmuştur (Demir, 2018: 29).

Suriye'de bürokrasiye yerleşmiş olan yolsuzluk ve rüşvet olaylarının artması, kurumlara genellikle Nusayrilerin yerleştiriliyor olması, gelir dağılımındaki eşitsizlik ile beraber fakirleşen insan sayısının artması ve siyasal ve sosyal alanda tüm hak ve özgürlüklerin ihlal ediliyor olması Suriye'de yaşayan halkların tepkisine neden olmuştur. Bu doğrultuda son olarak 2011 yılının Mart ayında bir grup gencin duvarlara rejim karşıtı yazılar yazması ile başlayan süreç Suriye'yi günümüze kadar devam eden bir iç savaşa sürüklemiştir. İlk başlarda diğer Arap ülkelerinde olduğu gibi reform yanlısı gösteriler şeklinde devam eden protestolar zamanla yerini silahlı çatışmalara bırakarak yüz binlerce insanın hayatını kaybettiği, milyonlarcasının da ülkelere sığınmak durumunda kaldığı bir trajediye dönüşmüştür.

Dera'da başlayan protestolar zamanla tüm muhaliflerin katıldığı ve ülkedeki kentlerin neredeyse tamamına yayıldığı halk ayaklanması şeklini almıştır. Muhaliflerce 15 Mart gününün "öfke günü" ilan edilmesi ile beraber birçok kentte gösteriler gerçekleştirilmiştir.

18 Mart 2011'de binlerce kişi (Taştekin, 2016: 22) Cuma namazı çıkışında Suriye'nin başkenti Şam'da dâhil olmak üzere Dera, Humus, Kamışlı, Rakka, Efrin, Halep ve Banyas gibi şehirlerin yanı sıra genelde Ermenilerin çoğunlukta yaşamakta olduğu Deir ez-Zor (Miş, 2011: 263) gibi şehirlerde Suriye'de son 30 yıl içinde meydana gelen en geniş çaplı protesto gösterilerini

gerçekleşmiştir. Protesto gösterilerine polis kuvvetlerinin çok sert müdahalelerde bulunmuş ve göstericilerden bazıları polisler tarafından öldürülmüştür. Bir sonraki gün öldürülenlerin cenaze merasimlerinde başlayan çatışmaların ardından Suriye’de de Arap Baharının fitili ateşlenmiştir (Sevim, 2018: 58-59).

Suriye rejimi ilk başlarda protestoları ciddiye almamak ile beraber protestocuları “dış güçlerin kuklaları” olarak nitelendirmiştir. Ancak protesto eylemlerinin radikalleşmesi ile beraber rejimin bir takım tavizlerde bulunması protestocuları ikna etmemiştir. Beşar Esad tarafından atılan adımlar muhaliflerce yeterli ve samimi bulunmamıştır. Protesto eylemlerinde rejim güçlerinin şiddete başvurması ile ölen gösterici sayısının artması eylemlerin ve eylemcilerin daha da radikalleşmesine sebebiyet vermiştir.

Sonuç olarak, Tunus’ta başlayan ve zamanla diğer Ortadoğu ülkelerine yayılan halk ayaklanmaları bu ülkelerde birçok radikal değişikliğe neden olmuştur (Kalp, 2016: 25). Genel olarak rejim karşıtı protestolar şeklinde başlayan halk ayaklanmaları demokratik talepler doğrultusunda ortaya çıkmıştır (Ünal, 2017: 151). Gerçekleşen bu protestolar bazı ülkelerde kısa zamanda sonuç verirken Suriye’de ise yıllardır devam eden bir iç savaş halini almıştır. Yaşanan Arap Baharı sürecine genel olarak bakıldığında ise, en azından Ortadoğu bölgesinde bundan sonra iktidara gelecek olanlar halkın taleplerini eskisi gibi göz ardı edemeyeceği politik bir gerçeklik haline gelmiştir.

3.2. Suriye İç Savaşının Sosyo - Ekonomik Nedenleri

Suriye 23 milyon insanın (Dışişleri Bakanlığı, 2011) yaşadığı etnik çeşitliliği oldukça fazla olan bir ülkedir. Ülkede Arapların ezici çoğunluğuna rağmen Kürtler, Çerkezler, Süryaniler, Ermeniler ve Türkmenler de yaşamaktadır (Al Jazeera, 2011) Nüfusun çoğunluğunu Sunni-Müslümanlar oluşturmakla beraber Müslüman-Nusayriiler ve Hıristiyanlar da ülkede yaşayan diğer gruplardandır.

Arap Baharı olaylarının son uğrak yeri olan Suriye, yaşanan olaylar ile diğer ülkelerden farklı bir hâl almıştır. Suriye’deki sürecin iç savaşa

dönüşmesinde göze çarpan en önemli unsur çatışmaların mezhep ve kimlik ekseninde farklılık göstermesidir (Özdemir, 2016: 91). Suriye nüfusunun yaklaşık olarak %90'ı Arap, %9'u Kürt ve %1'i de Ermeni, Çerkez ve Türkmen gibi etnik gruplardan meydana gelmektedir. Ülkede konuşulan diller de bu orana denk düşmektedir. Suriye'de 2011 yılına kadar yaşayan nüfusun %90'ı Arapça, %9'u Kürtçe, %1'i ise Ermenice, Çerkezce ve Türkmence konuşmaktadır. Konuşulan mevcut yerli dillerin dışında şehir merkezlerinde yaşayan veya eğitim görmüş insanlar İngilizce ve Fransızca da konuşabilmektedir. Sömürge döneminde okullarda zorunlu bir şekilde öğretilen Fransızca dili, eğitilmiş Suriyeliler arasında yaygın şekilde konuşulmaktadır. Ülkedeki mevcut demografik yapı inanç boyutunda da kendisini ortaya çıkarmıştır. Suriye'deki nüfusun neredeyse %90'ı Müslümanlardan oluşmaktadır. Mevcut nüfusun ortalama %73-75'i Sünni Müslümanlar oluştururken, %12'sini Nusayriler (Şii, Alevi), %10-12'sini Hıristiyanlar ve %3'ünü Dürziler oluşturmaktadır. Suriye'de bu grupların yanı sıra Yahudiler ve Ezidiler de yaşamaktadır (Ataman, 2012: 10)

Suriye'de nüfusun çoğunluğunu oluşturan Sünni'ler, Baas rejiminin ülkede hâkimiyeti ele geçirdiği döneme kadar ülkenin en önemli siyasi ve sosyal unsuruydu. Nüfus açısından azınlıkta olan Nusayriler, kırsal ve dağlık alanlarda hayatlarını devam ettiren orta kesim bir grup iken, Baas rejiminin iktidar üzerindeki hâkimiyeti ile beraber Nusayriler bürokrasideki tüm kurumlarda söz sahibi olmaya başlamıştır. Dürziler, Baas rejimiyle beraber sorunsuz bir şekilde varlıklarını devam ettirmişlerdir. Hıristiyanlar ise ülkenin büyük şehirlerinde, dini gruplar şeklinde bir araya gelmiş ve toplumsal meselelerde insanlara öncülük etmişlerdir. Ülkede yaşayan Kürtler ise, merkezi otorite ile aralarındaki sıkıntılardan dolayı genelde ülkenin kuzeyinde yaşamışlardır (Demir, 2018: 38-39). Nitekim toplumsal çeşitliliğin fazla olduğu bu ülkede etnik ve mezhepsel kutuplaşmanın yaşanmaması kaçınılmazdır.

Hafız Esad'ın 1970 yılında bir darbe sonucu iktidarı ele geçirmesi (Koyuncu, 2008: 93) Baas rejiminin ülkedeki tüm kurumlar üzerinde kurumsallaşmasının ilk adımı olmuştur. Baas rejimi tıpkı otoriter yapılarda olduğu gibi en üstte tek adam özelliğine sahiptir. Baas rejiminin asıl dinamiklerini şekillendirip temellendiren kişi Hafız Esad'tır. Bu dinamikler

arasındaki en önemli özellik rejimin kendisine sonuna kadar bağlı bir toplumsal gruba sahip olmasıdır. Aşiret bağlarının kuvvetli olduğu Suriye’de tüm siyasi partiler bu durum üzerinden örgütlenme sağlamayı amaçlamıştır. Baas Partisi 1963 yılında iktidarı ele geçirdiğinde diğer partiler için de toplumsal anlamda önemli olan aşiret bağlarını kullanmıştır. Baas rejimi başta Nusayriler olmak üzere İsmaililer ve Dürziler ekseninde bürokrasideki kurumlarını şekillendirmeye başlamıştır. Böylece Suriye’de iktidarı elinde bulunduran Baas Partisi azınlık grupların çıkarları çerçevesinde politika ortaya koymaya başlamıştır. Bu çerçevede 1970 yılında bir darbe sonucu iktidarı ele geçiren Hafız Esad, çevresindeki insanlar ile beraber ülkedeki tüm kurumların denetiminde söz sahibi olmuş ve kendi kişiliği ile benzeşen bir otorite kurmuştur (Canyurt, 2018: 21).

Hafız Esad ülkede çoğunluğu oluşturan Sünni Müslümanların tepkisini çekmemek ve rejiminin devamını sağlamak için dini hassasiyetleri dikkate alan bir takım düzenlemeler yapmıştır. Resmi tatilin Cuma günü olması, devlet kurumlarında çalışan bayanların ve okullardaki kız öğrencilerin başörtüsü takabilmeleri, erkeklerin sakal bırakabilmesi, okullarda Kur’an derslerinin olması, erkeğin birden çok kadınla evlenebilmesi ve içki satışının Müslümanların yoğun olarak yaşadığı bölgelerde kısıtlanması gibi uygulamalar Hafız Esad tarafından Sünni Müslümanların istekleri doğrultusunda hayata geçirilmiştir (Soyalan, 2013: 147). Hafız Esad’ın Suriye’nin ilk Nusayri başkanı olması ve bu doğrultuda iktidarı karıştıltığında ülke de oluşabilecek toplumsal kutuplaşmayı ve gelebilecek tepkileri önlemek adına devlet kurumlarında Sunni kimlikli kişilere de yer vermiştir. Her ne kadar kurumlarda Sunni kimlikli insanlar olmuş olsa da bu isimler Nusayri yöneticiler tarafından her an denetlenmekteydi.

1970 yılından itibaren Aleviler Suriye’yi ele geçirmiş, Sünni liderleri tutuklamış, eğitim kurumlarını kapatmış, Palmira hapisanesi ve Hama katliamları gibi büyük çaplı katliamlara girişmiş, Sünni halka temsil hakkı tanımamışlardır (Şen, 2016: 63).

Suriye’deki iç savaşı Arap Baharı’nın yaşandığı diğer ülkelerden farklı kılan en büyük etken, Suriye’ye hâkim olan mezhep temelli dini yapıdır.

Mezhep bakımından ülkede Sünni-Nusayri kutuplaşması sosyal yaşamın her alanında fark edilmektedir. Rejimin mezhep temelli politikaları gözle görülür şekilde kendini fark ettirmektedir. Ülkedeki Nusayri azınlığın Baas ideolojisi ile beraber devletin tüm kurumlarında gücü eline bulundurması, günümüz iç savaş sürecinin yaşanmasındaki en büyük nedenlerden biridir. Bu doğrultuda iyi anlaşılmalıdır ki, Suriye’de var olan Sünni-Nusayri çatışması ülkedeki Baas ideolojisinin kurumsallaşması ile birebir ilişkilidir.

“Hafız Esad’ın 30 yıl boyunca iktidarda kalabilmesinin temel nedeni, 1971 yılı başlarından itibaren kendisine siyasal, askeri ve yasama konularında geniş yetkiler verilmesidir. Böylelikle otoriter Başkanlık sistemi kurulmuştur ve bu sistem 1973 yılında oluşturulan Anayasa ile pekiştirilmiştir. Esad, bu sistemi Cemal Abdül Nasır’ın Mısır’da siyasal sisteminden esinlenerek oluşturmuştur. Suriye’de Hafız Esad’ın kontrolünde yapılan 1973 Anayasası, Devlet Başkanı’na, askeri açıdan ordunun ve Silahlı Kuvvetlerin Başkanı olduğu, Baas Genel Sekreterliği ve Anayasa Mahkemesi Başkanlığı’nı elinde tutması gibi geniş yetkiler verilmiştir. Devlet Başkanı 7 yılda bir atanmaktadır ve bu yüzden Esad 7 yıl arayla toplam 4 kez Devlet Başkanlığı’na getirilmiştir. Bu kadar uzun süre yönetimi ele geçirmesinin altında yatan temel etken, Esad’ın otoritesi, yönetim modeli, karizmatik lider kişiliği, karizmatik otoritesi, kendine özgü etkileyici siyasi yetenekleri, güce hükmetme arzusu ve Makyavelist pragmatizm anlayışı etkili olmuştur” (Atlıoğlu, 2007: 50-52). Hafız Esad yönetimi güce duyduğu ihtiyacı ordu ile karşılarken, toplumsal anlamda da Baas rejimi bir araç olarak görülmektedir. Hafız Esad’ın 3 tane güç kaynağı vardır. Bunlar; ordu, Baas Partisi ve ülkedeki istihbarat teşkilatıdır (Arı, 2005: 466).

10 Haziran 2000 tarihinde Hafız Esad’ın hayatını kaybetmesiyle iktidara geçen oğlu Beşar Esad halk tarafından umut vadeden bir lider olarak görülmüştür (Özdemir, 2016: 83). Hafız Esad, ölmeden önce ülkedeki mevcut ekonomi politikasında Batılı ekonomiye benzeyen bir sistem oluşturmayı hedeflemiştir. Hafız Esad bir dizi değişiklik yapmış olsa da asıl ekonomi reformları Beşar Esad dönemi ile yapılmaya başlanmıştır. Beşar Esad iktidara geldikten hemen sonra dışarıya açık, liberal bir ekonomi anlayışını kurumsallaştırmaya çalışmıştır (Demir, 2018: 40).

Babasının ölümü üzerine yönetimi devralan Beşar Esad (Aksu, 2011: 67) ilk başlarda ekonomide liberalleşme sözü vermek ile beraber özel mülkiyetin de önünü açmıştır. Esad bu doğrultuda söylem ve pratik geliştirmiş olsa da yönetimde etkinliğini koruyan Baas rejimi gelenekçi anlayışından vazgeçmemiştir. Baas rejimi devletin tüm kurumlarında varlık göstermek ile beraber bu varlığını rejime bağlı kişilerin zenginleşmesin de araç olarak kullanmıştır. Bürokrasinin yavaş işleyişi, hizmetlerin yerine getirilmemesi ya da zamanında veya tam yapılmaması halkın tepkisini her geçen gün daha da artırmıştır.

Ortadoğu bölgesinde yaşanan Arap Baharı olayları içerisinde en uzun süreni ve en çok sorunun ortaya çıktığı ülke Suriye'dir (Brammer, 2014:1). Arap ülkelerinde 2010 yılı sonlarında başlayan ve çok geçmeden Suriye'ye de yayılan rejim karşıtı gösteriler, diğer ülkelerde yaşananlardan farklı olarak küresel ve bölgesel birçok devletin dâhil olduğu bir iç savaşa dönüşmüştür. Yaşanan bu iç savaş milyonlarca Suriyelinin başka ülkelerde mülteci durumuna düşmesine ve yüzbinlerce insanın hayatını kaybetmesine sebep olmuştur. Suriye'yi böylesi bir iç savaş sürecine götüren asıl sebebin ülkedeki politik kutuplaşma olduğu gözle görülür bir gerçekliktir.

Suriye'de yaşanan iç savaşta ortaya çıkan en dikkat çekici unsur, savaşa dâhil olan grupların oluşmasında mezhep ve kimlik farklılıklarının etkisinin gözle görülebilir olmasıdır (Özdemir, 2016: 91). Suriye'nin sahip olduğu mezhepsel ve etnik yapıya sahip olması, ülkenin tüm kaynaklarının sayısal olarak azınlık konumunda olan Nusayriler çerçevesinde şekillenmesi (Şenzeybek, 2013: 470), ciddi anlamdaki savunma harcamaları ve kurumsallaşmış ekonomik yolsuzluklar bu iç savaş sürecine neden olmuştur. Suriye'de ağır sanayiye yönelik yatırım yapılması gerekirken, rejim ülke sermayesini ticaret, turizm ve bankacılık gibi alanlarda kullanmıştır. Baas rejiminin kurumlar üzerindeki etkisi ülkede yolsuzluk ve rüşvet olaylarını artmasına neden olmuştur (Şen, 2013: 60-63). Böylelikle toplumsal uçurum daha büyük ve daha görünür bir hale gelmiştir. Bir yanda rejime yakın uluslararası ilişkileri olan elitler pasaport sahibi oluyor, yurtdışında okuyor ve ithal mallar satın alıyorlardı. Diğer yanda çoğu zaman diploması olan, ancak ekonomik sermayesi olmayan orta sınıf çocukları ve düzensiz mahallelerde

yaşayan halk yaşam seviyelerinin gitgide düştüğünü görüyorlardı (Baczko ve diğerleri, 2018: 47-48). 2000 yılı itibariyle Suriye'deki kaynakların azalması, ekonomide reform planlarının yavaşlamasına neden olmuştur. Beşar Esad Suriye'nin gelişip kalkınması için hizmet sektörüne çerçevesinde politika reformlar yapmak ve Suriye'yi dış ticarete açmak gibi bir dizi politika ortaya koymuştur. Reformlar çerçevesinde ekonomi politikalarının düşünüldüğü dönemde, ülkede tarımsal kuraklığın ortaya çıkması ekonomik anlamda bir başka yıkımı beraberinde getirmiştir (Özdemir, 2016: 90-91).

1990'lı yıllardan itibaren ekonomik kriz, ekonominin hızla liberalleşmesinden ve yozlaşmanın yıprattığı bir özel sektörün yetersiz dinamizminden zarar gören orta ve alt sınıfları kalıcı bir biçimde fakirleştirmiştir. Bir memurun maaşı 150 ile 300 dolar arasında değişirken, işçi maaşı 70 dolar civarındadır. Oysa 2007'de Şam'da çocuksuz bir ailenin ortalama aylık giderleri 600 doları geçmekteydi. Erkeklerin çoğu genellikle kayıt dışı olan ikinci, bazen üçüncü bir işte daha çalışmaktaydı. Aynı şekilde yüz binlerce Suriyeli çalışmak için Lübnan'a gitmekteydi. Gayri resmi sektör nüfusun büyük bir kısmı için hayati önem taşımaktadır, bu da işlemlerin %60'ının nakit olarak gerçekleştirilmesini açıklar. Bu kapsamda tarımsal işlerin neredeyse yarısı kayıt dışıdır (Baczko ve diğerleri, 2018: 46-47).

Beşar Esad dönemiyle beraber özel bankacılık sistemi kurulmuş, ülkeye sermaye girişini özendirerek politikalar benimsenerek dışa yönelik açılım politikaları izlenmeye başlanmıştır. Yabancı tüccarların karşısında en büyük engel olan Yabancı Döviz Kanunu 2003 yılında kaldırılmıştır. Lakin ülkedeki ekonomik ve siyasi sıkıntıların kalıplaşmış olması, bu yenilikçi politikaların önünde en büyük engel haline gelmiştir.

Suriye Devlet Başkanı olduktan sonra Hafız Esad'a karşı mütevazılığı ve eğitilmiş oluşundan dolayı ilk başlarda halk tarafından (Erçel Ve Diğerleri, 2017: 7) sempati duyulmaktaydı. Asıl sorun Hafız Esad döneminde ülkeye yerleşmiş olan demokrasi dışı yöntemlerin oğlu Beşar Esad döneminde de devam ediyor olmasıdır. Beşar Esad iktidara geldiğinde her ne kadar reform yanlısı politikalar uygulasa da, Baas partisinin ülkedeki etkinliği yaşamın her alanında halkı olumsuz etkiliyordu. Beşar Esad ülkede var olan eksiklikler için

yenilikçi bir politika izlemeyi amaçlasa da devletin tüm kurumlarına yerleşmiş olan rantçı kimlikler buna izin vermiyordu. Suriye’de muhaberat’ın Esad’tan daha güçlü olması, Esadı reformist politikaların uygulanmasında işlevsiz bırakıyordu.

Beşar Esad dönemini babası Hafız Esad dönemiyle karşılaştırdığımızda halk tarafından Beşar Esad’a karşı daha pozitif bir yaklaşımın olduğunu görülmektedir. Yıllarca Batı’da eğitim alması ve daha reformist bir tutum sergilemesi Beşar Esad’ın muhalif çevrelerden daha ılımlı bir tepki almasına sebep olmuştur. Beşar Esad sadece ekonomik alanda değil siyasi yönetim alanında da değişikliklere de yer vermiştir. Bu değişikliklerin başında kadınlara siyaset ve yönetim kurumlarında yer verilmeye başlanması gelmektedir. Böylelikle, siyasette ciddi makamlara kadınlar getirilerek var olan algının yıkılması amaçlanmıştır.

Beşar Esad iktidar koltuğuna oturduktan hemen sonra ekonomik anlamda birçok yenilik gerçekleştireceği yönünde sözler vermiştir (Özdemir, 2016: 91). 2000’li yılların başında, Suriye halkı azalan kaynaklar döneminde ekonomik yeniden yapılanma sıkıntısı çekmiştir (Lund, 2014). Beşar Esad’ın gerçekleştirmiş olduğu ekonomik reformların fakirlik ve işsizlik oranlarında düşüşe neden olması beklenirken tam tersi olmuştur. Esad rejiminin 2005 yılında ortaya koyduğu serbest piyasa ekonomisine yönelik adımlar beklenen sonuçları vermemiştir. Bu durum Suriye’de yaşayan halklar açısından olumsuz sonuçlar doğurmuş, işsizlik oranı daha da yükselmiş ve fakirlik her alanda kendisini belli etmeye başlamıştır (Atlıoğlu, Y. 2018: 144).

Beşar Esad’ın iktidara gelmesiyle tabanda oluşan demokratik reform hayalleri, Baas rejimine bağlı birimlerin Beşar Esad üzerindeki etkisi sonucu fazla uzun sürmeden sona ermiştir. Beşar Esad, yapacağı reformların merkezi otoritesine zarar vereceği düşüncesi çerçevesinde bu reformlardan vazgeçmiştir. Bu kararda hiç şüphesiz Baas rejiminin etkisi büyüktür (Çerkeşli, 2016: 36).

2011 yılında Suriye’ye bağlı Dera şehrinde bir grup gencin rejimi protesto amacıyla ortaya koyduğu gösterileri (Polk, 2013) beraberinde ekonomik ve siyasal anlamda reform taleplerinin ortaya konulduğu bir süreci

getirmiştir. Ekonomik anlamda zor günler yaşayan Suriye halkı bu protestolar ile var olan gelir dağılımı eşitsizliği karşısında tutum sergilemekten geri kalmamıştır. Alım gücünün zorlaştığı bu süreçte yaşanan tarımsal kıtlık yaşam koşullarını daha da zorlaştırmıştı. Bununla beraber rejime yakın olanlar her geçen gün daha da zenginleşirken geri kalanlar ise her geçen gün daha da fakirleşmekteydi.

İsyanın özellikle Dera'da tetiklenmesinin nedenleri önemli. Ürdün sınırına yakınlığı nedeniyle dış etkenlere ve müdahalelere açık olmasının yanı sıra kuraklığa bağlı olarak halkın ekonomik refah düzeyinin düşmesi temel etkenlerin başında geliyor. Suriye'de saha araştırmaları yapmış Brezilya'lı akademisyen Paulo Gabriel Hilu Pinto'ya göre "Şam'ın güneyindeki verimli tarım bölgesi Havran'ın en önemli şehri olan Dera, kuraklık yıllarından doğrudan etkilendi. Devlet kaynaklarının yetersizliği ve yetkililerin kaynakları kötü yönetmesi kuraklığın olumsuz etkilerini büyüttü. Bunun sonucunda şehirde işsizlik ve yoksullukta keskin bir yükseliş yaşadı. Buna ek olarak Dera'nın sınır bölgesinde bulunması, rejimin güvenlik aygıtının yoğun bir şekilde bölgede bulunması demekti ve şehir sakinleri Esad'ın yönetimde olduğu 10 yıl boyunca baskının ve hükümet yetkililerinin talancı yolsuzluklarının artışı yoğun bir şekilde hissetti. Dera'nın coğrafi ve sosyolojik özellikleri Suriye ayaklanmasının arkasındaki temel nedensel unsurları oluşturuyordu: Artan yoksulluk, kırsal bölgelerde azalan devlet hizmeti ve yatırımları, şiddetli baskı ortamı ve kaynakları kurutan yolsuzluk. Dolayısıyla Dera'nın ayaklanmada ilk patlama noktası olması şaşırtıcı değil." (Taştekin, 2016: 62). Suriye'de aşiretler sosyal anlamda var olan güçlü aktörlerden biridir. Dera'nın aşiretlerin en yoğun olduğu bölge olması ve aşiretlerin tümünün silahlı olması sürecin radikalleşmesinde önemli bir unsurdur.

Suriye'deki iç savaş toplumsal anlamda Şii-Sünni çatışması (Brammer, 2014) ekseninde değerlendirilmelidir. Ülkede var olan Sunni-Alevi kutuplaşmasının asıl sebebi hiç şüphe yok ki Baas rejiminin Aleviler doğrultusunda ülkenin tüm kurumlarında kendini var ediyor olmasıdır. Hafız Esad iktidara ilk geldiğinde yerleşmiş olan Alevi bürokrasisinden rahatsız olan halk için Alevi yerleşim yerlerinde camiler yaptırıp açık alanlarda namaz

kılarak toplumsal kutuplaşmaya karşı politikalar izlemiştir. Lakin bu politikalar gerek kendi döneminde gerekse oğlu Beşar Esad döneminde caydırıcı olmamıştır. Baas rejimi var olan yerleşmiş gücünü iktidar üstünde her zaman kullanmıştır. Suriye’de protestoların ağır sonuçlar vermeye başlaması ile Aleviler her zaman olduğu gibi rejim yanlısı politikalar izleyerek gerek bürokrasideki mevcut konumlarını korumak gerekse iç savaştan zarar görmeden çıkmayı hedeflemiştir.

Hafız Esad döneminden bu yana Esad ailesi, Suriye’de büyük etkiye sahip azınlıklar ile ilişkilerini iyi tutmuş ve bu doğrultuda kendisine yönelik oluşabilecek tehditlere karşı güvenliğini garanti altına almıştır. Suriye’de başlayan iç savaş, azınlıklar ile Esad rejiminin birliğini bozmamıştır. Bu doğrultuda, 2011 yılında başlayan protestolar ile Suriye’de Hristiyanlık dinine mensup ileri gelenler Hafız Esad’ı desteklediklerini açıklamışlardır. Bunun yanı sıra, İsmaililer ve Dürziler Suriye’de gerçekleşen rejim karşıtı protestolara katılmamışlardır (Eryılmaz, 2014: 77).

3.3. Suriye iç Savaşının Siyasi Nedenleri

1970 yılında kansız bir darbe sonucu iktidarı ele geçiren Hafız Esad, iktidarı süresince demokratik görünümlü otoriter bir rejimle ülkeyi yönetti. Hafız Esad kendi liderliği ile özdeşleşen bir devlet yapısı oluşturmuştur. Esad’ın Suriye için en büyük başarısı tarihi darbeler ile dolu olan Suriye siyasetine istikrarlı bir dönemi başlatmış olmasıdır.

1963 yılında iktidara gelen Baas ideolojisi (Özkoç, 2008: 116) Hafız Esad’ın gücünü sağlamlaştırmasında en temel etkidir. “Yeniden Doğuş” anlamına gelen Baas hareketi (İnce, 2017: 272) Avrupa’daki okullarda eğitimini tamamlamış Ortodoks olan Mişel Eflak ve Sünni olan Selahaddin Bitar tarafından 1943 yılında kurulmuştur (Jaber, 1970: 28). Ülkede darbe dönemlerinin yaşandığı bir süreçte darbeye iktidara gelen Baas Partisi Aleviler doğrultusunda politikalara yer vermiştir. Suriye kimliğinden ziyade tüm Arap halklarını kapsayacak bir düşünce biçimi olarak kendini var etmiştir. Baas ideolojisi Hafız Esad dönemine kadarki istikrarsız Suriye siyasetini zamanla ele geçirmiş ve ülkedeki tüm kurumlar üzerinde kendini var etmeyi başarmıştır.

Baas Partisi temelinde birlik, özgürlük ve sosyalizm düşüncelerinin olduğu siyasi bir harekettir (İnce, 2017: 272). Baas Partisi, ilk ortaya çıktığında toplumsal çıkarları benimseyen sosyalist bir düşünceyken, zamanla kendi çıkarları etrafında şekil bulmuş bir siyasi hareket halini almıştır. Bu çerçevede, devletin tüm kurumlarında Baas Partisine sadakatle bağlı kişilere yer verilmiştir. Hafız Esad Baas rejiminin ülkede rahatça örgütlenmesine göz yummuş ve sonucunda Baas Partisi ülkedeki tüm kurumlar üzerinde otoritesini kurmuştur (Ataman, 2012: 13-15).

Hafız Esad Suriye devlet başkanı olduktan sonra (Erçel, 2017: 4) karmaşık ancak bir o kadar da bilinçli bir şekilde kendi iktidarını sağlamlaştırıcı stratejik hamleler yapmış ve rasyonel pragmatist politikalar izlemiştir. Bir başka deyişle kendi yönetim tarzını sağlamlaştırmak için atılması gereken tüm adımları sırasıyla atmış ve Suriye'yi günümüze kadar taşıyacak olan kendine özgü Başkanlık Monarşisi modelini adeta bir örümceğin kendi ağını ördüğü gibi titizlikle zaman içinde örmüştür. Hafız Esad 30 yıllık iktidarı süresince gerek Baas rejiminin gerekse kendi çıkarlarını ön planda tutan bir politika ortaya koymuş ve tüm toplumsal hayatı kontrol altında tutacağı bir ülke kurmuştur (Özdemir, 2012: 10-13).

Suriye'de 1970 yılından beri iktidarda olan Esad rejimi genel olarak "Başkanlık Monarşisi" adı verilen ülkeye özgü kuralları olan otoriter, baskıcı bir güvenlik devletidir. Bu devlet yapısı, Hafız Esad'ın kendi iktidarını sağlamlaştırma esasına dayandırdığı bir yönetim şekli olarak ortaya çıkmıştır. Söz konusu bu yönetim şekli her ne kadar kendine has bazı özelliklere sahip olsa da bu tarz yönetim şeklinin oluşmasında ülkenin gerek Fransız manda yönetimi gerekse bağımsızlık sonrası yaşadığı siyasi ve ekonomik gelişmelerin büyük bir rol oynadığını söylemek mümkündür. Bir başka deyişle Hafız Esad Suriye'de yaklaşık 30 yıl sürecek ve sonrasında da oğlu Beşar Esad'a bırakacağı bir yönetim modelini oluştururken ülkenin geçmiş dönemlerde yaşadığı siyasi, askeri ve ekonomik gelişmelerin büyük rolü olduğunu söylemek mümkündür (Şöhret, 2016: 41-42).

Hafız Esad iktidarı döneminde kendinden sonra devletin başına geçmesi için oğlu Basil Esad'ı yetiştirmeye çok öncesinde başlamıştır (Ataman, 2012:

23). Basil Esad Hafız Esad için güvenebileceği ve ülke yönetimini devredebileceği bir kişiydi. Basil Esad'ın kişiliği ve Suriye'de var olan yolsuzluklarla adının geçmemesi herkesçe ideal bir devlet başkanı olabileceği düşüncesini sağlamlaştırmıştı. Ancak Basil Esad'ın 1994 yılında geçirdiği şüpheli bir trafik kazası sonucu hayatını kaybetti. Bu olay ile beraber Hafız Esad'ın diğer oğlu olan Beşar Esad eğitim gördüğü İngiltere'den çağrılarak ülke yönetimi için hazırlanmaya başlanmıştır.

30 yıllık iktidarı boyunca Suriye'yi otoriter bir şekilde yöneten Hafız Esad (Erhan, 2000: 161) öldüğünde kendisinden sonra iktidarı devralacak oğluna, ülkedeki tüm kurumlarda Nusayrilerin mutlak üstünlüğünün bulunduğu güçlü bir devlet bırakmıştır. Hafız Esad ölmeden önce, devlet yönetiminde ortaya çıkabilecek tüm ayrıntıları incelikle düşünmüş ve kendisinden sonra yerine geçecek oğluna, sorunsuz bir devlet yönetimi bırakmayı amaçlamıştır. Adeta anahtar teslimi olarak tüm kurumları ve bu kurumlardaki görevlileri kendi emrine amade şekilde işleyen son derece otoriter ve baskıcı bir rejim devretmiştir. Bir başka deyişle Hafız Esad'ın ölümüyle Suriye'nin siyasal ve ekonomik yapısında neredeyse kurumsal ve ideolojik anlamda hiçbir değişiklik yaşanmadan bir devir yaşanmıştır denilebilir (Çomak ve diğerleri, 2016: 69).

Bir istihbarat devleti olarak bilinen Suriye'de (Taştekin, 2019) Beşar Esad döneminde de insan hakları ihlalleri devam etmiş ve rejimin ağır politikaları halk üzerinde her anlamda varlığını sürdürmüştür. 8 Mart 1963 yılından beri devam eden sıkıyönetim uygulaması ile ülkede bağımsız bir yargının olmaması ve bu doğrultuda yaşanan keyfi tutuklamalar ve gözaltılar ile insanlar çeşitli işkencelere maruz kalmıştır. Faili meçhul cinayetlerin artması ile insanlar düşüncelerini özgürce dile getirmeye bir duruma gelmiştir. Özgür basın ve düşünce özgürlüğünün olmadığı Suriye'de insan hak ve özgürlükleri tamamen sınırlandırılmıştır. Siyasi partiler yasasındaki ağır kısıtlamalar örgütlü bir muhalefetin oluşmasına en büyük engel olmuştur. Çok partili hayatın önündeki engeller Suriye'de halkın iktidara hesap soracağı veya taleplerini dile getireceği bir araç olan muhalefetin oluşmasına izin vermemiştir.

Suriye siyasetinde ordu ve muhaberatın etkinliği şüphesiz güçlü bir konuma sahiptir. Muhaberat her ne kadar rejime sonuna kadar bağlı olsa da, yeri geldiğinde devletin tüm kurumlarından daha etkin bir yapıda olabiliyordu. Sistemin böylesi bir istikrara sahip olması güçlü bir ideoloji ile alt yapısının oluşturulmasına bağlıdır.

Beşar Esad ülkede var olan reform ihtiyacına yönelik olarak 2001 yılında “şam Baharı” (Süer, 2012: 2) adı altında bir dizi yenilikçi politika uygulamıştır. Babası Hafız Esad dönemine oranla yumuşama sinyalleri vermek ile beraber yapılan reformlar ile baskı altında olan Sünni halka bazı haklar tanımıştır. Ancak Sünnilere tanınan bu haklar, rejimi Aleviler doğrultusunda politikalar üretmekten geri koymamıştır. Beşar Esad mezhepsel bir çatışmanın yaşanmaması adına güvendiği Sünni liderleri bürokraside belli yerlere getirmiştir. Bunu yapmasındaki en büyük amaç Sünni kesim ile bağlarını koparmamak ve var olan mezhepçi algıyı değiştirmek istemesidir.

Suriye'nin en dikkat çeken özelliklerinden biri de ülkedeki sosyolojik tabandır (Süer, 2012: 5). Nusayriler Suriye'de kurumlar üzerinde en fazla etkiye sahip olan kesimdir. Toplam nüfusun %12'sini oluşturan Nusayriler (BBC, 2013) Baas rejiminin de desteğiyle devlet yönetiminde kendi çıkarları doğrultusunda büyük rol oynamaktadır. Kendi çıkarları doğrultusunda Esad rejimi ile hareket eden Nusayriler, Suriye'de iç savaşın başlamasıyla Esad rejimine destek vermiş ve rejimin düşmesini zorlaştırmıştır. Suriye'deki Nusayriler orduda rütbeli komuta kademesinin neredeyse tamamını oluşturmaktadır. Suriye'deki iç savaş bu perspektifte ele alındığında, hem orduda hem de bürokraside Nusayrilerin önemli görevlerde yer alması rejimin işini kolaylaştırmıştır. Ordu'daki Nusayri komutanlar sayesinde Esad rejimi muhaliflere karşılık anında karşılık vermiştir. Nusayrilerin ordu üzerindeki etkisi sayesinde şebbihalar (Esad ailesine bağlı milis güç) çok geçmeden muhaliflere müdahale etmiştir (BİLGESAM, 2012).

Ayaklanmanın başından itibaren ülkedeki tüm dini azınlıklar gibi Nusayriler de büyük ölçüde Suriye yönetimine sadakatini sürdürmüştür. Nusayrilerin radikal Sünni İslamcılardan oluşan bir siyasal iktidar altında yaşama endişesi ve mevcut iktidarla var olan ekonomik çıkar ilişkisi onların

ayaklanmaya uzak kalmasını getiren başlıca nedenler arasında sayılabilir. İnan ve Hizbullah'ın Esad rejimi ile birlikte iç savaşa doğrudan müdahale etmesi ise hem çatışmanın mezhepçi görünümünü artırmış hem de Sünni muhaliflerin Nusayrilere karşı bakış açısını daha da sertleştirmiştir. Sünni ağırlıklı muhalefet, Nusayri rejimi olarak adlandırdığı merkezi yönetimi ortadan kaldırmaya odaklanmıştır. Muhakkak ki böylesi bir çatışma ve güvensizlik ortamı, ülkedeki farklı toplumsal gruplar arasında karşılıklı şüphe duygularını artırmış, ulusal düzeydeki birliği zayıflatmış, mezhep aşiret gibi ulus altı bağları güçlendirmiş ve karşımıza oldukça karamsar bir ülke tablosu çıkarmıştır. Mevcut siyasi yapının Nusayrilerin veya diğer dini azınlıkların varlığını sürdürmesi açısından önemli bir unsur olduğu doğru olmakla birlikte Suriye'de vatandaşlık kimliğe dayalı çoğulcu bir demokratik sistem kurulmadığı takdirde ülkedeki mezhepsel farklılıkların çatışmaya dönüşmesinin kaçınılmaz olacağı da aşikârdır (Athloğlu, 2016: 178-179).

Baas ideolojisinin kurumlar üzerindeki etkinliği ülkede rüşvet ve yolsuzluğu önü alınamaz bir sorun haline getirdi. İnsanlar devlet kurumlarında işlerini göremez hale geldi. Her alanda vatandaşın karşısına iş karşılığı rüşvet ve yolsuzluk çözüm olarak getirildi. Bürokrasinin her alanına işlemiş olan böylesi bir yolsuzluk durumu Esad rejimine karşı öfkeyi her geçen gün daha da tırmandırmıştır. Beşar Esad her ne kadar reform yanlısı politikalar üretmiş olsa da yaşanan rüşvet ve yolsuzluklara karşı tutum sergile(ye)memiştir.

1963'ten 2011'e kadar süren olağanüstü hal (Güçtürk, 2014: 23) yasalarıyla Suriye halkı baskı altında yaşamıştır. Genel olarak, Suriye'deki iç savaş durumu Arap Baharının devamı olarak görülse de iç savaşın asıl sebebi, yıllardır devam eden OHAL durumu, yaşanan birçok katliam, eşit olmayan toplumlar ve demokratik bir yönetimin olmayışıdır (Şen, 2016: 58). Suriye'de, Sünni çoğunluğun, en ciddi baskı ve katliamlara maruz kaldığı bilinmektedir. 40 bin kişinin öldüğü Hama katliamı, Halep kuşatması, Palmira Hapishanesi katliamı gibi katliamların tümü Sünni kesimi etkilemiştir. Suriye rejimi, Baas Partisi'nin yönetime gelişinden bu yana ülkenin en stratejik kurumlarını Alevilerin yönetmesi yönünde bir strateji belirlemiş ve Sünni çoğunluğun dengeleri değiştirecek dikkate değer bir güç kazanmasına asla izin vermemiştir. Bu da Sünni çoğunluk ile yönetici Alevi elit kesim arasında on yıllar boyunca

baskıcı politikalarla da beslenen bir öfke birikimine neden olmuştur. Rejim hapishanelerinde Komünistler ve Kürt milliyetçileri bulursa da her zaman Sünni çoğunluk cezaevlerinin daimi misafirleri olmuşlardır. Elbette ülkede tek başına sorun yaşayan ve sadece Sünnilerin yarım yüzyıldan bu yana baskı gördükleri algısı ve iddiası yanlış olacaktır. Kürtler, eski Komünist Parti üyeleri ve Avrupa’da yaşayan zengin Suriyelilerin de devrimde yer aldığı görülebilir (Şen, 2016: 78).

1963 yılında başlayan Olağanüstü Hal durumu Beşar Esad döneminde de devam etmiştir. OHAL’in varlığı ülkede güvenlik güçleri tarafından birçok insan hakları ihlallerinin yaşanmasına neden olmuştur. Rejim güçleri insanlara keyfi uygulamalar da bulunmak ile beraber faili meçhul birçok cinayet yaşanmıştır. Ancak Suriye’de 2011 yılının Mart ayında patlak veren protestoların şiddetlenmesi ile beraber Nisan ayında Beşar Esad OHAL durumunun kaldırılmasını öngören kararnameyi imzalamıştır. OHAL yasasının kaldırılması ile devlet güvenlik mahkemeleri de kaldırılmıştır. Esad rejimi OHAL’i kaldırmak ile beraber diğer yandan birçok siyasi tavizde de bulunmuştur. Bunların arasında; Başbakanın istifa etmesi, çıkarılan bir af ile tutukluların birçoğunun serbest bırakılması ve askerlik süresinin düşürülmesi gibi tavizlerde yer almaktadır.

Suriye’de yaşayan Kürtler bir başka deyişle “Kimliksizler” olarak bilinmektedir (Bingöl, 2013: 43). 1950’li yılları sonlarından itibaren Kürtler, diğer etnik grupları dışlayan, Araplığı temel alan Suriye milliyetçiliğinden ötürü ciddi ayrımcılıklara maruz kaldılar. Bu yüzden Suriye’nin diğer kısımlarında uygulanan toprak reformu, Kürt bölgelerinde uygulanmadı, çünkü bu durumda Araplara ait toprakların sahiplerinden alınıp Kürt köylülere verilmesi gerekiyordu. 1961’den itibaren “Arap Kemer” siyaseti çerçevesinde Kürt bölgelerinin kamulaştırılmasına ve toprakların başka bölgelerden gelen Araplara dağıtılmasına başlandı. Son örnek, Kürtler için mülkiyet hakkını daraltılmasıdır (Eylül 2008 tarihli 49. Kararname). Ayrıca dernekler ve siyasi partilerin Kürt kültürüne gönderme yapmaları yasaktı. Son olarak da bazı Suriyeli Kürtlere Suriye vatandaşlığı verilmiyordu. Türkiye-Suriye sınırını yasadışı olarak geçmiş olabilecek Türkiye Kürtlerini kovma bahanesiyle, hükümet Cezire bölgesindeki 120.000 Kürdü vatandaşlıktan mahrum bıraktı.

Bu Kürtler 1962'den beri kırmızı bir kimlikle resmileşen yabancı (ecnebi) statüsündedirler. Bu statü çocuklara da geçmekteydi ve 2011'de yüz binlerce insan için söz konusuydu (Bazcko ve diğerleri, 2018: 55-56). Bu insanlar vatansız olmak ile beraber siyasal anlamda kendilerini var edemiyor, özel mülk edinemiyor ve devlet kurumlarında memur statüsünde çalışamıyorlardı.

Esad rejimi ülkedeki çatışmaların ciddi boyutlara ulaşmasıyla muhalifleri zayıflatmayı hedefleyen bir dizi politika ortaya koymuştur (Sandıklı ve Semin, 2012: 8). Gösteriler başladığında bazı Kürtler kendilerine uygulanan ayrımcılığa karşı tutum sergilemek adına protestolara katıldı. Lakin Beşar Esad ülkede var olan Kürt kimliğini karşısına almamak adına bazı tavizlerde bulundu. Bunların başında PYD (Demokratik Birlik Partisi)'nin Suriye'de tekrardan örgütlenmesine izin vermek geliyordu. Bu doğrultuda Kürtlerin kendi yaşadığı alanlarda özerk bölgeler oluşturarak ayaklanmanın bölünmesi amaçlandı. Kürtlerinde rejime karşı ayaklanıp süreci zorlaştırmasını istemeyen Beşar Esad Suriye'de yaşayan lakin Suriye vatandaşlığı verilmeyen yüz binlerce Suriyeli Kürde Suriye vatandaşlığı verdi.

Sonuç olarak, Tunus'ta başlayan rejim karşıtı ayaklanma zamanla diğer Arap devletlerine de sıçrayarak bu ülkelerde radikal değişikliklere neden olmuştur. Bazı ülkelerde yaşanan protestolar şiddet eylemlerine dönüşmeden sonuç verse de bazı ülkelerde ise önü alnamaz şiddet olaylarının yaşandığı çatışmalara hatta iç savaşa dönüşmüştür. Suriye özelinde ele aldığımız iç savaş süreci halkların haklı talepleri doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Suriye'de sıkıyönetimin yıllardır devam ediyor olması, yargının bağımsız olmaması, bireysel hak ve özgürlüklerin keyfi uygulamalara maruz kalması toplumsal öfkeyi her geçen daha da artırmıştır. Yatırım politikalarının halk nezdinde gerçekleştirilmemesi ve daha fazla fakirleşen Suriye halkları için yenilik elzem durum teşkil etmiştir. Devletin her alanında rüşvet ve yolsuzluğun kurumsallaştığı Suriye'de iç savaş kaçınılmaz bir durum haline gelmiştir.

4. BÖLÜM

KÜRESEL VE BÖLGESEL AKTÖRLERİN SURIYE POLİTİKASI

4.1. Küresel Aktörlerin Suriye Politikaları

4.1.1. ABD'nin Suriye Politikası

ABD'ye yönelik gerçekleştirilen 11 Eylül saldırısı, ABD açısından tehditlerle mücadele yönteminin temelden değişeceği bir süreci beraberinde getirmiştir. Bu saldırıda saldırıyı gerçekleştiren tarafın kim olduğu bilinmemektedir. Çünkü bir “uluslararası terör” durumunun varlığı ortadaydı (Şahin, 2006: 1-4). Bu anlamda ABD'li karar alıcılar tarafından, dünyanın neresinde olursa olsun radikal terörizme karşı pratik sergileneceği dile getirildi.

11 Eylül sonrası Başkan Bush, Ortadoğu'da demokratik rejimlerin olmayışının uluslararası terörizmin temel sebebi olduğunu söylemiştir. Başkan'a göre Büyük Ortadoğu projesi kapsamında değerlendirilen ülkeler, siyasi ve ekonomik problemlerin yanında hâlihazırdaki rejimleriyle halkının ihtiyaçlarına cevap verememekte, modern hayatın gereklerini yerine getirememektedir. Bölgedeki bu kötü şartlar ile siyasi ve ekonomik koşullar ABD karşıtlığını arttırmaktadır (Dalkırmaz, 2015: 15). 11 Eylül saldırısından sonra 2002 yılında, ABD Ulusal Güvenlik Konseyi tarafından ortaya konulan güvenlik stratejisi “Önleyici Askeri Müdahale Doktrini” (Yılmaz, 2008: 36) ile ABD her an istediği yere, gerek NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) çerçevesinde, gerekse tek başına güç kullanacağını belirtmiştir. ABD için bu durumun gerçekleşmesi için tek koşul, saldıracağı yerde terör tehdidinin olmasıdır (Şahin, 2006: 1-4).

11 Eylül saldırıları ile beraber ABD'nin bölgesel ve küresel stratejisinde (Ural, 2009: 1) bir değişim olduğu söylenebilir. 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de gerçekleşen terör saldırıları ABD'nin güvenlik stratejilerinde değişikliği neden olmuştur. Güç dengesi çerçevesinden bakıldığında terör eylemleri zayıf olan tarafın güç kullanma şekli olarak ortaya çıkmış olsa da bu tehditler karşısında güç kullanma Amerikan dış politikasını belirleyen en temel aktör olarak kendisini var etmiştir (Yılmaz, 2008: 36). Bu değişimin sebeplerine, 11 Eylül saldırıları, Ortadoğu'da güçlenen İslami Hareketler ve ABD'nin petrole yönelik ihtiyacının yarattığı etkenler, pekâlâ örnek verilebilir.

11 Eylül ile birlikte ABD'nin zaten ilan edilmiş bir savaşla uzun yıllar hedef aldığı İslami yönelimli oluşumlarla arası daha da açılmıştır. Afganistan ve Irak'ta yapılan iki büyük savaş ve İslam coğrafyasında yapılan gizli ve şeffaf askeri operasyonlar, ABD'nin bölgede "İslami" güçlerin yükselişini önleme yönündeki politikasının bir gereğidir (Şen, 2016: 477-478). Obama iç politikada ekonomik kalkınmayı yeniden dengelemek amacıyla maliyetleri kısmayı ve bu doğrultuda uluslararası güvenlik sorunlarından uzak durmayı öncelikli bir politika haline getirmiştir. Ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için masraflı olan böylesi dış müdahalelerden uzak durarak, dış müdahale gerektiren uluslararası güvenlik sorunlarında uluslararası aktörlerin daha aktif rol alması amaçlanmıştır.

ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik hedefleri arasında;

- İsrail devletinin güvenliğini ve devamlılığını sağlamak (Gözen, 2006: 32),
- Orta Doğu bölgesindeki petrolün düşük fiyata sistemli bir şekilde sevkiyatını sağlamak (Tutar, 2016: 21),
- Ortadoğu bölgesindeki devletlerin sahip olduğu yasa dışı silahları ortadan kaldırmak ve bu devletlerin terör eylemlerine öncülük etmelerini engellemektir (Çelik, 2014: 28).

ABD'nin Ortadoğu bölgesi için bir diğer hedefi de bölgede Rusya'ya yakın hareket eden Baasçı rejimlerin entegrasyonunu sağlamaktır. Bu politika zamanla ABD'nin Irak, Suriye ve Libya'da yerleşmesine yol açmıştır. Günümüzde Orta Doğu bölgesinde devam eden çatışmaların çoğu Rusya ile işbirliği geliştiren ülkelerde devam etmektedir. Bu durum ABD'nin isteğinin aksine bu devletleri Rusya ve İran ile daha bağımlı hale getirmektedir. Böylelikle ABD'nin Ortadoğu politikasındaki bir sonraki aşamasının bölgede ağırlığını oluşturan Rusya ve İran'ın bölgedeki hâkimiyetini azaltmak olacağı ortaya çıkmaktadır (Samoylov, 2018: 137-138).

Bush döneminde uygulanan sert güç politikası, Obama dönemiyle yerini yumuşak güç politikasına bırakmıştır (Nyejk, 2003: 11). Başkan Obama, söylemleri ile Bush dönemi uygulanan güvenlik politikalarına alternatif bir dizi değişiklik ortaya koymuştur. Obama dönemi ile beraber "teröre karşı topyekûn

savaş” politikası geride bırakılarak mevzilenme stratejisi olarak bilinen daha sakin bir dış politika anlayışı hâkim kılınmaya çalışılmıştır.

Obama gelinen noktada artık Amerika’nın küresel jeopolitik durumu tek başına şekillendirmeyeceğinin farkındaydı. Soğuk savaşın ardından ilk on beş yılda Birleşik Devletler tek kutuplu bir dünyada tek küresel aktör konumunda bulunuyordu. 11 Eylül terör saldırıları, buna karşılık olarak Afganistan müdahalesi ve Irak işgali ve 2008 küresel ekonomik-finansal kriz bu durumu değiştirmiş bulunuyor. Obama 2008 yılında başkan seçildiğinde en önemli argümanı Irak ve Afganistan’da devam eden savaşları bitirmek ve Amerikan askerlerinin evlerine dönmesini sağlamaktı. Obama, Birleşik Devletlerin sert gücünü kullanarak 1990 yılı sonrası Ortadoğu’ya yaptığı askeri müdahalelerin Amerika’nın imajına ve yumuşak gücüne ciddi zararlar verdiğini biliyordu. Ayrıca en önemli ve tehlikeli konu ise dünyada ve özel olarak da İslam dünyasında ciddi bir Amerikan karşıtlığı ve nefreti yükselişeydi. Dolayısıyla Obama, doğrudan Amerikan çıkarlarını tehdit eden bir durum oluşmadan küresel sorunlara Washington’un askeri müdahalede bulunmasını istemiyordu (Cerrah, 2006: 325).

ABD Ortadoğu’da gerçekleşen Arap Baharı olaylarının yarattığı dönüşüm sürecini AB ve Türkiye gibi aktörlerle kontrol altında tutmayı hedeflemiştir (Uludağ, 2018: 84). ABD, Arap Baharı sürecindeki gelişmelere doğrudan müdahil olmak yerine bölgedeki müttefikleri eli ile dolaylı bir şekilde sürece dâhil olmayı amaçlamıştır. Başkan Obama’nın 2011 yılındaki tarihi konuşması doğrultusunda ABD’nin artık “dünyanın jandarması” görevini üstelenmekten vazgeçtiği ortaya çıkmaktaydı. ABD için önceliğin kendi çıkarları doğrultusunda politika üretmek olduğu Obama tarafından her fırsatta dile getirilmekteydi. ABD Libya’daki askeri müdahaleyi Fransa’ya bıraktığı gibi Suriye’deki kaotik süreçte ise Türkiye ve Arap Birliği ülkelerinin aktif rol almasını hedeflemiştir.

ABD, Ortadoğu bölgesinde ortaya çıkan Arap Baharı sürecinde, Obama Doktrini ile beraber öne sürülen insan hakları konusunda duyarlı ve sert güç kullanımı konusunda da dikkatli bir tavır ortaya koymuştur (Güngen, 2014: 1-16). Ortadoğu’da doğrudan bir savaşın parçası olmak istemeyen Obama

bölgeden çekilecek ve bölgede çeşitli güvenilir ortakları bölgesel düzeni sürdürmekle sorumlu hale getirecektir. Mesela Suriye krizinde Türkiye'nin daha fazla maliyet yüklenmesi beklenecektir. Bölgesel sütunlar kurma fikri olarak ifade edilebilecek bu yaklaşım öncelikle ABD ile birlikte hareket etme mecburiyetinde olan bölgesel güçler olmasını gerekli kılar. Yani bahsi geçen bölgesel sütunlar istikrar operasyonlarını yapabilecek kabiliyette ve aynı zamanda ABD'nin beklentilerine uygun hareket edecek sadakatte olmalıdır. Kabiliyet ve sadakatin aynı iki aktörde bulunması pek mümkün olmadığından bu çok da sürdürülebilir bir beklenti değildir. Böyle bir durumda da aslında bölgede bir güç dengesi ortaya çıkarma yaklaşımı devreye girer. Yani bir bölgede aktör ABD'nin beklediği gibi jandarmalık yapmayacak olursa, bu durumda ABD bölgesel aktör sayılarını artırabilir ve bölgede kontrollü bir gerginlik yaratarak bölgesel aktörlerin birbirlerini sıfırladıkları bir durumda ABD kenarda bekleyerek kazanmaya devam edebilir (Yalçın, 2018: 33).

Obama yönetiminin Arap Baharı süreci karşısında ortaya koyacağı yumuşak güç politikası, ABD'nin önceki dönemlerde yarattığı "sert devlet" imajının düzelmesini sağlamıştır (Tutar, 2016: 66). Bush dönemi uygulanan sert politika Obama Dönemi ile beraber yerine yumuşak ve sorunlara uzaktan bakan bir dış politikaya bırakmıştır. Suriye'de yaşanan olayların ilk aşamasında ABD açısından kontrollü bir geçiş tercih etmiştir. Esad rejiminden sonra ülke yönetimine kimin geçeceğini öngöremeyen Obama yönetimi daha ihtiyatlı bir politika izlemiştir (Yalçın, 2018: 26).

2011 yılının Mart ayında Suriye'de başlayan çatışma sürecinde, en çok politika değişikliği yapan ülke ABD olmuştur. Obama yönetimi Suriye'de protestoların başlamasıyla, Esad hükümetine muhaliflerin reform çağrılarına cevap vermesi gerektiği yönünde tavsiyede bulunmuştur. Ancak Obama hükümeti, 2012 yılındaki seçimler nedeniyle Suriye'deki bu durum karşısında aktif bir rol oynayamamıştır (Demir, 2018: 96-97). Obama'nın öne sürdüğü dış politika göz önünde bulundurulduğunda ABD'nin Suriye doğrultusunda bir müdahaleden kaçınacağı en başından beri ortadaydı. ABD Suriye'de protestolar ilk başladığında muhalefetin iktidar karşısı tepkisini desteklememekle beraber buna karşılık bölgesel müttefiklerini yanında tutmayı amaçlamıştır. Suriye'de gerçekleşebilecek herhangi radikal bir değişikliğin ne

ile sonuçlanacağını öngöremeyen ABD ilk başlarda sürece uzak kalmayı politika olarak benimsemiştir.

Mart 2011’de Suriye'nin Dera kentinde başlayan rejim karşıtı eylemler (Al Jazeera, 2014) karşısında ABD herkesin beklediği aktif bir politikadan ziyade bölgesel müttefiklerini devreye sokacağı bir politika izlemiştir. ABD’li yöneticiler sürecin en başından beri Esad rejimin gitmesi gerektiği yönünde söylemlerde bulunmuştur. Bu çerçevede BM Güvenlik Konseyinde gündeme gelen Suriye’ye müdahale planı her zaman Rusya ve Çin’in vetosuna takılmıştır. ABD’li karar alıcılar bu durum karşısında Arap Birliği gibi bölgesel kuruluşları devreye sokmayı amaçlamıştır (Güngen, 2014: 1-16).

ABD’nin Suriye’deki iç savaş sürecinde farklı süreçlerde iki ayrı politika uyguladığını söylemek mümkündür. Bu iki dönem IŞİD öncesi ve IŞİD sonrası ABD’nin Suriye politikası olarak tanımlanabilir. Bu doğrultuda ABD, Suriye’de iç çatışmanın başladığı ilk süreçte Esad rejiminin reform taleplerini dikkate alması ve bu perspektifte hareket etmesini istemiştir. Bir diğer deyişle ABD iç savaş sürecinin ilk aşamasında dolaylı bir şekilde pasif bir politika benimsemiştir. Ancak 2014 yılında IŞİD terör örgütünün Irak ve Suriye’de ortaya çıkmasıyla ABD sürecin doğrudan tarafı haline gelmiştir. IŞİD’in sadece pratik gösterdiği ülkeler için tehdit oluşturmadığı, tüm dünya için büyük bir tehdit olduğu ABD’li yöneticiler tarafından her fırsatta dile getirilmiştir. ABD için IŞİD tehdidi, Esad rejiminin uyguladığı savaş politikasından daha elzem bir hal almıştır.

IŞİD’in zamanla daha da güçlenmesi karşı ABD bu gelişmelere duyarsız kalamamış ve Obama tarafından duyurulan IŞİD’le mücadele stratejisini açıklamak zorunda kalmıştır (Prinçci, 2016: 10-11). IŞİD’in yarattığı risklerin önüne geçmek amacıyla ABD bir dizi politika ve strateji ortaya koymuştur. ABD’nin IŞİD doğrultusunda ortaya koyduğu strateji, sahada IŞİD ile mücadele eden grupların desteklenmesi, bu gruplara askeri ve istihbarat desteğinin sağlanması ve koalisyon güçleri adı altında IŞİD’e yönelik hava saldırılarının gerçekleştirilmesidir (Sandıklı, 2015: 35).

Başkan Obama’nın IŞİD ile mücadele kapsamında açıkladığı yol haritasında bölgede Kürt güçlerini (PYD) desteklemek en öncelikli politika

olarak ortaya konulmuştur (Al Jazeera, 2014). PYD'ye mühimmat ve hava desteği sağlayan ABD, IŞİD ile mücadele konusunda önemli bir mesafe kat etmekle birlikte Türkiye'ye rağmen PYD'yi desteklemekte ve bölgedeki güç dengesinin PYD lehine değişmesine neden olmaktadır (Bayezit, 2016: 105). ABD'nin Suriye'de PYD ile ilişkisi IŞİD'e karşı savaş çerçevesinde analiz edilmektedir. ABD PYD'nin silahlı kanadı YPG (Halk Savunma Birlikleri) ve YPJ (Kadın Savunma Birlikleri)'ye sahada örgütsel ve istihbarat anlamında destek vermektedir. Bununla beraber PYD Türkiye'nin söylemlerinde her ne kadar tehdit unsuru olarak gösterilse de, ABD PYD'yi terör örgütü olarak kabul etmemektedir. IŞİD ile mücadele kapsamında her ne kadar YPG-YPJ aktif bir rol üstlense de, Avrupalı devletlerin başını çektiği bir Uluslararası Koalisyon kurularak IŞİD'e karşı hava saldırıları yapılmış ve yereldeki müttefik güçler desteklenmiştir.

ABD sürecin ilk aşamasında maliyeti müttefiklerine yıkmak isterken sürecin sonuna doğru bölgesel aktörleri birbiriyle dengeleyerek kontrollü bir kaosu sürdürmeyi tercih etti. Bu durum ABD için sadece maliyetsiz değildi, aynı zamanda kazançlı bir hal aldı. Bir yandan “negatif dengeleme” siyaseti izlerken bir yandan da uluslararası kurumları devreye soktu. Kimyasal silahlar meselesinde ve benzeri durumlarda topu BM'ye atarak geçiştirdi. Hâlbuki kitle imha silahları sadece ABD'nin değil Obama'nın da kırmızı çizgileriydi. Kitle imha silahlarını diğer herhangi kitlesel ölümden daha önemli kılan şey cezalandırılması gerektiğine dair inançtır. Fakat kitle imha silahı kullanımı cezalandırılmazsa ABD merkezli sistemin istikrarı için büyük bir güvensizlik sorunu yaratabilirdi. Çünkü ABD'nin bu duruma sessiz kalışı demek başka aktörler içinde yeterince caydırıcı olmaması sonucunu doğurabilirdi. Fakat buna rağmen Obama yönetimi kitle imha silahlarını bile geçiştirmenin bir yolunu buldu (Yalçın, 2018: 39-40). Obama hükümeti kitle imha silahları meselesini zamana yayararak, meselenin uluslararası bir sorun olduğunu her defasında dile getirmiştir. Bu doğrultuda sorumluluk yüklenmek yerine böylesi bir sorunun diplomatik görüşmeler yoluyla çözülmesini amaçlayarak sorumluluğu uluslararası aktörlere bırakmıştır.

20 Ocak 2017 tarihinde Obama'dan görevi devralan Donald Trump (BBC, 206) Suriye özelinde Ortadoğu politikasını açıklarken Radikal dinci

terör örgütlerine karşı topyekûn savaş ilan etmiştir. Bununla beraber Trump hükümeti Suriye’de var olan müttefikleri ile IŞİD’i tamamen bitirme perspektifinde kararlı politikalar izlemiştir. Bu doğrultuda sahada IŞİD’e karşı savaşıyan YPG güçlerine ekonomik ve askeri anlamda masraf yapmaktan hiçbir şekilde geri durmamıştır. ABD’nin sahadaki müttefiği YPG ile böylesi bir ilişki içinde olması Türkiye ile olan ilişkilerinde sıkıntılı bir sürecin yaşanmasına neden olmuştur. Türkiye her ne kadar YPG karşıtı tutum sergiliyor olsa da hem ABD hem de tüm Avrupa ülkeleri Türkiye’nin tutumunun aksine söylem ve pratik gerçekleştirmiştir.

Morgenthau’ya göre güç dengesi politikası, gerçek bir denge durumu veya bir devletin kendi yararına bir durum yaratması ya da zararına olacak bir durumu engellemesi için üretilen politikalardır (Keyik ve Erol, 2019: 40). Bu tanımdan yola çıkarak, ABD Ortadoğu bölgesinde kendi çıkarları açısından tehdit olarak gördüğü durumlara karşı gücünü yereldeki aktörler ile ittifak doğrultusunda kullanmaya çalışmıştır. Rusya’nın Suriye’de kendini askeri üsler ile var etmesi ABD açısından gerek Suriye özelinde gerekse Ortadoğu bölgesinde yeni politikaların oluşturulacağı bir dönemi beraberinde getirmiştir. Bölgede ABD açısından tehdit teşkil eden bir diğer unsur ise, İran ve desteklediği Hizbullah milisleridir. Suriye meselesi özelinde Rusya ve İran’ın ortak çıkarlar etrafında bir araya geldiği ortaya koydukları politikalar çerçevesinde anlaşılmaktadır. Ortadoğu’da ortaya çıkan bu ittifaklara karşı ABD’nin tek başına aktör olarak politika üretmesi hiçte kolay değildir. Bu çerçevede, ABD Suriye’deki iç savaş ile ortaya çıkan SDG güçlerini destekleyerek bölgede Rusya ve İran gibi tehdit olarak gördüğü ülkelere karşı gücünü dengelemeyi amaçlamıştır.

Trump’ın 19 Aralık 2018’de sosyal medya hesabından ABD askerlerinin Suriye’den çekileceğini (Kurt, 2019: 16) duyurması, ABD’nin Suriye politikasında yeni bir dönem başlatmıştır. Trump’ın askerlerini geri çekme kararından sonra, bölgede oluşacak güç boşluğunu da kendisinin kontrol edebileceği aktörlere teslim edeceğini öngörmek gerekir (Semin, 2018: 4). ABD için bu perspektifte karşımıza sahadaki müttefiği PYD çıkmaktadır. ABD’nin Suriye’den çekilmesi sahadaki müttefiklerini yalnız bırakıyor anlamına gelmemektedir. ABD sahadaki en güçlü müttefiği olan PYD’ye

desteğini her anlamda devam ettirmektedir. Trump'ın bu kararının uzun bir zaman alacağı gözle görülür bir gerçekliktir. Zira Kuzey Suriye'de "Güvenlik Koridoru" adı altında ABD'nin Türkiye-SDG arasında arabuluculuk görevi üstlenmesi ABD'nin Suriye'den çekilme politikasının uzadığını göstermektedir.

4.1.2. Rusya Federasyonu'nun Suriye Politikası

Rusya Suriye arasındaki ilişkiler Suriye'nin bağımsızlığını ilan etmesi ile başlamış ve günümüze devam etmiştir (Ağır ve Takar 2016: 294). Suriye'ye hâkim olan Batı karşıtı düşüncesinin 1950 yılından itibaren ülke politikasında ağırlık kazanması Suriye ile Rusya'yı iki güçlü müttefik haline getirmiştir (Çalışkan, 2016: 7). Soğuk Savaş ile ortaya çıkan güç ilişkisi bu iki ülke arasındaki ilişkilerin daha da gelişmesine neden oldu. Suriye ve Rusya arasında birçok kez askeri ve ekonomik işbirliği anlaşmaları imzalanmıştır. Bu çerçevede Rusya Suriye'ye ekonomik yardımlarda bulunmuştur (Özbay, 2013).

Rusya'nın soğuk savaş sürecinden bu yana Ortadoğu'daki amacı, ABD gibi bölgedeki petrol yataklarını ele geçirmek değil, ABD'nin kendisine yönelik ortaya koyduğu çevreleme politikasına karşı önlem almak ve ABD'nin bölge üzerinde tek başına hegemonya kurmasını önlemektir. Bu çerçevede Rusya ABD'nin bölgede üzerindeki tüm politikalarının yakından takipçisi olmuştur. Dolayısıyla Ortadoğu'da rahat hareket etmek adına Suriye Rusya için vazgeçilmez aktör haline gelmiştir (Akgün, 2012: 41).

Hafız Esad iktidarı ele geçirdikten sonra ilk yurtdışı ziyaretini 1971 yılında Rusya'ya gerçekleştirmiştir (Çalışkan, 2016: 7). Kendisi de asker olan Hafız Esad iktidarı ele geçirdiğinde ülkedeki tüm kurumlara kendisi gibi asker kökenli kişileri görevlendirmiştir. Hafız Esad ülkedeki ekonomik ve askeri tüm kurumları yapılandırırken Sovyetlerdeki kurumları referans almıştır. Bununla beraber ülke yönetiminde muhalefete karşı SSCB'den istihbarat desteği almıştır. Hafız Esad'ın liderlik döneminde Suriye ile SSCB arasındaki ilişkileri etkileyen bir başka gelişme ise Mısır'da Cemal Abdünnasır'ın ölümü ile beraber Enver Sedat'ın ülke yönetiminin başına geçmesidir. Böylelikle Enver Sedat'ın ABD yanlısı ortaya koyduğu dış politikayı görebilen Hafız Esad SSCB ile arasındaki ilişkiyi iyi seviyelere getirecek anlaşmalara imza atmıştır

(Akgün, 2012: 41). Soğuk savaşın bitmesi ile beraber iki ülke arasındaki ilişki yeni bir boyut kazanmıştır. SSCB'nin dağılması ile Rusya iç meselelerine odaklanmak zorunda kalmış ve bu durum Ortadoğu'da iki kutupla döneme oranla bir güç boşluğunun oluşmasına neden olmuştur. Rusya'nın kendi iç meselelerine yoğunlaşması ABD'nin Ortadoğu'da daha etkin politikalar ortaya koymasına olanak sundu.

ABD'nin 11 Eylül ile beraber Suriye'ye uyguladığı politikaya karşı Rusya Suriye'ye her fırsatta yaklaşmayı hedefleyen politikalar izlemiştir. Bunların başında Suriye'ye Rusya tarafından yapılan önemli sayıda silah satışları gelmektedir. Suriye Rusya için sadece silah anlamında değil ekonomik her türlü ticaret için büyük bir pazar konumundadır.

2000 yılında ülkenin yönetimini ele alan Vladimir Putin (Kyzy, 2018: 66) ile birlikte dünya siyasetinde etkisini artırmaya başlayan Rusya, Orta Doğu bölgesi ile tekrardan ilgilenmeye başlamıştır (Ağır ve Takar 2016: 295). İran ve Suriye'nin batı ülkeleri tarafından izole edilmesi, Rusya'nın bölgede bu ülkeler üzerinden politika üretmesine fırsat verdi. Bu doğrultuda 2011 yılında Tunus ve Mısır'daki halk ayaklanmalarına karşı sakin bir tutum sergileyen Rus devleti, ayaklanmaların önce Libya'ya daha sonra Suriye'ye sıçramasıyla beraber bölge üzerinde daha aktif bir rol üstlenmeye başladı.

Rusya için Suriye'nin bu denli önemli olmasının başlıca nedenleri şu şekildedir;

-ABD'nin bölgede yetersiz kaldığı alanları doldurup, bu alanlar üzerinden fırsat yaratmak,

- Rusya için Tartus ve Hmeymim'deki askeri üslerinin ve Lazkiye limanının stratejik bakımından önemli olması (Karabıyık, 2018: 3-4) ve bu alanların varlığını garanti altına almak istemesi,

- Rusya, Suriye krizinde her anlamda kendi varlığını ortaya koyarak hem Rusya olmadan çözümün zor olacağını hem de tüm dünyaya Rusya'nın Esad rejiminin yanında olacağı mesajını vermesi (Kyzy, 2018: 94).

-Rusya'nın silah satışının büyük bir bölümünü Suriye'ye yapıyor olması,

- Suriye, her ne kadar gaz veya petrol çıkaramıyor olsa da bulunduğu coğrafi konum gereği (Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarına (doğalaz, petrol) yakınlığı sebebiyle) oldukça stratejik bir ülkedir (Alınak ve Bolat, 2016: 524).

Rusya Suriye'de iç çatışmaların başladığı ilk süreçte Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'deki etkinliğini korumak adına Suriye rejimine her türlü desteği vermiştir. Rusya aslında ABD'nin Ortadoğu'da oluşturduğu Sünni devletler bloğuna karşı bölgede Suriye ve İran'ı destekleyerek bir güç dengesi oluşturmayı hedeflemiştir. Bu perspektifte durumu ele aldığımızda Rusya için Suriye, bölgede kilit konumda bir devlettir. Rusya tek kutuplu dünya düzeninde, kendisinin de yeniden büyük bir güç olduğunu dünya'ya Suriye üzerinden göstermeyi hedeflemiştir.

Putin'in iktidara gelmesiyle uluslararası politikada gücünü arttıran Rusya, Arap Baharı sürecinin Suriye'ye sıçramasıyla Esad rejimini destekleme kararı almıştır (Günay, 2017: 91-96). Soğuk savaştan sonra eski gücüne ulaşmayı hedefleyen Rusya, Suriye'deki iç savaş ile Ortadoğu bölgesinde güçlü bir aktör olarak tekrardan ortaya çıkmıştır. Stratejik olarak gördüğü Akdeniz'e ulaşmak için Esad rejiminin devamlılığı Rusya için elzem durum teşkil etmektedir. Bu durumdan dolayı Rusya bölgedeki askeri varlığını Suriye üzerinden kurmuştur (Karabıyık, 2018: 3-4). Realist uluslararası ilişkilerde olduğu gibi devletler amaçlarına ulaşmak için çıkar odaklı ittifaklar gerçekleştirirler.

Rusya Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde (Günay, 2017: 109) görüşülen Suriye ile ilgili tasarımı, Çin ile birlikte veto etmiştir (Topal, 2015: 119). Bu sorunun Suriye devletinin bir iç meselesi olduğunu ileri süren Rusya, Suriye'ye müdahale edilmesini isteyen devletlere gözdağı vermek amacıyla 2011 yılının sonlarına doğru Rus donanmasına ait 3 tane savaş gemisini Suriye'deki Tartus Limanı'na göndermiştir (Çalışkan, 2016: 8-9). 2011 yılından itibaren Suriye'deki iç karışıklıkların başlaması ve 2015 yılı itibariyle Rusya'nın fiilen Suriye topraklarına girerek askeri varlığını arttırması Tartus'ta bulunan askeri üssün önemini de arttırmıştır. Bu süreçte Rusya mevcut bulunan Tartus Rus askeri üssünden sonra birde Lazkiye'deki Himeymim hava üssünü

elde etmiş, buradaki askeri varlığını da arttırmıştır. Esad yönetimine verdiği büyük destek ile buradaki kazanımlarını arttıran Rusya, Doğu Akdeniz’de günden güne daha da önemli bir aktör olduğu fikrini pekiştirmektedir (Yaşar, 2017: 106-107). Böylelikle Rusya Suriye’deki iç savaşa askeri anlamda dâhil olarak Akdeniz’deki varlığını garanti altına almak istemiştir.

Suriye’de yaşanan insanlık dramının BM’nin Güvenlik Konseyinde tartışılması, Rusya’nın tepkisine neden olmuştur. Rusya Suriye’nin geleceğini Suriye halkının karar vermesini savunmuş ve Güvenlik Konseyinden çıkacak herhangi bir müdahale kararına karşı veto oyu kullanacağını ifade etmiştir. Bu doğrultuda Rusya’nın Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, BM’deki oylama esnasında Suriye’ye giderek Beşar Esad ile görüşmüştür (Topal, 2015: 119).

Suriye’de gerçekleşebilecek herhangi bir rejim değişikliği İran’ın Ortadoğu bölgesinde yalnız kalmasına neden olacaktır. Bu durum Rusya için de tehdit oluşturduğu için kabul edilebilir değildir (Çalışkan, 2016: 8). Rusya Suriye’deki iç savaşa dâhil olarak Esad rejiminin devrilmesini önleyecek, ABD tarafından Rusya’ya uygulanan tecrit politikası kırılacak ve Rusya SSCB’nin dağılmasından sonra tekrar küresel bir güç olduğunu tüm dünyaya kanıtlamış olacaktır. ABD’nin Arap Baharı sürecine tepkisinin söylemde kalması ve Suriye özelinde sürece askeri anlamda dâhil olamamasındaki gecikme Rusya için büyük bir avantaj yarattı. ABD’nin gecikmesini fırsat olarak gören Rusya bölgede İran ile işbirliği yaparak Esad rejiminin devrilmemesini öncelikli politika haline getirmiştir. Suriye’de gerçekleşebilecek herhangi bir rejim değişikliği Rusya’nın Tartus ve Lazkiye’deki üsleri için büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Böylelikle Esad rejiminin devamlılığı Rusya için büyük bir önem taşımaktadır.

Arap Baharı süreci ile beraber Rusya’nın bölge üzerindeki politikasındaki öncelik Esad rejiminin devamlılığını sağlamaktır. Rusya Suriye’de gerçekleşebilecek herhangi bir rejim değişikliği sonucunda radikal cihadist grupların güç kazanıp Rusya’ya yönelmesini istememektedir (Günay, 2017: 106-109). Bu konjunktürde IŞİD’in iç savaştaki dengeleri değiştirebilme kapasitesi ve muhaliflerin artık Şam’ın güvenliğini bile tehdit edebilecek

kapasiteye ulaşması, Rusya'nın krize müdahil olmasını gerektiren ilk sebep olmuştur (Şensoy, 2018: 46).

2015 yılında Suriye'de genel tablo, Esad rejiminin büyük toprak kayıpları yaşadığı, muhaliflerin belirli bölgelerde egemenliklerini ve kontrollerini sağlamlaştırdığı, rejimin askeri kapasitesinin günden güne eridiği ve İran destekli milisler ve Hizbullah desteğine muhtaç kaldığı, IŞİD'in hem muhalifler hem de rejimin karşı koyamadığı bir güç olarak Suriye sahnesine girdiği ve buna karşılık olarak ABD'nin Suriye krizine müdahil olma konusundaki artan isteği şeklinde özetlenebilir (Şensoy, 2018: 106-107). Bu süreç ile Rusya Suriye'deki askeri varlığını yoğunlaştırmış ve yeni bir askeri üs (Himyemim) kurarak sahadaki asker sayısını artırmıştır. Rusya'nın muhaliflere karşı savaşta Esad'a askeri anlamda öncülük ettiği tüm dünya tarafından bilinmekteydi. Moskova yönetimi bu gerçekliğin IŞİD ve benzeri radikal örgütlere karşı olduğunu her seferinde dile getirmektedir. Putin'in Suriye'de Esad'ın varlığından yana rol almasının sebebi, Rusya'nın Ortadoğu ve Akdeniz'deki varlığının Suriye özelinde şekilleniyor olmasıdır. Bu doğrultuda Rusya'nın Suriye'deki iç savaş sürecine dâhil olmasındaki asıl amacın sahadaki dengeyi Esad lehine çevirmek istemesi olduğu karşımıza çıkmaktadır.

Batılı devletlerin ve NATO'nun etkisinin az olduğu Ortadoğu bölgesi Rusya için bir güç boşluğu olarak kabul görülmektedir. Bu güç boşluğu Rusya için Soğuk Savaştan sonra kendisini uluslararası sisteme ispat edeceği bir fırsat yaratmıştır (Samoylov, 2018: 137-138). Rusya'nın Suriye politikasını temellendirmek için uluslararası sisteme hâkim olan güç mücadelesine bakmak doğru olacaktır. ABD'nin uluslararası sisteme tek başına hâkim olması, öncülüğünü yaptığı örgütler ile kendi çıkarları doğrultusunda politikalar ortaya koyması Rusya için kabul edilemezdir. Rusya bu temelde farklı güç merkezlerinin olduğu ve egemenliklere saygılı bir düzenin uluslararası sistem için gerekli olduğunu ifade etmektedir. Rusya'yı uluslararası sistemde tek başına küresel bir güç olarak kabul etmek her ne kadar doğru olmayacaksa, bölgesel anlamda bir aktör olarak ta kabul etmek eksik olacaktır. Rusya'nın günümüz dünyasında ABD'yi güç ekseninde dengeleyebilecek devletlerden biri olduğu büyük bir gerçekliktir. Rusya stratejik anlamda genişleyen batı ülkelerine karşı daha fazla bölgeye nüfuz etmeyi amaçlayarak gücünü batılı

devletler ile dengelemeyi hedeflemiştir. Suriye'deki iç savaş süreci Rusya'nın kendini uluslararası sistemde tekrardan var etmesi için önemli bir avantaj haline gelmiştir. ABD hegemonyasını dengelemeyi amaçlayan Rusya'nın Suriye'den vazgeçmesi beklenmemektedir.

Neorealist teoriye göre, devletler her an karşılıklı olarak güce başvurabilecekleri için, uluslararası sistemin savaş hali olduğu açıkça belirtilmektedir. Uluslararası sistem tarafından dayatılan tehdit durumu, devletleri güç ekseninde politika üretmeye mecbur kılmıştır.

Uluslararası alanda devletler kendi dış politikalarını oluştururken çıkarları doğrultusunda hareket etmektedir. Realist uluslararası ilişkiler teorisi uluslararası sistemin yapısına dair açıklama getirirken güvenlik ve güç kavramlarını kullanmaktadır. Devletler uluslararası sistemde her zaman daha fazla güce sahip olmak ve bu doğrultuda kendi güvenliklerini sağlamayı hedeflemektedir (Karabıyık, 2018: 3-4).

Rusya'nın Suriye'deki iç savaş sürecine dâhil olmasındaki amaç her ne kadar Esad rejimini desteklemek ve bu doğrultuda bölgesel stratejik avantajlarını kaybetmemek olsa da, Rusya'nın en büyük hedefi, gücün hâkim olduğu uluslararası sisteme kendisinin tekrardan küresel bir güç olduğunu ispatlamak istemesidir. Rusya hiçbir şekilde Suriye'ye askeri anlamda müdahale edilmesini veya herhangi bir yaptırım uygulanmasını istememektedir. Suriye'nin Batı ile işbirliği yapan bir rejim ile yönetilmesi bölgede Rusya'nın çıkarlarına ters düşmektedir. Suriye'de gerçekleşebilecek bir rejim değişikliği bölgede İran içinde sıkıntılı bir sürecin başlangıcı olacaktır. Bu anlamda Rusya Suriye'deki iç savaşın başından beri İran ve Suriye arasında diplomatik ve askeri anlamda kuvvetli ilişkiler geliştirmiştir.

Rusya Suriye'de gerçekleşebilecek herhangi bir rejim değişikliğinin bölgede istikrarsızlığa neden olacağını belirterek, Esad rejiminin ayakta kalmasını öncelikli politika haline getirmiştir. Herşeyden ziyade Rusya için Esad rejiminin varlığı kendi çıkarları etrafında yorumlanmalıdır. Rusya'nın Suriye'deki askeri üsleri ve Suriye'nin Ruslar için doğu Akdeniz'e doğrudan açılan tek kapı olması Esad rejimini Rusya için vazgeçilmez kılmıştır. Rusya'nın Suriye'de var olmasındaki sebeplerden biride İran doğrultusunda

uyguladığı politikadır. Suriye'de gerçekleşebilecek bir rejim değişikliği İran'ın bölgede daha da yalnızlaşmasına neden olacaktı. Bu durum ABD ve İsrail'in İran'a müdahalesini kolaylaştıracaktı. Böylelikle Rusya Suriye'de kendini var ederek sadece Suriye ya da İran'ın güvenliğini değil, bu iki müttefiğin güvenliği ile kendi güvenliğini sağlamayı da hedeflemektedir.

4.1.3. Uluslararası Örgütlerin Suriye Politikası

Suriye krizi, 2011 yılından itibaren uluslararası toplumu meşgul eden en önemli sorunlardan biri haline gelmiştir (Topal, 2015: 119). Suriye meselesi ilk başlangıçta siyasi bir kriz gibi görünse de zamanla şiddetli çatışmaların yaşandığı küresel bir sorun haline gelmiştir (Yeşiltaş, 2015: 14). Suriye'de devam eden iç savaş, sürece dâhil olan küresel ve bölgesel aktörlerin uzlaşmadığı bir trajediye dönüşmüştür. Çözümüne yönelik uzlaşımın sağlanamaması süreci daha da ağırlaştırarak karmaşık bir hale getirmiştir. IŞİD faktörünün ortaya çıkması sonucu oluşan terör ve göç sorunu, uluslararası sistem tarafından çözüm odaklı adımları beraberinde getirirse de bu adımlar yeterli olmamıştır.

AB (Avrupa Birliği)'nin Ortadoğu bölgesinde aşamalı demokrasiye dönüşümü destekleyen yaklaşımı, Arap Baharı devrimlerinin ani değişimi ile örtüşmemiştir. Bu hızlı ve ani değişim sonrasındaki gelişmeler diktatörlükleri devirip demokrasiye geçiş sürecini başlatmış olsa da Arap Baharının yaşandığı ülkelerde çözüm ortamını tam anlamıyla oluşturmada başarısız olmuştur. Bu ülkelerdeki muhalefetlerin Arap Baharı öncesi hükümetler tarafından baskı altında tutulması ve/veya hiçbir muhalefetin oluşmasına müsaade edilmemesi söz konusu olduğundan güçlü alternatif partiler bulunmamaktaydı. Diktatörlerin devrilmesinden sonra ortaya çıkan güç mücadeleleri, yönetim boşluğu ve bundan kaynaklanan terör ve iç savaş demokrasinin bölgede yeşerip gelişmesine engel oldu. Ayrıca Arap Baharı sonrası bölgesel ve küresel aktörlerin aktif rol oynaması demokrasi konusunda teşvik edici olmamış aksine engel teşkil etmiştir (Noi, 2018: 106).

Arap Baharı süreci Avrupa birliği için her ne kadar politika değişikliği gerektirse de Avrupa birliği yaşanan bu soruna yönelik başarılı bir politika sergilememiştir. Avrupa Birliğine üye ülkeler arasındaki görüş farklılıkları,

ortak karar alma mekanizmasının önünde en büyük engel olarak ortaya çıkmıştır (Küçükkeleş, 2013: 10). Suriye krizinin başlangıcında AB ekonomik bir kriz içerisindeydi. Dolayısıyla birçok üye devlet diplomatik ve siyasi çözümleri desteklemeye yöneldi. Böylece İtalya, İngiltere, Hollanda, Almanya ve Fransa kendi Büyükelçilerini geri çağırarak Fransa öncülüğünde siyasi, ekonomik ve askeri yaptırımları uygulamaya başladılar ve bu şekilde kendi yumuşak güçlerini kullanmış oldular. Yaptırımlar uygulamak, Suriyeli muhalefetle görüşmek, Suriyeli muhalefetin toplantısını Paris'te düzenlemek, Arap Birliğini kullanarak Rusya ve Çin'i Güvenlik Konseyi'nde ikna etmeye çalışmak, AB'nin Suriye'ye yönelik "yumuşak savaş" veya başka bir deyişle zorunlu diplomasinin sergisiydi (Abdi, 2016: 348).

Arap Birliği'nin Suriye politikası ele alınacak olursa, Suriye'de çatışmaların başladığı ilk süreçte Arap ülkelerinin sürece tepkisiz kalması en çok eleştirilen konuların başında gelmekteydi. Çok zaman geçmeden sürecin ciddiyetini anlayan Arap Birliği, Esad rejimine yönelik bölgesel anlamda caydırıcı politikaları devreye koymuştur.

Arap Baharı gösterilerinin başlaması ile beraber Arap Birliği ilk süreçte söylemde kalan politikalar izlemiştir. Mısır'da iktidarın değişmesi, Libya'da NATO müdahalesi gibi durumlar Arap ülkelerinin Suriye'deki durumu görmelerine engel olmuştur (Küçükkeleş, 2012: 6-7). Suriye'de gösterilerin silahlı çatışmaya dönüşmesi ile beraber Arap Birliği ülkeleri Suriye devlet yetkilileri ile görüşmeler sağlamış ancak Esad rejimi verilen sözleri yerine getirmemiştir. Birlik Esad rejiminin reform taleplerini dikkate almamasını gerekçe göstererek, 2011 yılının Kasım ayında Suriye devletinin Arap Birliği üyeliğini askıya alma kararı almıştır. Bu karardan hemen sonra Arap birliği ve Suriye tarafından belirlenecek bir grubun Suriye'de gözlemci olarak görev yapmalarına dair anlaşma imzalanmıştır (Kayabaşı, 2019: 53).

Arap Birliği'nin Suriye doğrultusunda almış olduğu üyeliği askıya alma kararı Küçükkeleş, 2012: 4) birliğin son zamanlarda almış olduğu en etkin kararlardan biri olarak yorumlanmaktadır. Rejim karşıtı protestolar şeklinde başlayan ve zamanla Esad rejimi ve muhalifler arasında şiddetli çatışmalara neden olan süreç, uluslararası örgütlerin sessiz kalmasından dolayı çok

eleştirilmiştir. Bu durum karşısında, Arap Birliği ilk süreçte sessiz kalsa da zamanla somut adımlar atmıştır.

Avrupa Birliği Suriye meselesinde Esad rejimine yaptırımlar uygulayarak rejimi gücünü zayıflatmayı amaçlamıştır. Bu çerçevede Avrupa Birliği Suriye'ye yönelik ekonomik ve siyasi baskılarının çerçevesini genişletmiştir (Küçükkeleş, 2013: 13). AB'nin tehdit tanımlamaları kendi belgelerinde, Suriye iç çatışmasında sivillerin hayatlarını kaybetmesi ve mülteci olmaya zorlanması ile son birkaç yıldır kendi topraklarına sığırdığını düşündükleri mülteciler ve terör konuları olarak belirtilmiştir. Özellikle mülteciler ve terör tehdidi AB'nin en öncelikli güvenlik konusu haline gelmiştir. AB, Suriye iç savaşındaki kriz yönetimi süreçlerinde siyasi/diplomatik, ekonomik ve askeri araçlar üzerine yoğunlaşmıştır. AB, ilk iki yöntem için çok taraflılık çerçevesinde adım atarken, son yöntem olan askeri konularda pasif kalmıştır. Bunun nedeni AB ve üye ülkelerin Suriye'deki iç savaş ile bundan kaynaklanan göç ve terör gibi sorunları politik/stratejik bir mesele olarak görmesidir. AB'nin insan güvenliği çerçevesinde etkin bir rol oynamamasının nedenleri; AB'nin karar alma düzeylerindeki çok düzeyli yapısı, özellikle üye ülkelerin güvenlik politikaları ve stratejik kültürlerinin AB düzeyine göre daha baskın olması, AB'nin askeri kapasitesinin sınırlı olması, bölgedeki Rusya ve İran gibi aktörlerin varlığı nedeniyle AB'nin etkinliğinin azalma olması şeklinde sıralanabilir (Yavaş, 2018: 131).

Esad rejimi ve muhalefeti arasında 2011 yılının Mart ayında başlayan ve günümüzde de devam eden Suriye'deki çatışmaların durdurulması ve barış ortamının sağlanması amacıyla Birleşmiş Milletler ve Arap Birliği'nin ortak temsilcisi olarak Kofi Annan belirlenmiştir. Kofi Annan öncülüğünde Suriye'de barış ortamının sağlanması için bir plan oluşturulmuştur (Aksu, 2017: 51). Avrupa Birliği bu süreçte BM'nin Suriye Özel Temsilcisi olan Kofi Annan'ı destekleme kararı almıştır (Özcan, 2017: 5). Kofi Annan, içlerinde Suriye de dâhil olmak üzere birçok bölge ülkesi ile görüştüğünden sonra 2012 yılının Mart ayında "Suriye için Annan Barış Planı" olarak isimlendirilen 6 maddeden oluşan planı deklare etmiştir.

1. Suriyeli taraflar Suriye halkının " *meşru taleplerine cevap verilebilecek ve Suriyeliler tarafından yürütülecek detaylı bir siyasi süreç*" için özel temsilci ile (Kofi Annan) çalışmayı taahüt edecektir,
2. Rejim saldırıları durdurup BM gözlemcileri hakemliğinde yürütülecek ateşkesin derhal sağlanmasını taahüt ederek, halkın yaşadığı bölgelerde ağır silah kullanımına son verecektir. Askerler yerleşim bölgelerinden çekilecek, muhalefet de rejime yönelik saldırıları durduracaktır,
3. Taraflar temel yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaşabilmesi amacıyla her gün 2 saat çatışmaları durduracaktır,
4. Basın mensuplarının Suriye'de serbestçe dolaşmaları sağlanacaktır,
5. Suriye yönetimi keyfi bir şekilde gözaltında tutulanların listesini, BM gözlem heyetine sunacak ve bunların serbest bırakılması ile ilgili bir programa başlayıp bunun mahiyetini gözlem heyetine bildirecektir,
5. Basın mensuplarının Suriye'de serbestçe dolaşmaları sağlanacaktır,
6. Barışçıl gösteri, toplantı ve protesto hakkına saygı duyulacaktır (Şen, 2016: 487-488).

Suriye'deki çatışma durumunun sonlandırılmasına yönelik Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde görüşülen tasarı, Çin ve Rusya'nın vetosuna takılmış ve uluslararası sistemde bu krizin daha da derinleşmesine neden olmuştur (Aksu, 2017: 51).

AB ülkelerinin Suriye Krizi'ne yönelik söylemlerinde büyük ölçüde görüş birliği bulunurken ambargo ve ekonomik yaptırımların, bu yönde bir BMGK kararının alınmayışı nedeniyle verimliliği oldukça düşük kalmıştır. Suriye Özel Temsilcisi olarak görev alan Kofi Annan'a da destek veren AB'nin Suriye doğrultusunda aldığı en önemli karar silah ambargosu olarak değerlendirilmiş, ancak; Suriye'nin askeri alandaki Rusya ve İran gibi müttefikleri bu ambargonun etkisini önemli ölçüde azaltmıştır. AB'nin Esad rejimine yönelik diğer yaptırımları; Suriye Merkez Bankası'nın banka hesaplarının dondurulması, Suriyeli şirketlerin kargo uçaklarını AB ülkelerine girişten men edilmesi, değerli maden ticaretinin ve petrolün boykot edilmesi,

Suriye hükümeti bakanlarının AB'ye seyahatlerinin yasaklanması şeklinde olmuştur (Tüzgen, 2017: 75). AB'nin aldığı kararlar Esad rejiminin süreç içerisinde uyguladığı politikalar üzerinde caydırıcı bir etki yaratmamıştır. Suriye'de şiddet olaylarının artması ile batılı devletlerin Esad rejimine karşı tepkisi söylemde kalmıştır. Avrupalı devletler Suriye meselesinde sürecin başında etkin bir politika izleyememiştir.

Protestoların şiddetlenmesi ile beraber Esad rejimine bağlı milisler şiddete başvurmuş, bunun sonucunda ise Avrupa Birliği Suriye'ye yönelik ekonomik ambargo kararı almıştır (Soruş, 2014: 1). Avrupa Birliği, Suriye'de gerçekleşebilecek olası bir rejim değişikliğinin çatışmalar sonucu değil de, uzun bir zamana yayılan ekonomik ambargolar yolu ile gerçekleşmesinin daha iyimser olacağını hedeflemektedir. İlk süreçte ekonomik ve siyasi ambargolar ile rejimin yalnız bırakılması amaçlanmıştır (Yücel, 2011: 96-97).

Fransa'nın Suriye iç savaşı sürecindeki politikasını ele alacak olursak; geçiş sürecinin gerçekleşmemesi ve iç savaş bilançosunun daha da ağırlaşması Fransa'nın Suriye özelinde daha farklı politikalar üretmesine neden olmuştur.

Suriye'de olaylar ilk başladığında Fransız yetkililer askeri bir müdahalenin söz konusu olmadığını ifade etmişlerdir (Akgün, 2012: 26). Ancak IŞİD terör örgütünün Fransa'da gerçekleştirdiği terör eylemleri sonucunda Fransa IŞİD'e karşı sahada mücadele eden YPG'ye destek kararı almıştır. Süreç içerisinde Fransa YPG'nin sahadaki en büyük destekçisi haline gelmiştir. Fransa için Esad rejiminin varlığından ziyade IŞİD tehdidi daha öncelikli bir sorun haline gelmiştir.

Fransa'da Macron dönemi Hollande dönemine oranla Suriye özelinde dikkat çektiği kırmızı çizgileri korumuştur. Bu kırmızı çizgiler; İslamcı terörizmle mücadele, sivillere yönelik kimyasal silahlarla katliam yapılmasının önlenmesi ve bu tarz katliamların cezasız bırakılmaması, Fransa'nın Ortadoğu'da çatışan kamplardan tek birine (Sünni veya Şii eksen) yakın olduğu izleniminin yaratılmaması ve çatışma yerine mümkün olduğunca diyalogun ve diplomatik müzakerelerin teşvik edilmesi olarak ifade edilebilir. Bu eksen Fransa'nın dış politik mirası ve Cumhurbaşkanı Macron'un liberal

demokratik çizgisiyle de gayet iyi örtüşen ve özellikle Batı kamuoyunda takdir toplayan bir yaklaşımdır (Örmeci, 2018: 2).

İngiltere için istikrar, Ortadoğu'daki ekonomik çıkarların vazgeçilmez unsurudur (Küçükkeleş, 2013: 15). İngiltere de Fransa gibi Suriye'de savaşın başladığı ilk andan beri, rejim saldırılarının sivil ölümlerine neden olması sebebiyle muhalifleri desteklemiştir. Ancak Suriye'ye bir müdahale kararı gündeme geldiğinde İngiltere de diğer Avrupa birliği ülkeleri gibi iç politik sebeplerden dolayı geri planda kalmıştır. İngiltere ABD ile beraber Suriye'de rejime karşı savaşı muhalefet gruplarına destek vermiş lakin mültecilere yönelik oluşturulan politikalara katılmamıştır. İngiltere IŞİD terör örgütünün geniş alanlara yayılması ile birlikte Esad'ın olduğu bir geçiş sürecine daha pozitif bakmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra İngiltere Rusya'nın Suriye üzerindeki aktif politikasını eleştirmekten geri durmamıştır (Demir, 2018: 108).

Uluslararası örgütlerin Suriye'deki iç savaş sürecine yaklaşımını genel olarak ele almak gerekirse; iç savaşın sona ermesi ve tarafların uzlaşmasının AB tarafından desteklenmesi, bölgede oluşan istikrarsızlığın son bulması ve krizin büyümesinin önlenmesi, iç savaştan zarar görenlere yardım edilmesi ve insan göçünün koordinasyonu AB'nin Suriye özelindeki politikaları arasındadır. AB'nin 2011 yılından beri Suriye'de izlemek istediği politikalar her ne kadar böyle duruyor olsa da, AB'nin tek başına bu politikaları pratiğe geçirmesi zor gözükmektedir. Böylelikle Suriye sorununda uluslararası kurumların yetersiz kaldığı ortaya çıkmaktadır.

Avrupa Birliği'nin Esad rejimine yönelik yaptırım politikaları ve rejime karşı savaşı muhalefete yönelik desteği, Esad rejiminin durdurulmasında başarılı olmamıştır. Suriye krizi, Avrupa Birliği'nin uluslararası krizler karşısında etkin olamadığını bir kez daha ortaya çıkarmıştır (Özcan, 2017: 5). Suriye'deki iç savaş ele alındığında, mevcut uluslararası hukuk kurallarını uygulatabilecek üst otorite eksikliği ortaya çıkmaktadır (Aksu, 2017: 53). Devletlerin Suriye'deki iç savaşa kendi çıkarları doğrultusunda yaklaşması şiddet olaylarının daha da radikalleşmesine ve sivil ölümlerinin artmasına neden olmuştur.

4.2. Bölgesel Aktörlerin Suriye Politikaları

4.2.1. Türkiye'nin Suriye Politikası

1990'lardan bu yana Türkiye'nin Suriye politikasına bakıldığında öncelikli olarak PKK (Kürdistan İşçi Partisi) doğrultusunda ortaya çıkan güvenlik odaklı ilişkiler dikkat çekmektedir. İran ile beraber Türkiye bu perspektifte Suriye hükümetini her defasında suçlamıştır. 1998 yılında Türkiye ve Suriye arasında İran ve Mısır'ın da desteği ile Adana Mutabakatı imzalanmış ve iki ülke arasındaki ilişkilere farklı bir boyut kazandırılmıştır. İmzalanan bu mutabakat sonucu, Suriye PKK lideri Abdullah Öcalan'ı sınır dışı ederek, örgütün siyasi ve ekonomik faaliyetlerini yasakladığını garanti altına almıştır. Böylelikle Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkiler normalleşme evresine girmiştir.

Hafız Esad'ın hayatını kaybetmesi ile beraber iktidar koltuğuna oğlu Beşar Esad'ın geçmesi (Özgen, 2011: 4-5), Türkiye'de ise aynı dönemlerde AKP (Adalet Ve Kalkınma Partisi)'nin iktidar olması iki ülke arasındaki ilişkilere farklı bir süreci beraberinde getirmiştir. Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkiler sadece güvenlik ekseninde kalmayarak siyasi ve ekonomik anlamda da iyileşme göstermiştir.

Ortadoğu bölgesinde 2010 yılının sonlarında başlayan Arap baharı sürecinin (Abuhasan, 2013: 59-60) 2011 yılında Suriye'ye sıçraması, Türkiye için Suriye ekseninde özel politikalar üretmesi gereken bir dönemin başlangıcı olmuştur. İlk başlarda Esad'a muhaliflerin reform taleplerini yerine getirmesini öneren Türkiye, başarılı olamayınca Suriye ile olan tüm ilişkilerini gözden geçirmeye başlamıştır. Rejimin reform taleplerine kulak vermesi gerektiği yönündeki tavsiyeler zamanla rejim karşıtı söylemleri beraberinde getirmiştir.

Arap Baharı olaylarının Suriye'yi de etki altına alması ile beraber, Türkiye Esad rejimi ile reform sürecini sağlıklı bir şekilde yürütmek için Suriyeli yetkililer ile iletişime geçmiş ve Esad rejimine tavsiyelerde bulunmuştur (Sandıklı ve Semin, 2012: 41-42). İki ülke arasında üst düzey temalarında gerçekleştiği bu dönemde ilişkiler zamanla yerini sert söylemlere bırakmıştır. Esad rejimi tüm bu çabalamalara rağmen şiddete başvurmaktan geri durmamış ve savaş suçu işlemeye devam etmiştir. Türkiye bir yandan Esad

rejimine reform taleplerine cevap vermesi yönünde tavsiyelerde bulunurken bir yandan da rejime karşı silahlanan muhalifleri desteklemiştir (Sevim, 2018). Türk hükümeti muhalifleri örgütlediğini ve lojistik, ekonomik ve askeri anlamda desteklediğini inkâr etmemiştir. Türkiye Esad rejimine karşı radikal örgütlerinde içerisinde bulunduğu birçok grubun rahatlıkla örgütlenebileceği bir saha haline gelmiştir. Bu durumun Türkiye açısından da tehdit unsuru olduğu (Suruç patlaması, Ankara Garı Patlaması ve diğerleri) yaşanan terör saldırıları ile ortaya çıkmıştır.

Muhaliflere verilen destek çerçevesinde “Değişim İçin Suriye Konferansı” (Taştekin, 2015: 84) adı altında Antalya ve İstanbul’da toplantılar yapılmıştır. Bu toplantılar ile beraber Türkiye Suriye’deki muhaliflerin Türkiye’de örgütlenmesine izin vermiştir. Türkiye’de yapılan toplantıların sonucu olarak, Esad rejimine karşı olanların birleştiği Suriye Ulusal Konseyi (SUK) kurulmuştur. Türk devletinin Esad rejimi ile yapmış olduğu görüşmeler çatışmaları durdurmaya yetmemiştir. Suriye’deki durum zamanla daha da şiddetlenerek binlerce insanın hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Türkiye bu zaman zarfında Suriye ile olan tüm ilişkisini kesmiştir. İki ülke arasındaki ilişkilerin kesilmesi Türkiye’nin tavrının daha da sertleşmesine neden olmuştur. Hatta Türk yöneticiler Esad’ın meşruluğunu kaybettiği yönünde açıklamalar yapılmıştır (Sevim, 2018: 58-59).

Suriye’de çatışma sürecinin ağırlaşması ve insan ölümlerinin artması ile beraber Türkiye Esad’a yönelik bir dizi yaptırım kararı almıştır. Alınan yaptırım kararları şöyledir;

“• Suriye’de halkıyla barışık meşru bir yönetim işbaşına gelene kadar Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi mekanizmasının askıya alınması,

• Suriye’de temel liderlik kadrosu mensubu olup, haklarında halka karşı şiddet ve hukuk dışı yöntemlere başvurduklarına dair iddialar bulunan bazı yetkililere seyahat yasağı konulması ve bu kişilerin ülkemizdeki mal varlıklarının dondurulması. Suriye rejiminin kuvvetli destekçisi konumundaki bazı iş adamlarına da benzer tedbirlerin getirilmesi,

- Suriye ordusuna her türlü silah ve askeri malzemelerin satış ve tedarikinin durdurulması,
- Türkiye toprakları, hava sahası ve karasuları kullanmak suretiyle üçüncü ülkelerden Suriye'ye silah ve askeri malzeme transferi yapılmasının uluslararası hukuka uygun olarak engellenmesi,
- Türkiye'nin Suriye Merkez Bankası ile olan tüm ilişkilerin dondurulması,
- Suriye hükümetinin Türkiye'de var olan tüm finansal mal varlıklarının durdurulması,
- Suriye hükümeti ile yapılan tüm kredi ilişkilerinin durdurulması,
- Mevcut işlemler hariç Suriye Ticaret Bankası ile olan işlemlerin durdurulması,
- Suriye'deki altyapı projelerinin finansmanı için imzalanan Eximbank kredi anlaşmasının askıya alınması" (Koşar, 2017: 66-67) gibi birçok yaptırım kararı bulunmaktadır.

Suriye krizi başladığında Esad'ın devrilmesi üzerine politikasını kuran Türkiye ilk etapta ABD ve NATO ile hareket etmek istemiş ve bu yönde birçok girişimde bulunmuştur (Akar, 2018: 64). 2011 yılının Eylül ayında Türkiye NATO radarının Kürecik'e kurulmasına izin vererek, eksen kayması gibi söylemelerin önüne geçmiştir. Türkiye Suriye'deki iç savaş sürecinin başında Batı yanlısı politika izlemiş olsa da zamanla ABD-Rusya arasında daha oportünist politika izleyen bir ülke haline gelmiştir.

2012 yılının Haziran ayında Türkiye'ye ait Savaş uçağının Suriye sınırına yakın bir yerde Suriye tarafından düşürülmesi, ilişkilerin daha da gerilmesine neden olmuştur. Bu olay ile beraber Türkiye Suriye ile olan angajman kuralları üzerinde değişikliğe giderek, Suriye sahasından gelecek olan tüm tehditlere anlık karşılık vermeye başlamıştır.

Türkiye yaşanan bu olaydan sonra sorunu uluslararası bir strateji olarak da kullanmıştır. Yaşanan olaydan hemen sonra Türkiye NATO'yu acil

toplantıya çağırılmış ve BM yetkilileri ile iletişim haline geçmiştir. Türkiye yaşanan bu kriz ile beraber Suriye'ye karşı birçok yeni politika uygulamaya başlamıştır (Kılıçarslan, 2016: 34-47). 2013 yılının Eylül ayında Türkiye tarafından bir Suriye helikopterinin düşürülmesi ilişkilerin daha fazla gerilmesine sebebiyet vermiştir. Böylelikle süreç iki ülke için daha da karmaşık bir hâl almaya başlamıştır.

Türkiye, Suriye ve Rusya arasındaki karşılıklı uçak düşürme krizleri Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkilerin de gerilmesine neden olmuştur... Rusya Devlet Başkanı Putin, düşürülen Rusya uçağının Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkilerde ciddi sonuçlara neden olacağını belirtmiş ve Türk devletinin teröristleri destelediği (BBC, 2015) tarzındaki açıklamaları ile iki ülke arasındaki ilişkileri oldukça germiştir.

Suriye üzerinde yaşanan kriz dönemleri, Rusya ve Türkiye arasında karşılıklı ziyaretler ile tekrardan iyileştirilmeye çalışılmış ve iki ülke arasındaki ilişkilerin dengede tutulması amaçlanmıştır (Miş, 2013: 231). Böylesi krizler yaşanıyor olsa da, Türk ve Rus yetkililer birbirlerini ziyaret ederek sürecin yumuşaması ve bölgenin istikrarı konusunda farklı düşüncelerde olmadıklarını dile getirmişlerdir.

Uluslararası İlişkiler disiplini realist teori çerçevesinden ele alındığında, devletlerin güvenlik adına yaşadığı sorunlar güç faktörü ele alınarak çözülebilir (Polat,2016: 332). Suriye'deki iç savaş sürecinin Türkiye'ye doğurduğu önemli sorunlardan biri, iç savaş ile oluşan güç boşluğu ve yerel aktörlerin ortaya koyduğu pratiklerdir. Suriye'de başlayan iç savaş ile beraber Esad rejimi ülkedeki tüm grupları karşısına almamak adına belli bölgelerin kontrolünü devlet altı gruplara bırakmıştır. Özellikle Kuzey Suriye'nin Esad rejimi tarafından PYD'nin kontrolüne bırakılması Türkiye açısından problemlere neden olmuştur (Altundeğer ve Yılmaz, 2016: 292). Suriye'de yaşayan Kürtler tarafından iç savaş sürecinde ortaya konulan pratik ve kazanımların, Türkiye açısından bir tehdit unsuru olarak görüldüğü Türk karar alıcıları tarafından her alanda dile getirilmiştir.

Arap Baharı olaylarından dolayı bölgede ortaya çıkan otorite boşluklarını değerlendiren Kürtler kendi lehine çıkarımlar elde etmeye

çalışmıştır. Türkiye'nin Suriye muhalefetine desteklemesi nedeniyle Suriye rejimi de 1998'den bu yana desteğini kestiği ve topraklarını kullanmasına müsaade etmediği PKK ile Türkiye'yi cezalandırmak isterken, aynı zamanda PYD üzerinden Suriyeli Kürt halkını da kontrol altında tutmayı hesap etmiştir (Cingöz, 2015: 67). 25 Temmuz 2012'de Suriye ordusunun, Kuzey Suriye'den çekilmesi ile beraber Türkiye-Suriye sınırının neredeyse tamamına yakını PYD'nin denetimi altına girmiştir. PYD, Kuzey Suriye'de Amude, Efrin, Terbaspi, Kobanê ve Derik şehirlerini kontrolü altına almıştır (Miş, 2013: 241).

2014 yılı itibariyle başlayan IŞİD saldırıları karşısında (Yalçınkaya, 2017: 24) ABD öncülüğünde IŞİD karşıtı bir koalisyon kurulmuş ancak kurulan bu koalisyona Türkiye katılmamıştır. 2015 yılı itibari ile Türkiye ve ABD ortak bir şekilde Suriyeli muhaliflere yönelik "Eğit Donat" programı (Aljezeera, 2015) adı altında örgütlemeyi amaçlamış olsa da başarılı olamamışlardır. ABD IŞİD ile mücadele kapsamında Türkiye ile işbirliğinin başarılı bir sonuç vermeyeceğini düşünerek alternatif müttefiklere yönelmiştir. Bu kapsamda ABD sahada IŞİD'e karşı savaşan YPG güçlerine her türlü desteği vererek IŞİD'in yarattığı uluslararası güvenlik sorununa son vermeyi amaçlamıştır. Türkiye ABD'nin YPG'ye sağladığı silah yardımların kendisi için büyük bir güvenlik sorunu oluşturduğunu her alanda dile getirmiş olsa da, ABD için öncelikli olan Türkiye'nin güvenlik sorunu değil, uluslararası bir sorun haline gelen IŞİD tehdidiydi.

Türkiye YPG'yi tehdit olarak algılayıp, yok edilmesi gereken bir unsur olarak görmüştür. Bu politikası neticesinde Batılı müttefikleri ile görüş ayrılığı yaşayan Türkiye, güvenliğini öncelikli politika haline getirmiştir. Güvenlik eksenli politika kapsamında birçok kez sınır ötesi operasyon gerçekleştirmek ile beraber son olarak Suriye'nin kuzeyinde bir güvenli bölgenin oluşturulmasını ve bölgenin hâkimiyetinin kendisinde olmasını istemiştir.

Suriye'de bir tampon bölge/güvenli bölge oluşturulması meselesinde Türkiye'nin birçok amacı vardır. Türkiye'nin oluşturmak istediği bölge Suriye ordusuna kapalı, Türkiye'nin imardan eğitime her alanda tek söz sahibi ülke olduğu, ÖSO (Özgür Suriye Ordusu)'dan vazgeçmek zorunda kalmadığı, büyük çaplı askeri operasyon riskine girmeden Suriye'deki Kürtleri de

yönettiği bir alanı hedeflemektedir (Evrensel, 2019). Bunun yanı sıra, Türkiye kendi ülkesindeki mültecileri oluşturulacak güvenli bölgeye yerleştirerek Kuzey Suriye'deki Kürtler ile Türkiye arasına bir Arap koridoru kurmayı amaçladığı fikri tartışılan konular arasındadır.

Türk devleti ABD'ye Suriye'deki sınırlar içerisinde güvenli bir bölge oluşturulması fikrini sunmuş ancak ABD, öncelikli olan sorunun IŞİD şile mücadele olduğunu ifade ederek Türkiye'nin isteklerine cevap vermemiştir. Türkiye'ye yönelik bu çerçevede birçok kez IŞİD saldırısı gerçekleşmiş olsa da aynı doğrultuda TSK (Türk Silahlı Kuvvetleri)'nin gerçekleştirmiş olduğu "Şah-Fırat" hârekatı ile Süleyman Şah Türbesi güvenli bir bölgeye taşınmıştır. 2015 yılı ile beraber Türkiye, Kuzey Suriye'de ABD tarafından desteklenen ve askeri anlamda silah yardımı yapılan PYD denetimindeki bölgelerden duyduğu rahatsızlığı en sert şekilde dile getirmeye başlamıştır. Bu doğrultuda Türkiye, Fırat nehrinin ülke çıkarları doğrultusunda PYD'ye yönelik sınır olduğunu her ortamda ifade etmiştir (Kılıçarslan, 2016: 34-47).

Suriye'de devam eden çatışma ortamı Ortadoğu bölgesindeki tüm dengeleri etkilemiştir. Suriye'de şiddetli çatışmalar artıkça dengeler de değişmekte ve genel hatları belli olan cepheleşmektedir. Bu cepheleşmelerden ilki Esad rejiminin gitmesi gerektiğini savunan Türkiye, Katar, Ürdün ve Suudi Arabistan gibi devletlerin oluşturduğu Sünni devletler topluluğudur. İkincisi ise, İran başta olmak üzere Irak ve Lübnan gibi Şii eksenli devletlerden oluşmaktadır. Suriye'deki çatışma ortamının başlamasıyla beraber rejimin muhalefetin reform taleplerine kulak vermesi gerektiği yönünde tavsiyede bulunan devletlerin (ABD, İngiltere ve Fransa) yanı sıra Avrupa Birliği ve Arap Birliği gibi uluslararası örgütler de bulunmaktadır. Bu iki cephe etrafında şekillenen Suriye iç savaşı, çıkarlar ve stratejilerin çatışması sebebiyle çözümü zor bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır (Uludağ, 2018: 84).

2015 yılına kadar Suriye'de çözümün Esad'ın gitmesiyle gerçekleşeceğini savunan Türkiye'nin, 2015 yılı itibari ile bu politikasında değişime görülmeye başlanmıştır. Uluslararası sistemde yaşanan gelişmeler ve bölgesel dengeler doğrultusunda ortaya çıkan yeni riskler Türkiye'nin bu soruna farklı bir bakış açısı ile yaklaşmasını beraberinde getirmiştir. Suriye'de

iç savaşın başladığı ilk dönemde Esad karşıtı politika izleyen Türkiye, PYD'nin Kuzey Suriye'de hâkimiyet kazanmasıyla önceliğini bu tarafa vermeye başlamıştır. Esad karşıtı Türk dış politikası 2015 yılı itibariyle Suriye'nin toprak bütünlüğünden yana izlenen bir politikaya evrilmiştir.

Ulusal çıkar, güç ve güvenlik kavramları dış politika kararlarının altında yatan temel itici etkidir. Devletlerarası ilişkilerde devletlerin doğaları gereği kendi ulusal çıkarları etrafında politika ortaya koyması anlaşılabilir bir durumdur (Albayrak, 2014: 94). Türkiye'nin Suriye politikasının "Esad Gitsin Suriye Bölünmesin" temelinde şekillendiğini söylemek doğru olacaktır. Bu politikanın alt yapısını ele almak gerekirse mezhep ve kimlik odaklı bir dış politikanın amaçlandığı ortaya çıkacaktır. Suriye'deki iç savaşta ayaklananların Sünni, rejimin ise Şii olması Türkiye'nin tutumunun netleşmesini beraberinde getirmiştir. Kimlik odaklı bakıldığında ise; Türkiye'nin Kuzey Suriye'ye yönelik politikasını ele almak gerekir. PYD'nin kontrolündeki Kuzey Suriye, Türkiye için güvenlik sorunu olarak tanımlanmaktadır. Türkiye'deki karar alıcılar Suriye'de gerçekleşebilecek herhangi bir toprak bölünmesine karşı çıkarak, Esad rejiminin gitmesini ve Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunmasına yönelik bir dış politika izlemiştir.

Kuzey Suriye'de kontrolü elinde bulunduran PYD, kendi denetimindeki Afrîn ve diğer kanton bölgeleri birleştirmek amacıyla IŞİD'in elinde bulunan Cerablus, Babi, Rai ve Menbic bölgelerini ele geçirmeyi hedeflemiştir (Erşen, 2016: 149). PYD'nin Kobâne ve Afrîn kantonlarını birleştirme pratiğine yönelik, Türk devleti Ağustos 2016'da Fırat Kalkanı adı altında bir hareket başlatmıştır (Çalışkan, 2016: 6). Türkiye bu operasyon ile kendi sınır güvenliği doğrultusunda hareket ettiğini iddia etse de, Suriye rejimi bunu açık bir şekilde egemenlik ihlali olarak yorumlamıştır.

2015 yılı itibariyle Türkiye'nin Suriye doğrultusunda ortaya koyduğu politikasında, sistemik sinyaller olarak kabul edilebilecek olan bir diğer gelişme de ABD'nin bu dönem Suriye politikasıdır. Özellikle Obama döneminde çok belirgin bir biçimde görülen PYD ile birlikte hareket etme eğilimi, Türkiye'nin alternatif politikalar belirlemede oldukça etkili olmuştur (Kiraz, 2018: 135-137). ABD'nin PYD doğrultusunda ortaya

koyduğu politika Türkiye tarafından eleştirilmekte ve Türkiye için alternatif politikaların üretilme gerekliliğini beraberinde getirmektedir. ABD'nin önceliğini Türkiye'nin kaygılarından ziyade IŞİD'e karşı PYD'nin desteklenmesi gerektiğine vermesi, Türkiye'yi Rusya doğrultusunda politika üretmeye iten en temel faktördür.

Genel olarak bakıldığında, Türkiye'nin Suriye'deki hedeflerinin hem ABD hem de Rusya ile örtüşmediği ortaya çıkmaktadır. ABD açısından bakıldığında Türkiye'nin ortaya koyduğu Suriye politikası, PYD faktörü ile ABD'den ayrılmaktadır. Rusya açısından bakıldığında ise Türk devletinin Suriye özelinde ortaya koyduğu politika, Esad karşıtlığı ekseninde farklılık göstermektedir.

Obama'nın 2017 yılında görevi Donald Trump'a devretmesinin (BBC, 2016) ardından ABD'nin Suriye politikasında değişiklikler olabileceği beklentisi söz konusu olmuştur. İlk olarak Nisan ayında Suriye'deki iç savaşın bitmesinin zamanının geldiğini açıklayan Trump, Suriye ordusuna ait uçakların ABD füzeleriyle vurulmasının doğru bir eylem olduğunu savunarak farklı bir yaklaşım ortaya koymuştur. Ancak PYD'ye yapılan yardımlar konusunda bir değişiklik yaşanmazken Rakka operasyonu öncesinde Trump'ın YPG'nin ana omurgasını oluşturduğu SDG'ye yönelik içlerinde ağır silahların da bulunduğu silah sevkiyatını onaylaması Türkiye'nin tepkisini çekmiştir (Kiraz, 2018: 135-137).

ABD'nin SDG'ye yönelik silah yardımı sevkiyatı (BBC, 2017) Türkiye tarafından en sert şekilde eleştirilmektedir. Suriye Krizi, Türkiye'nin bu ülkeye yönelik dış politikasının, neorealist teorinin güvenlik olgusuna yönelik varsayımlarına uygun bir biçimde, güvenlik öncelikli bir yapıya kavuşmasına neden olmuştur (Pınar, 2014: 214-215). Neorealist teoriye göre devletlerin en önemli amacı güvenliklerini garanti altına almak olduğundan, herhangi bir tehdit karşısında güç kavramı devreye girmektedir (Acar, 2017: 41). Türkiye Kuzey Suriye'de oluşan "Kuzey ve Doğu Suriye Özerk Yönetimi" ni terör örgütü olarak kabul edip bu doğrultuda pratik ortaya koymaktan geri durmamıştır.

Türkiye ÖSO ile beraber PYD'nin Afrîn kantonuna yönelik 20 Ocak 2018 tarihinde bir operasyon başlattı. Bu operasyona “Zeytin Dalı Harekâtı” (TSK, 2018) adı verildi. Türkiye için bu operasyonun nedenleri arasında;

-PYD'nin bir kuşak halinde Türkiye'nin güney sınırında olmasını engellemek,

-PYD'nin Akdeniz ile ilişkisini kesmek,

-Alınan bölgeleri ÖSO denetimine bırakmak,

-Fırat Kalkanı operasyonunun güvenliğini sağlayıp, devamını oluşturmaktır.

Ortadoğu'da yaşanan değişim süreci yalnızca reform taleplerini değil, bununla beraber Ortadoğu bölgesindeki mevcut kırılma etkenleri de ön plana çıkarmıştır (Erkmen, 2012: 19). Suriye'deki çatışma sürecinin yarattığı en büyük sorunlardan biri de ülkede merkezi otoritenin tekrardan inşa edilmesinin oldukça zor olduğudur. Suriye'de IŞİD'e karşı savaşan SDG, 2019 yılının Mart ayında yaptığı bir açıklama ile IŞİD'in Suriye topraklarından tamamen temizlendiğini duyurmuştur. Böylelikle PYD kontrolündeki bölgelerin geleceği konusundaki belirsizlik daha da belirgin bir hâl almaya başlamıştır.

Trump hükümetinin almış olduğu Suriye'den çekilme kararı ve bununla beraber Türkiye'nin SDG doğrultusunda ortaya koyduğu politika, Suriye'nin geleceği açısından en önemli sorunlardan biri haline gelmiştir. Türkiye her ne kadar güvenlik odaklı açıklamalar yapıyor olsa da, SDG'de elde ettiği kazanımlarından vazgeçmek istememektedir. Bu doğrultuda sorunu çözüm odaklı ele aldığımızda, Kürtler Suriye'de Anayasa yazım sürecine etkin bir şekilde dâhil olmayı amaçlamaktadır. Böylelikle SDG hâkimiyetindeki Kürt bölgelerinin özerk bir statüye sahip olması ve bunun anayasa oluşum sürecinde garanti altına alınması SDG'nin en temel politikası haline gelmiştir.

Sonuç olarak, Suriye'de 8 yıldır devam eden iç savaşın yarattığı sorunlar itibariyle kuşkusuz en fazla etkilenen devlet Türkiye olmuştur. İç savaşın ilk yıllarında Türkiye'nin ortaya koymuş olduğu “Esad gitsin, Suriye bölünmesin” politikası zamanla sadece “Suriye bölünmesin” politikasına evrilerek günümüz şeklini almıştır. Türkiye'nin Kuzey Suriye'deki SDG karşıtlığında politika ve pratik ortaya koyduğu Türk karar alıcılar tarafından her fırsatta dile getirilmektedir. Türkiye'nin iç savaşın ilk yıllarında Esad

rejimine karşı desteklediği muhalif grupları daha sonra “güvenlik” söylemi çerçevesinde SDG’ye karşı kullanması (Fırat Kalkanı Harekatı ve Zeytin Dalı Harekatı) ve Afrin şehrinin kontrolünü ele geçirmesi ilerleyen zamanlar için uluslararası hukuku oldukça meşgul eden konular arasında yerini alacaktır. Bunu yanı sıra, Güvenlik Koridoru çerçevesindeki tartışmaların geleceği ve kalıcılığı hiç şüphesiz Türkiye-ABD ilişkilerinin rengini belirleyecek başlıca sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.2.2. İran’ın Suriye Politikası

Ortadoğu’da Arap Baharı adı altında meydana gelen değişim süreci, bölgedeki siyasal rejimlerin bölgesel politikalarını tekrardan gözden geçirmelerine neden olmuştur. Ortadoğu’da başlayan bu kaos dönemi Suriye’yi de etkisi altına almış ve halen devam eden bir iç savaş şeklini almıştır. Esad rejimi iktidarını korumak adına muhaliflere karşı şiddet kullanmaktan geri durmamıştır. Bu doğrultuda Esad rejimi İran devletinden ciddi anlamda destek almıştır. İran’ın böylesi bir politika uygulamasının nedenleri arasında mezhep, coğrafi yakınlık ve sınır güvenliği gibi unsurlar ön plana çıkmaktadır.

Hem Esad rejiminin İran için önemi ve hem de İran’ın Suriye’deki iç savaş sürecindeki ortaya koymuş olduğu pratik, Suriye’deki iç savaşı İran dış politikası açısından öncelikli meselelerinden biri haline getirmiştir (Sinkaya, 2015: 133). Arap ülkelerinde meydana gelen bu süreç, İran devleti tarafından Batılı güçlerin ve Sünni devletlerin güç kaybetmesi olarak yorumlanmıştır. Arap Baharı sürecinin Suriye’yi de etkisi altına alması ve Esad rejiminin düşebilme ihtimali, İran için tehdit olarak görülmüştür. İran devlet yönetimi Suriye’de gerçekleşebilecek herhangi bir rejim değişikliğinin kabul edilemeyeceğini her fırsatta dile getirmiştir. İran Suriye’deki bu çatışma ortamını Batılı güçlerin İran’a yönelik komplosu olarak algılamıştır (Yılmaz, 2015: 67).

İran-Suriye ittifakı ortak çıkar ve ortak düşmanlardan kaynaklanmaktadır. İran’daki 1979 devriminden bu yana, bu iki bölgesel güç, konumunu güçlendirmek için siyasi avantajlarını ve askeri kaynaklarını bir araya getirmiştir (Kazdal, 2018: 2). Bölgesel çıkarlar doğrultusunda ortaya çıkan müttefiklik durumu İran’daki devrimden sonra daha sağlam temeller

üzerine kurulmuştur. Mevcut İran devlet yönetim sistemi, 1979'daki İran İslam Devrimi'nin devamıdır. Devrim sürecinde rol alan aktörlerin İran bürokrasisinde kurumsallaştıkları gözle görülür bir gerçekliktir. Dolayısıyla, İran devletinin küresel ve bölgesel politikalarında Devrimin kendisini hissettirdiği görülmektedir.

İran'daki Şii yönetimi ile Suriye'deki Nusayri rejim arasında, 1979'dan beri devam eden bir yakınlaşma mevcuttur. Bu çerçevede, Suriye'deki Nusayri rejim İran tarafından ortaya konulan Şii hilali projesinin bir parçası haline gelmiştir. Bundan dolayı Suriye'de gerçekleşebilecek herhangi bir rejim değişikliği İran'ın bu projesinin bozulmasına neden olacaktır. Dolayısıyla Esad rejiminin varlığı İran devlet yönetimi için önemli konulardan biri haline gelmiştir (Demir, 2018: 112).

Şii mezhebi etrafında şekillenen İran yönetimi, kendisini dünyadaki tüm Şiiilerin hamisi olarak görmektedir. İran etkinliğini artırmaya çalıştığı bölgelerde Şii nüfusunu silahlandırıp, askeri anlamda her türlü desteği vermiştir. Dünya'daki tüm Şiiiler ekseninde politika uygulayan İran, Yemen'de Husiler ile Bahreyn'de de Şii olan muhalefete yardımlarda bulunmuştur.

İran için Arap Baharının önceki duraklarıyla son durağı arasında keskin ve kavramsal bir farklılık bulunduğu inkâr edilemez. Kuzey Afrika'da isyan dalgası başladığında İran, Tunus ve Mısır'daki halk hareketlenmelerini takdir ve memnuniyetle karşılıyor, bu devrim hareketlerini 1979 İran Devrimi'yle aynı paralelde değerlendiriyordu. "Arap Baharı" yerine "İslâmî Uyanış" terimini kullanan İran, Tunus ve Mısır'daki halk devrimlerini, Batı yanlısı ve laik yönetimlerin devrilmesi açısından "İslâmî" bir eylem olarak görmüştür (Korkmaz, 2015: 151-159). Sıra Suriye'ye geldiğinde ise bu söylemler yerini Siyonizmin ve emperyalizmin Suriye'deki oyunu doğrultusunda yorumlanmıştır.

İran, Suriye'de iç çatışmaların başladığı andan itibaren Esad rejimine desteğini arttırmıştır. Tahran Suriye'deki çıkarlarını korumak umuduyla askeri ekipman ve milyonlarca dolar para yardımı yapmıştır (Kazdal, 2018: 5-6). İran devleti Esad rejiminin Ortadoğu bölgesindeki en önemli destekçisi haline gelmiştir. İran ve Suriye'yi birbirlerine yakınlaştıran ana unsur ise, dış

politikaya bakış açılarının çoğu zaman aynı doğrultuda olmasıdır. Bu ortak dış politika anlayışının temelinde, ABD ve İsrail doğrultusunda ortaya çıkan güvenlik sorunu bulunmaktadır. Bu iki ülkenin geliştirdiği ilişkiler savunma çerçevesinde vücut bulmaktadır (Atlıoğlu, 2009: 118).

Suriye’de 2011 yılında başlayan rejim karşıtı ayaklanmaların zamanla yerini silahlı çatışmalara bırakması üzerine, İran devleti Esad rejimine destek vermek amacıyla stratejiler geliştirmeye başlamıştır (Sinkaya, 2015: 135). İran Suriye’de yaşanan olayları diğer Ortadoğu ülkelerinde yaşananlardan ayrı tutmaktadır. Çünkü İran yönetimi Suriye’de yaşanan gelişmelerde Amerika ve İsrail’in parmağının olduğu ifade etmektedir. Bu çerçevede İran devleti Suriye’de çatışmaların başladığı ilk anda itibaren Esad rejimine her türlü desteği sağlamıştır. Esad rejiminin düşmesinin ardında sıranın kendisine geleceğini düşünen İran, bu çerçevede rejimin en büyük destekçisi olmuştur (Miş, 2013: 231-232). Arap Baharının yaşandığı ülkelere kıyasla, Suriye’deki çatışma sürecinin Batılı devletler ve ABD tarafından planlanmış, İran ve Rusya’ya yönelik bir komplo olduğu İranlı yöneticiler tarafından kabul görmekteydi.

İran, beraberindeki Şii güçlerle birlikte 2011 yılından itibaren Arap dünyasındaki tek müttefiki olarak gördüğü Esad rejimine destek amacıyla Suriye’ye askeri destek göndermiştir (Kahraman, 2019: 122). İran’ın Suriye’deki ilk önceliği, Suriye’de Esad rejiminin devamlılığının sağlanması ve bu doğrultuda rejimin desteklenmesidir. Suriye’de protestoların başladığı ilk andan beri, İran Suriye rejimi ile iletişimi güçlü tutmuştur. Esad’ın görevi bırakması gerektiğini söyleyen devletlere karşı İran bunun “Suriye’nin iç işlerine karışmak” olacağını söyleyerek, siyasi anlamda da Suriye rejiminin yanında yer almıştır.

İran ve Rusya Suriye krizinde ortak politikalar ortaya koymuştur. Rusya’nın BM’de Esad rejimine yönelik müdahale kararına red oyu kullanması, İran devlet yöneticileri tarafından takdir edilmiştir (Sinkaya, 2017: 55-56). 2013 yılının Ağustos ayında başkent Şam’a bağlı Guta bölgesinde yüzlerce sivilin kimyasal silahlar ile öldürüldüğü saldırıların (Sinkaya, 2015: 136) ortaya çıkması ile beraber Suriye’ye yönelik olası bir ABD müdahalesi

Rusya ve İnan tarafından engellenmiştir. Rusya 2015 yılı itibari ile Suriye'deki askeri varlığını artırmış ve muhaliflere yönelik hava saldırıları gerçekleştirmiştir. Rusya'nın bu saldırıları İnan tarafından desteklenmiştir. ABD öncülüğünde IŞİD'e karşı gerçekleştirilen saldırıların yetersiz olduğunu belirten İnan Dışışleri Bakanı Cevad Zarif, bu kapsamda Rusya'nın IŞİD ile mücadele kapsamında saldırılar gerçekleştirmesi gerektiğini ifade etmiştir (Sinkaya, 2017: 55-56).

Suriye'deki çatışmalar bir iç güç mücadelesinin ötesinde uluslararası, bölgesel ve ulus üstü bir vekâlet savaşı karakteri kazanmıştır (Kazdal, 2018: 6). Suriye'deki çatışma sürecine başka devletlerin çıkarları çerçevesinde dâhil olması iç savaş sorununun çözümünü zor bir hale getirmiştir (Sinkaya, 2015: 132). Suriye toprakları sadece küresel anlamda büyük güçlerin katıldığı bir alan olmaktan ziyade bölgesel aktörlerinde dahil olduğu bir kaos ortamına evrilmiştir. İnan'ın bu süreçteki politikasını ele alacak olursak, doğrudan müdahale etmek yerine vekâlet savaşı ekseninde politika izlediği ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda Suriye'de çatışmaların şiddetlenmesi ile beraber İnan sahada Şii milis güçlerini kullanmaya başlamıştır.

Hizbullah Suriye'de yaşanan iç savaş sürecine "direniş eksenini" çerçevesinden bakmaktadır (Sarı, 2018: 125). Hizbullah, Esad rejimini desteklemek amacıyla medya, askeri, politik ve dini gücünü kullanmaktadır (Ergenekon, 2014: 90). İç savaş başladığında Hizbullah Suriye'ye müdahale etmeme kararı almıştır. Hizbullah'ın bu kararı alma sebebi, Esad rejiminin protestolara karşı tek başına başarılı olabileceği düşüncesinin hâkim olmasıdır. Esad rejimi her ne kadar güçlü bir orduya sahip olmuş olsa da çatışmaların şiddetlenmesi Esad rejimin düşebilme ihtimalini beraberinde getirmiştir. Bu sebepten dolayı, Hizbullah Esad rejiminin devamlılığını sağlamak amacıyla söylemde olmasa da pratikte Suriye'ye savaşçıları göndermeye başlamıştır. Hizbullah Arap Baharı olaylarının yaşandığı diğer ülkelere oranla Suriye'de daha net bir tavır takınmıştır. Hizbullah Suriye'deki olayları ABD ve İsrail siyonizminin planı olarak görürken diğer Arap ülkelerinde yaşananları ise halkların meşru talepler doğrultusunda ortaya koydukları pratik olarak görmüştür (Sarı, 2018: 125).

Suriye’de çatışmaların başladığı ilk süreçte Hizbullah’ın genel sekreteri Hasan Nasrallah, Hizbullah’a bağlı savaşçıların Suriye’de rejim ile beraber muhalefete karşı savaştığına yönelik söylemleri kabul etmemiş ve karşı çıkmıştır. Hizbullah yetkilileri her ne kadar Suriye sahasında savaşmadıklarını söylese de, Hizbullah’a bağlı savaşçıların ölüm haberleri, bunların Suriye’de öldürüldüklerine dair kuvvetli bir göstergedir. Böylelikle Hizbullah 2013 yılı ile beraber Suriye’de pratikte var olduğunu gizleyemez bir hâle gelmiştir.

Hizbullah’ın Suriye’deki amaçları ele alınacak olursa;

- Rejimin yanında savaşmak ve Suriyeli Şii’leri eğitip silahlandırmak (Bakeer, 2013: 22),
- Hizbullah’ın Suriye’de oluşacak herhangi bir rejim değişikliğini kendisi için tehdit olarak görüyor olması ve bu doğrultuda Esad rejiminin devamlılığını garanti altına almak istemesi,
- Suriye’deki Şii köylerini ve Şii kutsal mekanlarının korumak (Kazdal, 2018: 1),
- İran’dan gelen lojistik desteğin Suriye üzerinden yapılması (Ergenekon, 2014: 145).

Suriye iç savaşı, yaşanan gelişmeler ve sürece dâhil olan aktörlerin politikaları çerçevesinde ele alındığında, uluslararası bir krize dönüşmüş (Sandıklı ve Semin, 2012: 1) ve beraberinde kutuplaşma ortamı yaratmıştır. Bu iç savaş süreci Suriye dış siyasetini açıkça Körfez ülkelerine karşı İran ve Hizbullah ile yakın ittifak içinde radikal olarak değiştirdi. Bu anlamda Suriye krizi, Suudi Arabistan ve müttefiklerine net olarak karşı tavır alan bir “Şii” ittifakının oluşumunda belirleyici bir sebeptir. Hizbullah’ın seferberliği Suriye’yle olan lojistik bağımlılığıyla açıklanır. Şam havaalanı, İran’dan gelen silahlarını taşımak için önemlidir. Daha geniş açıdan bakıldığında Lübnan’ın iç dengelerinde de öneme sahiptir. Suriye’deki iç savaş Hizbullah ile Suriye rejimi arasındaki güç ilişkisini altüst etmiştir. Artık rejim varlığını sürdürebilmek için Hizbullah’a bağımlıdır. Böylece Hizbullah lideri Nasrallah başlangıçta protestoları bir Amerikan-İsrail komplosu olarak sunarak, Suriye’ye müdahaleyi İsrail’a karşı mücadelesinin devamı şeklinde meşrulaştırmıştır (Bazeko, 2017: 182).

İran'ın Suriye'ye olan desteğini açıklamak için iki söylem mevcuttur. Bunlar Şii Hilali söylemi ile Direniş Ekseni söylemidir (Kazdal, 2018: 11). Ana akım Arap siyasetinin “Şîi Hilali”, İran'ınsa “Direniş Ekseni” olarak kavramsallaştırdığı bölge denkleminin ciddiyeti, Suriye'deki iç savaş süreci ile tüm çıplaklığıyla gözler önüne çıkmıştır. Ürdün ve Suudi Arabistan gibi Arap ülkelerinin, Irak işgalinden sonra dile getirmeye başladıkları kaygılarının (kendi açılarından) ne kadar haklı olduğunu ve İran-Suriye-Lübnan ekseninin “direniş” temalı bölge siyasetlerinin ne kadar sahici ve kurgulanmış denklemlere dayalı olduğu test edilme fırsatı bulmuştur. Suriye'de yaşanan bu ayaklanma/devrim süreci ve bu süreçte İran'ın takındığı tutum, İran-Suriye ilişkilerinin boyutu ve iki ülkenin 35 yıllık mükemmel ittifakı açısından çok şey ifade etmektedir. Bu süreç, Suriye'nin İran açısından vazgeçilmezliğini ve önemini ortaya koymuştur (Korkmaz, 2014: 145).

Suriye'de Esad rejiminin düşebilme ihtimalini kendisi için kabul edilemez olarak gören İran, Esad rejimi olmadan bölgede güvenliğinin riske gireceğini ve kendisi için önemli olan Şii kuşağının zarar göreceğini bilmektedir (Bayazıt, 2018: 96-98).

İran'a devletine göre Suriye'de yaşanan kriz, ABD ve İsrail tarafından İran'ın oluşturmuş olduğu Şii güvenlik kuşağını kırma projesidir. Bu çerçevede İran'lı devlet yöneticileri, Suriye'de yaşananları sadece Esad rejimine yönelik düşünmemekte, asıl hedefin İran olduğu ifade etmektedir (Şen, 2014: 68). Esad rejiminin yönetiminde olan Suriye, İran devleti için Ortadoğu bölgesi çerçevesinde bir müttefik olmanın yanı sıra, tüm bölgenin ABD kontrolüne engel olacak bir devlettir. Suriye'deki iç savaşta sürece dâhil olan aktörlerden en önemlilerinde biri hiç şüphesiz İran'dır. İran'ın Suriye krizine bu derece dâhil olmasındaki sebep, Esad rejiminin düşmesiyle yerine gelebilecek Batı yanlısı bir iktidarın kendisi için tehdit teşkil etmesi ve bölgede kendine rakip olarak gördüğü devletlere kaşı tek başına mücadele etmek zorunda kalacağıdır. Bu doğrultuda, İran ve Suriye arasındaki ilişkiler ABD ve İsrail karşılığında ortak zeminde buluşmaktadır (Bayazıt, 2018: 96-98).

Suriye'deki krizin içinden çıkılması zor bir duruma dönüşmesindeki sebeplerden biri de sürece İran'ın dâhil olmasının ardından Körfez ülkelerinin

İran karşıtlığında Suriye üzerinden politika gerçekleştirmesidir (Ulutaş ve Hoca, 2015: 8). Günümüz itibariyle Suriye'deki anarşi ortamı, küresel ve bölgesel aktörlerin bölge üzerinde güç yarışına girdikleri bir cephe haline gelmiştir. Oluşan bu cephe Soğuk savaş dönemindeki süper güçlerin Suriye özelinde tekrardan güç dengesi yarışına girdikleri bir alan hâline gelmiştir. Arap Baharı ile başlayan Suriye'deki krizi bu doğrultuda bir kutuplaşma ortamı yaratmıştır. Bu kutuplaşma ortamı Türkiye, İran ve İsrail'in bölgesel, ABD ve Rusya'nın ise soruna küresel ölçekte yaklaştığı bir krize dönüşmüştür (Çağlar, 2012: 44).

Realist teori güç çerçevesinde ele alındığında, İran caydırıcı güç mekanizması oluşturmayı hedefleyen bir devlet olarak ortaya çıkmaktadır. İran devletinin geliştirmiş olduğu nükleer silah programları tüm dünya devletleri açısından silahlanma yarışını tekrardan başlatacaktır. Sert gücün yanı sıra yumuşak güç çerçevesinde İran'ı ele almak gerekirse, Şii'lik üzerinden bir hâkimiyet hedeflendiği gözle görülür bir gerçekliktir (Bayazıt, 2018: 65-84). Bölgesel açıdan bakıldığında İran, Suriye ve Lübnan arasındaki inanç bağları ve çıkarların aynı doğrultuda olması, bu ülkeler arasındaki ilişkinin güçlü bir zemine oturtulduğunu göstermektedir.

Anarşi ortamında güvenlik en birinci önceliktir (Çınar, 2014: 10). Anarşinin hüküm sürdüğü uluslararası arenada devletler için öncelik güvenliklerini maksimize etmektir (Kasım, 2006: 20). Çıkarları doğrultusunda birbirleriyle işbirliği yapmayı gerektiren ülkeler (Çınar, 2014: 18) bu çerçevede ittifak kurarlar. Suriye meselesi, Rusya-İran bölgesel işbirliğini artırmalarına neden olmuştur. (Mammadlı, 2014: 155). Arap Baharı öncesinde de var olan ikili ilişkiler Arap Baharı süreci ile beraber güvenlik çerçevesinde daha da derinleşmiştir. İran hem bölgesel hem de küresel anlamda kendisine tehdit unsuru olarak gördüğü devletlere karşı Rusya ile ittifak yapmayı başlıca politika haline getirmiştir. Bu doğrultuda Esad'ın yerine Batılı devletlere yakın bir iktidarın gelmesi İran ve Rusya için güvenlik açısından oldukça riskli sonuçlar doğurmaktadır.

4.2.3 İsrail'in Suriye Politikası

İsrail, komşuları içinde 76 km ile en kısa sınıra sahip devlet olduğu Suriye ile 1973 yılından sonra devletlerarası konvansiyonel sıcak savaş yapmamış olsa da, İsrail'in milli güvenliği ve dış politikasında en hassas konulardan birisi Suriye kaynaklı tehdit algısı olmuştur. Bunun sebebi devlet kimliğini oluşturan en önemli konulardan birisi antisiyonizm olan Suriye Arap Cumhuriyeti'nin müttefiki veya kuklası olmasıdır (Kulu, 2018: 259). İsrail devleti kurulduğundan bu yana İsrail ve Suriye birçok kez karşı karşıya gelmiş ve bu doğrultuda defalarca kez diplomatik temaslarda bulunmuşlardır. İsrail ve Suriye arasında yaşanan gerginliklerin nedenleri arasında sınır güvenliği ve bölgesel rekabet gibi konular gelmektedir.

Suriye'de iç savaşın başlaması ile İsrail devleti yaşananlar karşısında ilk aşamada geri planda kalan söylemler ortaya koymuştur. Bu çerçevede İsrail yönetiminin Suriye'deki iç savaşa yönelik politikası, Arap Baharını yaşayan diğer ülkelere karşı uyguladığı politikadan farksızdır. İsrail'in bu politikasındaki asıl amaç, yaşanan çatışma ortamından kendisini uzak tutmaktır. Bu doğrultuda İsrail hükümeti yaşanan gelişmeler karşısında pratikte aktif bir politika uygulamak yerine bekleyip süreci izlemeyi tercih etmiştir. Süreç İsrail açısından tehdit oluşturmadığı takdirde, İsrail tarafından Suriye'ye yönelik politika ortaya konulmamıştır (Bulut, 2018: 528).

İsrail'in diktatörler üzerinden kurduğu Ortadoğu istikrarının halk hareketleri neticesinde çökmesinin, kaçınılmaz olarak İslami hareketlerin yükselişine zemin hazırlayacağı düşünülmektedir (Kulu, 2018: 255). İsrail'in Suriye'deki iç savaş sürecine ve Esad rejimine bakışını ele alırken jeopolitik etkenleri göz önünde bulundurmak gerekecektir. Dolayısıyla, İsrail için ortaya çıkan en büyük sorun, Esad rejimin yıkılması sonrasında yerine gelebilecek alternatifin belirsizliğidir. İsrail için, Esad rejiminden sonra iktidara radikal dinci grupların gelebilme ihtimali, Esad rejiminin varlığından daha tehlikelidir. Suriye'de gerçekleşebilecek bir rejim değişikliği ile beraber, rejime ait silahların, radikal unsurların eline geçmesi İsrail için büyük bir tehdit unsurudur. Böylelikle, İsrail Suriye'de iç savaşın başladığı ilk süreçte daha sakin ve arka planda kalmayı benimseyen bir politika uygulamayı esas almıştır.

Suriye’de yaşanan çatışma ortamının neden olduğu koşullar ve bununla beraber İsrail devleti tarafından risk olarak algılanan grupların Suriye topraklarında güçlenmesi, İsrail yönetiminde rejim ve muhalefet arasında tercih yapmamanın daha doğru olacağı görüşünü güçlendirmiştir. İsrail devleti tarafsız kalmaya devam etse de Suriye sahasında gerçekleşenler İsrail’i bazı politikalarında değişikliğe mecbur kılmıştır. Bu çerçevede Suriye’deki savaşın Suriye-İsrail arasındaki sınıra yayılmaması amacıyla İsrail yönetimi tarafından bir dizi askeri önlemler alınmıştır. Esad rejimi ve muhalifler arasındaki savaşın İsrail’e edeceği etkilere karşı İsrail devleti misilleme politikasını uygulayacağını ifade etmiştir. İsrail’in almış olduğu bu önlemler İran ile olası bir çatışma riskini de artırmaktadır (Bulut, 2018: 535).

İsrail’in Suriye’deki iç savaş sürecine dolaylı bir şekilde dâhil olmasında bir çok amaç vardır. Bunlar arasında; stratejik silahların Esad rejimiyle hareket eden Şii Hizbullah’ın Lübnan’daki karargahına sevkiyatının havadan yapılan füze saldırılarıyla engellenmesi, Suriye rejiminin Rusya’dan stratejik silahlar edinmesinin diplomatik olarak engellenmesi (Kulu, 2018: 253) ve Golan Tepelerinin güvenliğini alınmasıdır (Ayaşlı, 2018: 2).

İç savaşın karmaşık ittifaklar ağı içerisinde Nusayrilik/Şiîlik veya hilafetin tesisi gibi dini referanslar kullanarak örgütlenen güçlere karşı seküler ve etnik bir referansla mücadele veren SDG’ye İsrail’in şimdilik daha yakın bir duruş sergilediğinden bahsedebiliriz (Toprak, 2016: 519). Suriye’de iç savaşın başlamasıyla beraber İsrail’i tedirgin eden en büyük sorun İran ve Hizbullah hareketidir. Esad rejiminin İran devleti ve Hizbullah ile olan ilişkisi İsrail’i sahada destek verecek müttefik aramaya itmiştir. Bu doğrultuda Kuzey Suriye’de özerklik ilan eden PYD İsrail tarafından desteklenmeye başlanmıştır. İsrail’in Ortadoğu bölgesinde bir Kürt devletinin kurulmasını desteklediği, İsraili karar alıcılara tarafından her fırsatta dile getirilmektedir.

İsrail, Suriye rejiminin Rusya ve İran ile olan ilişkisinden dolayı güvenlik kaygıları taşımaktadır. Rusya tarafından Esad rejimine temin edilen bölgesel anlamda stratejik silahlar, İsrail tarafından diplomatik olarak her defasında engellenmeye çalışılmıştır. Bununla beraber, İsrail için İran himayesinde bir Suriye büyük bir tehdit oluşturmaktaydı. Bu doğrultuda İran

ve Esad rejimini birbirinden uzak tutmak İsrail devletinin başlıca politikası haline gelmiştir.

İsrail’de güvenlik söyleminin önemli olması ve sıklıkla kullanılması, uluslararası ve bölgesel gelişmeler ile İsrail’in iç yapısından kaynaklanan özelliklerinin ışığı altında değerlendirilmelidir. Söylemin toplum ve siyasetin ön sıralarında yer alması dış politikanın oluşumunu etkilemekte ve güvenlik politikalarının diğer konulara göre daha önde olmasına neden olmaktadır. İsrail’deki güvenlik söylemini tarihsel tecrübeler ve din ile Siyonizm olmak üzere iki konu önemli oranda etkilemektedir (Ağdemir, 2014: 59).

İsrail devletinin Suriye iç savaşı sürecindeki politikası tamamen güvenlik üzerinde şekillenmektedir. İsrail’in sahip olduğu nükleer silahlar bölgedeki mevcut güç dengesini değiştirmekte ve bölgeye hâkim olan devletler açısından güvenlik sorunu oluşturmaktadır. İsrail devletine göre, Rusya’nın Suriye üzerindeki varlığı İran devletinin saldırgan politikaları üzerinde caydırıcı bir etki yaratmaktadır. Rusya her ne kadar İran çerçevesinde faydalı gözükse de Tartus ve Lazkiye’deki askeri üslerin varlığı İsrail’i tedirgin etmektedir. Suriye’de yaşanan iç savaş, sürece dâhil olan aktörlerin güçlerini eksilttiği bir alan olarak ortaya çıkmaktadır. Süreçten uzak kalarak bu durumdan en avantajlı çıkan devlet ise İsrail’dir (Karar, 2018).

İran’ın desteklediği milislerin Suriye’de bulunması İsrail devletini iki nedenden dolayı etkilemektedir; İsrail için önem arz eden Golan tepelerine yakın bir alanda İran devletinin yeni bir cephe kurması ve İran tarafından Hizbullah’a gönderilen askeri silahların varlığı (Ayaşlı, 2018: 2), sürecin İsrail açısından daha da karmaşık bir hal almasına neden oluyor.

Suriye'nin güneybatısında görece küçük bir alan olan Golan Tepeleri (BBC, 2019) 1967 yılında İsrail ve diğer Arap ülkelerinin karşı karşıya gelmesine ve sonucunda İsrail tarafından bu bölgenin ilhak edilmesine neden olmuştur (DW, 2019). Golan Tepelerini İsrail için böylesi önemli kılan en temel faktör güvenlik meselesidir. İsrail Golan Tepelerinin ilhakı ile kendi güvenliğini garanti almak istemektedir. Bölgenin dağlık yapısı ve yüksekliği İsrail tarafından stratejik olarak değerlendirilmektedir.

Golan tepeleri İsrail devletinin güvenliği açısından Suriye'ye karşı bir güvenli bölge konumundadır. Bölgede yer alan şeria Nehri İsrail devletinin en önemli su kaynaklarının başında gelmektedir. Aynı zamanda bu bölge Suriye devleti için de bölgesel güvenli ve su kaynağı açısından oldukça önemlidir (Atlıoğlu, 2009: 101-126). Golan Tepeleri son süreç ile beraber, Suriye'deki iç savaşta kendi pozisyonunu yaratan İran'a karşı doğal bir güvenli bölge konumundadır (DW, 2019). Bu yüzden, Golan Tepeleri İsrail'e başta Hizbullah olmak üzere birçok terör örgütünün saldırıları karşısında stratejik avantaj sağlamaktadır.

5. BÖLÜM

SURIYE İÇ SAVAŞININ ULUSLARARASI BİR SORUN HALİNE GELMESİ

5.1. Mülteci Sorunu

İçinde bulunduğumuz yüzyılın en büyük sorunlarından biri olarak, zorla yerlerinden göç ettirilen insanların verdiği hayatta kalma mücadelesi ortaya çıkmaktadır (Gülcan ve diğerleri, 2017: 25). Son dönemlerde ekonomik istikrarsızlık ile başlayan ve zamanla halk protestolarına neden olan rejim karşıtı ayaklanmalar, beraberinde hak ihlallerine neden olmuş ve ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan insanların sayısını artırmıştır (UNHCR, 2016). İnsanların belli koşullar nedeniyle bu yer değiştirme faaliyetlerine bakıldığında “göçmen” gittiği ülkeye kendi rızasıyla ve o ülkede kalmak amacıyla giden kişilere denilirken, “mülteci” ise belli zorunluluklar altında başka ülkelere geçici olmak şartıyla sığınan kişilere denilmektedir (Özkan, 2013: 31).

Uluslararası sistemde meydana gelen göç hareketleri devletler için güvenlik sorunu oluşturmaktadır (Lohrmann, 2000: 4). Uluslararası alanda kontrol dışında yaşanan göç, göçün yapıldığı ülkelerde mülteci korkusu, şiddet ve ırkçılık gibi birçok önemli sorunu beraberinde getirmektedir (Yılmaz, 2008: 2-3). Özellikle Avrupa ülkelerine yönelik gerçekleşen göç faaliyetlerinde göçün gerçekleştiği ülkelerin ekonomik ve toplumsal olarak bu durumdan etkilenmesi beraberinde yerel halk tarafında ırkçı söylemlere neden olmaktadır. Bu çerçevede göç alan ülkeler arasında göçün güvenleştirilmesi adına bir dizi işbirliği yapılmaktadır (Kolukırcık, 2014: 38). Bu doğrultuda birçok devletin dâhil olduğu uluslararası kuruluşlar oluşturulmuş ve bu perspektifte göçün yaratacağı güvenlik etkileri üzerinden tedbirler alınmıştır.

Zira göçün güvenleştirilmesi adına alınan tedbirler, sorunun insani boyutunun göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Böylelikle devreye konulan tedbirler, göç edecek olan mültecilere yasa dışı yollar arama zorunluluğu yaratmaktadır. Göç etmek isteyen kişiler umut tacirlerinin eline düşmekte veya bu yasa dışı göç yollarında hayatlarını kaybetmektedir. Yasa dışı göçün başarıya ulaşması ise beraberinde birçok farklı sorunu ortaya çıkarmaktadır. Bunlar arasında kişilerin iş bulamaması veya o ülkedeki güvenlik görevlileri

tarafında sınır dışı edilmesi gibi birçok sorun mevcuttur (Akçadağ, 2012: 1). Böylelikle göç olgusu sığınmanın yaşandığı ülkeler açısından bir takım sorumluluğu beraberinde getirmektedir. Devletler böylesi bir krizin insani boyutunu göz ardı etmemeli, sorunlar karşısında çözüm üretmekten geri kalmamalıdır.

2010 yılında Tunus'ta ortaya çıkan ve baskıcı rejimlere karşı birçok alanda reform taleplerini amaçlayan gösteriler (Karakır, 2017: 134) zamanla Mısır, Bahreyn, Libya ve Suriye'de de etkisini gösterip bu ülkelerde farklı sonuçlara neden olmuştur (Ünal, 2017: 148-149). Birçok Arap ülkesinde meydana gelen bu halk ayaklanmaları yüzbinlerce insanın hayatını kaybetmesine, milyonlarca insanın da başka ülkelere göç etmesine neden olmuştur.

Ortadoğu bölgesinde baskıcı rejimlere yönelik başlayan halk ayaklanmaları (Ünal, 2017: 147) Suriye'de iç savaşa dönüşmüş ve milyonlarca insanın yerinden olmasına neden olmuştur. Reform taleplerine istenilen cevabı vermeyen Esad rejimi protestoculara karşı şiddete başvurarak ölü alınamaz bir çatışma ortamına sebebiyet vermiştir. Bu çatışma ortamı Suriye'de yaşayan halklar için sivil yaşamın koşullarını imkânsız hale getirmek ile beraber ülkeden zorunlu kaçıışlara neden olmuştur.

Esad'a bağlı milis güçlerin protestolar karşısında şiddete başvurması gösterilerin radikalleşip iç savaşa dönüşmesine neden olmuştur (Kalyoncu, 2018: 64-71). Rejime bağlı güçlerin muhalifler ve siviller karşısında şiddeti artırması, bu bölgelerde yaşayan insanların yaşam alalarını terk ederek başka yerlere göç etmelerine neden olmuştur (Demir ve Soyupek, 2015: 13). Ortaya çıkan göç sorununa neden olarak, rejim güçlerinin Humus ve Hama şehirlerinde kullandığı orantısız şiddet gösterilebilir (Ünal, 2017: 156-157). Esad Rejiminin göstericilere karşı şiddet kullanması karşılıklı bir çatışma ortamı yaratmış ve sürecin iç savaşa evrilmesine neden olmuştur. Böylesi şiddetli bir çatışma ortamından en çok zarar görenler hiç şüphesiz sivil-masum insanlar olmuştur.

Suriye'deki iç savaş durumu, bütün devletler için öncelikli gündem maddesi haline gelmiş, yarattığı sonuçlar ile tüm dünyayı etkilemiştir.

Üzerinde başarılı bir çözüm üretilememiş olan mülteci sorunu en çok tartışılan konuların başında gelmiştir (Özdemir, 2016: 81). Savaş her ne kadar Suriye sınırlarında yaşanıyor olsa da etkilerinin uluslararası bir boyuta ulaştığı da trajik bir gerçekliktir.

Arap baharı ile ortaya çıkan göç sorunu, hem göç eden mültecilerin yaşadığı sorunlar ekseninde hem de göç edilen ülkede oluşturulan ekonomik ve toplumsal sorunlar çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Sorun sadece mülteciler doğrultusunda ortaya çıkmamak ile beraber göç edilen ülke standartlarına da etki etmektedir. Bu çerçevede, mülteciler göç ettikleri şehirlerde özellikle ekonomik anlamda dengeleri değiştirmektedir.

2011 yılında başlayan ve halen devam etmekte olan Suriye'deki iç savaş durumu, bölgede toplumsal ve ekonomik sorunlara neden olmuştur (Taş ve Özcan, 2018: 50). Suriye'deki iç savaştan kaçan insanların yaşadıkları problemler tüm dünyayı etkileyecek bir sorun haline gelmiştir. Bu çerçevede savaştan kaçan Suriyeliler daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak için yasa dışı göç yollarını kullanarak Avrupa ülkelerine ulaşmayı hedeflemiştir. Bu pratik uluslararası alanda birçok sorunun başlıca nedeni olarak ortaya çıkmıştır (Kalyoncu, 2018).

Rejim bağlı güçlerin saldırıları sonucu bölgedeki vatandaşlar buldukları yerleri terk etmek zorunda kalmıştır (Demir ve Soyupek, 2015: 13). Suriye'deki bu çatışma ortamından uzaklaşmak isteyen insanlar öncelikli olarak çevre ülkelere göç etmiş daha sonrasında çevre ülkeler üzerinden Avrupa'ya ulaşmayı hedeflemiştir. Mültecilerin bu göç faaliyeti uluslararası alanda birçok sorunu beraberinde getirmiştir (Kalyoncu, 2018: 64-71). Böylelikle, iç savaş ile beraber, ülke nüfusunun yarısından fazlası yurt içinde ve yurt dışında mülteci durumuna düşmüştür (Şen, 2016: 631). 2011 yılından beri devam eden göç hareketi öncelikli olarak çevre ülkeleri (Türkiye, Ürdün ve Lübnan) etkilemiştir (TBMM, 2018). Türkiye Suriye'nin sınır komşusu olması nedeniyle en fazla göçü alan ülke olmuştur (Uzman ve Tösten, 2016: 252).

2011 yılı itibari ile başlayan ve zamanla şiddetli çatışmalara dönüşen Suriye iç savaşında, 6 milyona yakın insan ülke içerisinde, 5 milyona yakın

insan da başka ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır. Suriyeli mültecilerin 3 milyondan fazlası Türkiye'ye, 1 milyonu Lübnan'a, 650 bini Ürdün'e, 230 bini Irak'a ve 120 bini Mısır'a göç etmek zorunda kalmıştır. Ülkelerinden göç etmek istemeyen Suriyelilerin 3.5 milyonuna yakını kuşatma altındaki yerlerde yaşamaktadır (European Commission, 2017). Suriye içerisinde erişime açık olmayan bölgelerde siviller hedef alınmakta ve katliamlar yaşanmaktadır. Yaşanan hak ihlalleri sonucunda ortaya çıkan mülteci sorununa sebep olarak sadece rejimi göstermek doğru olmayacaktır. Rejimin yanı sıra IŞİD ve benzeri radikal terör örgütlerinin mülteci sorunun oluşmasında büyük etkisi vardır.

Suriye'de yaşanan krizin, Suriye'ye komşu ülkeler üzerinde önemli boyutlarda ve derinliklerde etkisi olmuştur (Yıldız, 2018: 18). Sürecin yansıdığı her bir komşu ülkenin kendine özgü yapısı olmasına rağmen, süreçten en çok etkilenen ülkenin Türkiye olduğu gözle görülür bir gerçekliktir. Türkiye bu anlamda en çok mülteciye ev sahipliği yapmak ile beraber maddi anlamda en çok para harcayan ülke olmuştur.

Suriye'de başlayan şiddet olayları ile beraber 2011 yılının 29 Nisan tarihinde 252 kişiden oluşan Suriyeli bir grubun Hatay'ın Yayladağı ilçesinden sınırı geçmesiyle ilk göç hareketi başlamıştır (Güçer ve diğerleri, 2013: 2). Suriye'de iç savaşın şiddetlenmesi ile beraber Türkiye'ye gelen mülteci sayısı da artmaya başlamıştır. 7 Nisan 2016 tarihi itibari ile Türkiye'de bulunan kayıtlı Suriyeli mülteci sayısı tam olarak 2.749.410'dur. Devletin resmî kaynakları tarafından ifade edilen 2.749.410 rakamı, ülkeye girişlerde kayıt altına alınan ifade etmek ile beraber kayıt dışı ülkeye giren mültecilerde hesaplandığında sayı 3 milyonu aşmaktadır. Bununla beraber 2016 yılının 7 Nisan tarihi itibarıyla bu rakamın sadece 269.858'i, 10 ilde kurulan 25 barınma merkezinde ikamet etmektedir. Bunların dışında kalan kişiler ise başta sınır illeri ve Metropoller olmak üzere Türkiye'nin birçok bölgesine yayılmıştır (Göç Politika ve Projeleri Dairesi Başkanlığı, 2016).

Türkiye Suriye'deki savaşın başından beri Suriyeli mültecilere açık kapı politikası uygulayacağını ifade etmiştir. Bu politikanın bu kadar rahat ifade edilmesi, Suriye'deki çatışma ortamının uzun sürmeyeceği ve Suriyeli mültecilerin kısa zaman içerisinde ülkelerine döneceği yönündeki anlayışın

varlığından kaynaklanmaktadır. Ancak düşünöldüğü gibi olmadı ve Suriye'deki çatışma ortamı bir iç savaşa dönüştü ve Suriyeli mülteci sayısı her geçen gün daha da arttı (Aljazeera, 2015). Gerek rejimin gerekse radikal örgütlerin saldırıları sonucu ölkelerini terk eden Suriyeli sayısı oldukça yüksek sayılara ulaşmıştır. Bu anlamda en çok mülteciye ev sahipliğini 3,6 milyondan fazla insanla Türkiye yapmıştır (UNHCR, 2018).

Savaşın ilk yıllarında Esad rejiminin kısa sürede devrileceğı ve mültecilerin ölkelerine dönecekleri beklentisi Türkiye'yi açık kapı politikasına yöneltmiştir. Ancak savaş uzamış, gelenler geri dönmedikleri gibi mülteci sayısı hızla artmıştır (Ozan, 2017: 26). Türkiye'ye göç eden Suriyeli mültecilerin en temel ihtiyaçları karşılanmaktadır. Ancak mülteciler toplumsal bir statüye ulaşamadıklarından bazı sorunlar ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu sorunlar arasında eğitim sorunu en başta gelmektedir. Ölkelerinde eğitimli olmaları ya da deneyimli bir işe sahip olmaları göç ettikleri ölkelerde statülerinin değişmesine neden olmamaktadır. Bundan dolayı Suriyeli aileler yaşamlarını devam ettirmek için tüm aile fertleri ile beraber herhangi bir işte çalışmaktadır. Çalışanların büyük bir çoğunluğu sigortasız çalışmaktadır (Demir ve Soyupek, 2015: 17).

Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de neden oldukları en önemli etki ekonomik olandır. Değişik biçimlerde varlığını sürdüren bu etkiler, aslında toplumdaki diğer dinamikleri de etkilemektedir (Karasu, 2018: 34). Türk yetkililerinin açıkladığı verilere göre, Türkiye 2019 yılına kadar Suriyeli mültecilere harcadığı para neredeyse 37 milyar dolardır (TÜRKSAM, 2019). Suriyeli sığınmacıların ekonomik bakımından doğurdukları etkilerin ilki, özellikle sığınmacıların ağırlıklı yaşadığı kentlerde neden oldukları maliyet artışlarıdır (Karaca ve Doğan, 2014: 63). Suriyeli mültecilerin yarattığı diğer bir sorun ise, işçi ücretlerindeki düşüş ve iş imkânlarının azaldığı iddiasıdır. Suriyeli sığınmacılara karşı en büyük tepki bu konuda yöneltilmektedir (Karasu, 2018: 34). Suriyeli mültecilerin göç ettikleri ölkelerde düşük ücret karşılığı çalışmaya başlamaları, yerel halk tarafından tepkiye neden olmaktadır (Aljazeera, 2015).

Suriye'deki mülteci krizi devletlerarası ilişkilerde birçok yeni gündem maddesini beraberinde getirmiştir. Mültecilere ev sahipliği yapan ülkelerde mültecilerin yeniden entegrasyonu çerçevesinde birçok girişimde bulunulmuştur. Ancak Avrupa ülkeleri mültecilerin toplumsal hayata tekrardan kazandırılmasının yanı sıra bu mültecileri güvenlik sorunu olarak algılamıştır (Kalyoncu, 2018: 71-97).

Suriyeli mültecilerin neden olduğu ekonomik durum meselede kilit rol oynayan devletlerin bu meseleye daha stratejik yaklaşmasını beraberinde getirmiştir (Yeşil, 2013: 5). Suriyeli mültecilerin, batılı ülkelerin toplumsal ve ekonomik durumları üzerinde değiştirici özelliklere sahip olması ve durumun bu ülkeler tarafından iyi analiz edilmesi sonucu (Kalyoncu, 2018: 71-97) belirli sayıda mülteci kabulüne izin verilmiştir. Suriye'nin büyük şehirlerinde yaşayıp durumu iyi olan Suriyeliler Türkiye üzerinden Avrupa hedefi kurarken, kalan diğer kısım (kırsal bölgelerde yaşayanlar) ise Türkiye ve Lübnan gibi ülkelerde yaşamayı tercih etmişlerdir.

Suriye'deki çatışma ortamının neden olduğu mülteci sorunu Batılı ülkeler tarafından göz ardı edilen ve üzerinde detaylı çalışılmayan bir mesele olmaktan öteye ulaşamamıştır (Kalyoncu, 2018: 64-74). Avrupalı devletler mülteci krizini güvenlik sorunu olarak görmek (Karakaş, 2016: 3) ile beraber ülkelerinden savaş nedeniyle göç etmek zorunda olan insanlara karşı oldukça isteksiz davranmaktadırlar. Avrupalı devletler özellikle bu nedenden dolayı sınır güvenliği konusunda daha sert bir politika uygulamayı tercih etmektedir. Böylesi sert bir tutum Avrupa'ya ulaşmak isteyen mültecileri alternatif mecburi yollara sürüklemiştir.

Suriye iç savaşı ile ortaya çıkan mülteci krizi yasadışı göç yollarında birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Deniz yolunu kullanarak Avrupa ülkelerine ulaşmayı hedefleyen mülteciler sonu trajedi ile biten durumların yaşanmasına neden olmuştur (Demir ve Soyupek, 2015: 22). Böylelikle, mültecilerin yasa dışı göç yöntemleri ile Avrupa'ya ulaşmayı hedeflemesi yüzlerce mültecinin yasa dışı göç yollarında hayatlarını kaybetmesine ya da birçoğunun göç ticareti yapan çeteler tarafından mağdur edilmesine neden olmuştur.

Dünya devletlerinin Suriye'deki iç savaş ile ortaya çıkan mülteci krizine bakışı, sınırlı miktarda yapılan parasal ödenekten ileriye gidememiştir (Demir ve Soyupek, 2015: 20). Mülteci sorunu çerçevesinde Avrupa Birliğine üye ülkeler ortak bir tutum sergilemeye çalışsa da bir ülkenin kaç tane mülteciye ev sahipliği yapacağı bu ülkenin kendi inisiyatifine kalmıştır. Bu çerçevede devletler çıkarları doğrultusunda kararlar almaktadır (Karakaş, 2016: 3). Avrupa Birliği ülkeleri mültecileri oluşturdukları çadır kentlerde yaşamaya zorlayarak, sosyal temel haklarını kısıtlamaktadır. Çadır kentlerde yaşanan hak ihlalleri ve düzeltilmeyen olumsuz koşulları mültecilerin yaşamlarını zorlaştırmaktadır (Hopyar, 2016: 64).

Suriye'deki iç savaşı uluslararası bir mesele haline getiren sorunların başında mülteci krizi gelmektedir ve bu sorun Suriye'de çatışma ortamı sonlanmış olsa da devam edecektir (Yeşil, 2013: 5). Soruna çözüm üretebilecek aktörlerin inisiyatiften uzak kalması sürecin daha da trajik bir hale getirmiştir. Bu perspektifte, mülteci sorunu uluslararası açıdan çözüm bekleyen en elzem gündem konusu haline gelmiştir.

5.2. Uluslararası Güvenlik Sorunu

Arap ülkelerinde başlayan ayaklanma dalgası Suriye'ye de sıçramış ve Esad rejimine karşı kitlesel protestolara neden olmuştur. Ancak sürecin keskinleşmesi yerini şiddet olaylarına ve silahlı çatışmalara bırakmıştır. Çatışmalar zamanla tüm ülkeye sıçramış ve önü alınamaz bir iç savaş sürecini beraberinde getirmiştir. Bununla beraber din faktörünü kullanan terör örgütleri ortaya çıkmış ve süreç daha da radikalleşmiştir.

Suriye İç Savaşı'nın kendine özgü dinamikleri riskleri daha da artırmaktadır. Bu savaş neredeyse herkesin herkese karşı savaştığı Hobbesian bir doğa durumu yaratmıştır. Çoğu zaman hangi grubun kime karşı savaştığını tespit etmek bile zordur. Bu açıdan son derece dinamik, değişken ve çok katmanlı bir savaş söz konusudur. Çok sayıda yerel, bölgesel ve küresel aktör savaşın bir parçası haline gelmiştir. Çatışmalara sürekli yeni aktörler dâhil olmakta ve yeni değişkenler belirleyici hale gelmektedir (Ozan, 2017: 25). Sahada savaşılan bu aktörler arasında etnik ve radikal dinci gruplarda yer almaktadır.

Suriye’de 2011 yılında başlayan rejim karşıtı protestolar zamanla iç savaşa dönüşmüştür. İç savaş ile ortaya çıkan kaos ortamı önce tüm bölgeye yayılmış daha sonra radikal örgütlerin ortaya çıkması ile bu sorun uluslararası bir hâl almıştır (Yalçınkaya, 2017: 24). Suriye’de rejim ve muhalifler arasında çıkan iç savaş, bu radikal örgütlerin örgütlenmesi için alan yaratmıştır (Orhan, 2014: 38). IŞİD terör örgütüne katılan teröristlerin yüzde 70’inden fazlasının Irak ve Suriye dışındaki başka ülkelerden geldiği bilinmektedir (Carter ve Diğerleri, 2014). Öncesinde terörizmin yaşandığı birçok alanda deneyim kazanan binlerce kişi IŞİD ve Nusra Cephesi gibi cihatçı örgütlerin himayesinde savaşmak için Suriye’ye gelmiştir (Orhan, 2014: 38).

IŞİD saldırılarının, bölgesel anlamda sınırlı olmayacağı ve ilerleyen zamanlarda da tüm dünya için tehdit oluşturacağı (Şenol ve diğerleri, 2016: 278) gözle görülür bir gerçekliktir. IŞİD terör örgütünün oluşturduğu tehdit, uluslararası alanda ön plana çıkan yabancı savaşçılar sorununu daha büyük bir kriz olarak ortaya çıkarmıştır (Kap, 2015: 6). IŞİD’in Avrupa ülkelerinde gerçekleştirdiği terör saldırıları, bu örgütün küresel çapta tehdit unsuru olduğunu gözler önüne sermiştir. Başka ülkelerden Suriye’ye cihat adına gelen yabancı savaşçıların tekrardan ülkelerine dönüp terör saldırısı gerçekleştirme ihtimalinin riski başlı başına bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır (Erdoğan ve Deligöz, 2015: 7). Bu yabancı savaşçıların IŞİD gibi terör örgütleri adına savaştıkları bölgelerden ayrıldıktan sonra bu terörist eylemleri başka ülkelerde de gerçekleştirdiği (Yalçınkaya, 2017: 35) yaşanan terör saldırıları ile ortaya çıkmıştır.

IŞİD terör örgütüne katılımın bu kadar yüksek olmasındaki sebep örgütün sosyal medyaya oldukça hâkim olması ile ilişkilidir. IŞİD sosyal medya üzerinden yaptığı propaganda ile kendi taraftarlarını oldukları yerlerde eylem yapmaya çağırmıştır (Kartal, 2018: 66). IŞİD’in ortaya koyduğu söylem ve pratik bu örgütü diğer örgütlerden farklı kılmaktadır. IŞİD’in dünya çapında gerçekleştirdiği eylemler, bu örgütün yapısı ve örgütlenme şeklinin ciddiyetini gözler önüne sermektedir (Şenol ve Diğerleri, 2016: 288). IŞİD’in ideolojisi ve pratiği, hâkimiyetini tüm dünya üzerinde var etmek istediği sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu durum örgütün güçlü bir örgüt yapısına ve iletişim ağına sahip olduğu sonucunu göstermektedir.

IŞİD'in sahip olduğu ideolojinin inanç çerçevesinde kendi var etmesi örgütün kendi tabanını rahatlıkla yönetmesine neden olmuştur. Bu örgüt hicret adı altında tüm Müslümanları kurulan İslam devletine davet etmiştir. Örgüt İslam devletinin kurulduğu topraklara gelemeyenleri ise yaşadıkları yerden mücadeleye dâhil olmalarını istemiştir (Yalçınkaya, 2017: 24). 2015 yılının Kasım ayında IŞİD tarafından Fransa'da gerçekleştirilen terör saldırıları (Elmas, 2015: 44) IŞİD'in ne denli koordineli bir örgüt olduğunu tekrardan gözler önüne sermiştir. IŞİD terör örgütünün Fransa, Almanya, İngiltere, Belçika ve İspanya'da 2015 yılından bu yana farklı zamanlarda gerçekleştirdiği saldırılarda yüzlerce insan hayatını kaybetmiştir.

Batılı ülkeleri Avrupa'da gerçekleşen terör saldırıları ile beraber IŞİD ile mücadele için kendi meclislerinden kararlar çıkarmışlardır (Çakmak, 2017:1). Bunun yanı sıra Batılı ülkelerin neredeyse tamamı Avrupa'da IŞİD tarafından gerçekleşen terör eylemlerinden sonra, ülke güvenliklerinin artırılması ve mülteci kabulü konusunda yenilik içeren politikaların uygulanacağını dair açıklamalar yapmışlardır (Anadolu Ajansı, 2015).

Mülteciler sadece Avrupalı devletler için değil, bölgedeki ülkeler içinde zaman zaman tehdit haline gelmektedir. Suriyeli mültecilere ev sahipliği yapan Türkiye ve diğer bölge ülkeleri için mülteciler zamanla güvenlik ekseninde sorunlara neden olmaktadır (Orhan, 2014: 39). Suriyeli sığınmacıların neden olduğu güvenlik sorunlarının (Karasu, 2018: 33) başında IŞİD üyelerinin mülteci kılığında ülkeye giriş yapmaları gelmektedir.

IŞİD terör örgütü gerçekleştirmiş olduğu eylem türleri ile son zamanlarda isminden en çok bahsedilen örgüt haline gelmiştir (Kap, 2015: 2). IŞİD'in hızla yükselişi Avrupalı devletler tarafından büyük bir tehdit olarak algılanmaktadır. Bu doğrultuda Avrupalı devletlerin IŞİD ile mücadele kapsamında ortaya koydukları politikaların yetersiz olduğu hiç şüphesiz gözle görülür bir gerçekliktir.

Suriye iç savaşı ile beraber radikalleşme doğrultusunda ortaya çıkan güvenlik sorununu sadece Avrupa perspektifinde ele almak eksik olacaktır. Bununla beraber IŞİD'in yarattığı güvenlik sorunu bölge ülkeler tarafından da ciddiyle yaklaşılacak bir konu haline gelmiştir. IŞİD terör örgütü başta Türkiye

olmak üzere diğerk birçok Ortadoğı ülkesinde de çeşitli terör saldırıları gerçekleştirmiştir.

12 Kasım 2015 tarihinde, Paris'te gerçekleşen IŞİD saldırılarından bir gün önce, Beyrut'ta iki patlama gerçekleşti. Patlamada 44 kişi hayatını kaybederken 200'den fazla kişi de yaralanmıştır (Agos, 2015). Bunun yanı sıra, IŞİD terör örgütünün 2019 yılının Nisan ayında Sri Lanka'da gerçekleştirdiği terör saldırısında 359 kişi hayatını kaybetmiştir (BBC, 2019). IŞİD terör örgütünün Türkiye'de gerçekleştirmiş olduğu terör eylemelerinden biri yol kontrolü sırasında gerçekleşen saldırı, beş tanesi sınırın diğerk tarafından Türkiye'ye yönelik gerçekleşen saldırılar ve altı tanesi ise canlı bombaların yapmış olduğu saldırı şeklindedir. IŞİD terör örgütünün Türkiye'de gerçekleştirdiği saldırılarda yüzlerce insan hayatını kaybetmiştir (Yalçınkaya, 2016:).

Türkiye Suriye'de yaşanan iç savaştan kaynaklanan birçok tehdit ve risk ile kaşı karşıyadır. Suriye'den kaynaklı risklerin en başında sınır güvenliği gelmektedir. Sınır güvenliği durumu, sadece sınırın diğerk tarafından gelecek olan tehditler olarak görülmemektedir. Bunun yanı sıra, Türkiye'nin mültecilere karışı uyguladığı "açık kapı politikası" cihatçı terör örgütleri için geçiş alanı oluşturmaktadır.

Suriye'deki çatışma ortamının neden olduğu bölgesel jeopolitik durum, hem bölgenin hem de Türkiye'nin güvenlik kaygılarını artırdı. Başta Türkiye olmak üzere ülkelerin sınır güvenliğine yönelik stratejilerinde önemli bir değişim yaşandı. Suriye'deki kaos ortamından kaynaklanan hukuk dışı geçişleri önlemek nedeniyle ve terör örgütlerinin Türkiye'ye olası geçişlerini engellemek amacıyla farklı stratejiler uygulanmaya başlandı (Yeşiltaş, 2015: 10). Avrupalı devletler Türkiye'nin batı sınır kapılarındaki güvenliği artırmasını ve mültecilerin buralardan Avrupa'ya ulaşmasını engellemesini istemektedir. Suriye sınırındaki çatışmaların (Demir ve Soyupek, 2015: 36) Türkiye açısından risk teşkil ettiği Türk karar alıcıları tarafından defalarca kez dile getirilmiştir.

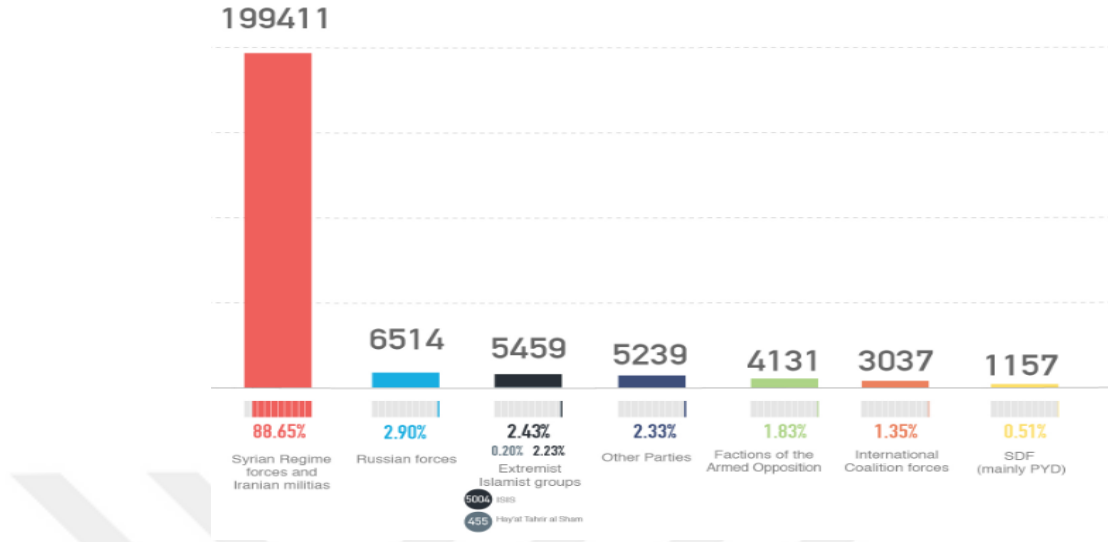
5.3. İnsan Hakları İhlali Sorunu

Suriye’de 2011 yılının Mart ayında başlayan ve kısa bir zamanda tüm ülkeye yayılan iç savaş süreci beraberinde büyük bir insanlık krizini doğurmuştur. İnsan hakları hukukunun göz ardı edildiği bu süreçte savaş daha da derinleşmiş ve uluslararası bir trajediye dönüşmüştür. Suriye’deki iç savaş radikal gruplarında dâhil olması ile hukukun tamamen ihlal edildiği bir süreci beraberinde getirmiştir.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiseri António Guterres, Suriye’deki durumu “dünyanın çok uzun bir zamandır karşılaştığı en korkunç insani kriz” olarak dile getirmektedir (Amnesty International, 2014). Suriye’deki iç savaştan en çok zarar görenler çocuklar ve kadınlar olmuştur. Temel yaşam ihtiyaçlarından 6 milyona yakın çocuk mahrum kalmıştır ve 1.7 milyondan fazla çocuk da eğitimine yarıda bırakmak zorunda kalmıştır (Demir: 2018: 81). Suriye’deki iç savaş sürecinde yaşanan çatışmalarda kadınlar ve çocuklarda hayatını kaybetmiş, bunu yanı sıra çok sayıda çocuk radikal terör örgütleri tarafından kaçırılıp ve savaşçı olarak yetiştirilmiştir.

Çatışma boyunca, Suriyeli çocuklar uluslararası hukuk çerçevesinde sayısız insan hakları ihlallerine maruz kaldı. Bunlar arasında ayırım gözetmeyen silahlarla hedef alınması, sivillerim saldırılar karşısında mağdur olması, ebeveynlerinden büyük çaplı yer değiştirmelerden kaynaklı ayrılmaları ve doğal yaşam haklarının yok edilmesi sayılabilir. (Amnesty International UK, 2018). Çocuklar temel ihtiyaçlardan mahrum bırakılmakla beraber yaşam hakları ihlal edilmiştir. Sağlık ve eğitim gibi ihtiyaçlara erişim neredeyse imkansız hale gelmiştir. Savaş olgusu tüm anlamıyla çocuklar üzerinden kendini var etmiştir.

Tablo 6.1. Suriye'deki İç Savaşta sahadaki aktörlerin sebep olduğu sivil ölüm oranları (2011-2019)

Kaynak: SNHR

SNHR'nin raporunda, Suriye'deki iç savaş sürecinde sürece dâhil olan aktörlerin sebep olduğu sivil ölümler sayısal olarak ortaya konulmuştur.

Suriye'de yıllardır devan iç savaşa yaşanan insan hakları ihlalleri, mülteci sorunu ve tüm dünya için tehdit teşkil eden radikal unsurlar damgasını vurdu. Yaşanan iç savaşta yardıma muhtaç milyonlarca insana yardımların ulaşması rejime bağlı güçler tarafından engellenmektedir. Ulaşılması zor yerlerde yaşayan 4,6 milyon kişiden 200.000 kişisi kuşatma altındaki alanlarda yaşamaktadır (Amnesty International, 2014).

SNHR (Suriye İnsan Hakları Örgütü)'nin 2018 yılı raporuna göre, İdlib ve Şam gibi şehirlerde Suriye rejimi tarafından kimyasal silahların kullanıldığı altı saldırı belgeleniyor. Raporda ayrıca, 2018'de Suriye Rejimi kuvvetleri tarafından en az 3601 varil bombası atıldığına dikkat çekiliyor (SNHR, 2018). Bu silahların kullanımıyla gerçekleşen saldırılar sonucu sivil ölümler devam edilmektedir. 23 Aralık 2012 tarihinden beri 221'den fazla saldırı gerçekleştirilmiştir. İç savaş başladığından beri devam eden bu tür saldırılar genel olarak muhaliflerin yoğunlukta olduğu şehirlerde meydana gelmekteydi (Illashenko, 2019: 65).

Esad rejimine bağlı güçler, sivil yaşam alanlarına yönelik bombalamalar gerçekleştirerek sivil ölümlere neden olmaktadır. Rejim güçlerine bağlı hapisanelerde ve alıkonma yerlerinde de birçok sivil ölümün yaşandığı bilinmektedir. Gerek rejime bağlı güçler gerekse muhalifler ya da radikal örgütler tarafından gerçekleştirilen bu ölümlerin hepsi savaş suçu kapsamında yer almaktadır (Amnesty International, 2014). SNHR'nin veri tabanına göre, sadece 2018 yılında 1.436 çocuk ve 923 kadın (yetişkin kadın) dâhil olmak üzere 6.964 sivilin Suriye rejimi tarafından öldürüldüğü belgelenmiştir (SNHR, 2019).

Rejime bağlı askerler ve devlet dışı gruplar tarafından kullanımı yasaklanmış silahlar ile gerçekleştirilen saldırılarda oluşan sivil ölümler ve bu grupların gerçekleştirdiği keyfi gözaltılar ve tutuklamalar sonucu oluşan ortadan kaybolmalar insan hakları ihlalleri arasında yer almaktadır. Esad rejimine bağlı güçler tarafından muhaliflere ve sivillere karşı işlenen savaş suçları ve sivil yaşam alanlarının kuşatma altına alınması bu hak ihlallerinin başında gelmektedir. Sivil yaşam alanlarına yönelik ulaşımın önündeki engeller ilaç ve gıda gibi temel hayati ihtiyaçların yerine ulaşamamasına neden olmakta ve birçok insanın ölümü ile sonuçlanmaktadır (Amnesty International, 2014).

İç savaşın başladığı ilk zamandan bu yana, Esad rejiminin gözaltında tuttuğu insanlara karşı gerçekleştirdiği işkence uygulamaları devam etmektedir (Human Rights Watch, 2018). “Kayıpsız Bir Tünel” başlıklı SNHR'nin Uluslararası Kayıplar Günü'nde yayınlanan raporunda, 100.000 Suriyeli vatandaşın ortadan kaybolmasına en büyük neden olarak Suriye rejimi gösterilmektedir (SNHR, 2018). Rejim güçleri ve radikal muhalif örgütler tarafından zorla alıkonulan insanlar çeşitli işkenceler ve en sonunda ölümler ile karşı karşıya kalmaktadır.

Suriye'de yaşanan hak ihlalleri sadece rejime bağlı güçler tarafından gerçekleştirilmemiştir. Bununla beraber IŞİD ve benzeri radikal terör örgütlerinin pratikleri sonucu da birçok hak ihlali yaşanmıştır.

SNHR'nin 2018 raporuna göre, Mart 2011'den Ağustos 2018'e kadar 95.056 kişinin Suriye'deki çatışmaya taraf olanların pratikleri sonucu kaybedildiği belgeleniyor. Bunlardan, Suriye rejimi, Suriye'deki tüm zorla

kaybetme davalarının %85.9'undan sorumlu 1.546 çocuk ve 4.837 kadın (yetişkin kadın) dâhil olmak üzere toplam 81.652 kişi. IŞİD, 314 çocuk ve 218 kadın dâhil olmak üzere 8.349 kişiden zorla kaybedilmesinden sorumlu iken, Hay'at Tahrir al Sham, 7 çocuk ve 19 kadın dâhil 1.645 kişinin zorla kaybedilmesinden sorumludur (SNHR, 2018). Rejime bağlı silahlı güçler (ordu, paramiliter güçler) tarafından da keyfi tutuklama ve gözaltında işkence veya öldürme gibi durumlar yaşanmıştır. Esad rejimine bağlı pratik gösteren halk milisleri bu doğrultuda birçok hak ihlalinin yaşanmasına neden olmuştur.

Devlet dışı silahlı gruplar sivillere karşı kasti ve rastgele saldırılarda bulunarak insanları kaçırıp, insanları gereksiz yere gözaltında tutmuşlardır. Rejim yanlısı devlet dışı gruplar da dâhil olmak üzere birçok grup protestoları bastırmak için şiddete başvurmuş ve birçok insanın hayatını kaybetmesine neden olmuşlardır. Bu radikal örgütler böylesi hak ihlallerinin yanı sıra insani yardımların yerine ulaşmasına engel olmaktadır. Başta IŞİD olmak üzere bu terör örgütleri kullandıkları silahlar ile sivillere ait yerleşim yerlerine tahribat vermiştir (Human Rights Watch, 2017). IŞİD, Rakka'yı savunmasında sivilleri kalkan olarak kullanmış (Human Rights Watch, 2018) ve birçok insanın ölümüne sebebiyet vermiştir.

Radikal bir terör örgütü olarak bilinen IŞİD, Haziran 2014'te Doğu Suriye ve Batı Irak'a geçtiğinde, Deir Ezzor'da faaliyet gösteren (gücünü yitirmiş) milisler ortadan kayboldu ve yerine IŞİD militanları geçti. IŞİD terör örgütü hükümete veya şahıslara ait mülkleri ele geçirdi. Ele geçirdikleri alanlarda üs inşa etti (The Atlantic, 2019). Irak ve Suriye'de pratik gösteren IŞİD'in amacı bu bölgede şeriata dayalı bir İslam devleti kurmaktır. Örgüt gerçekleştirmiş olduğu tüm eylemleri İslam adına yaptığını dile getirmektedir.

IŞİD olarak bilinen terör örgütü birçok insanı yaşam tarzından ya da inancından dolayı öldürmüş, siviller de dâhil olmak üzere birçok insanı rehin almış ve içlerinde çocukların da olduğu birçok insana şiddet uygulamıştır (Amnesty International, 2014). Kadınlar ve kız çocukları iç savaş sürecinde birçok defa şiddete, tacize ve tecavüze uğramıştır (Demir, 2018). IŞİD terör örgütü 2014 yılında Ezidi yerleşim yeri olan Irak'ın Şengal bölgesine saldırmış ve binlerce kişiyi öldürüp binlercesini de esir almıştır (BBC, 2018). BM' ye

göre çocuklar ve kadınlara karşı işlenen suçlar oldukça fazladır. Çocuklar zorla IŞİD'e üye yapılmakla (BBC, 2014) beraber birçok alanda istismar edilmiştir. IŞİD terör örgütünün hâkimiyetinde olan şehirlerde kız çocukları ve kadınlar köle pazarlarında para karşılığında satılmışlardır. Kadın ticareti IŞİD'in en önemli finans kaynağının başında gelmektedir.

IŞİD terör örgütünün şeriat adı altında topladığı gelir kaynaklarının yanı sıra çocuk kaçakçılığı ve kadın ticareti, kendi ideolojisi ile bir paradoks oluşturmaktadır. BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi (OHCHR) ve BM Irak Yardım Misyonu (UNAMI) tarafından müşterek olarak hazırlanan "Irak'taki Çatışmalarda Sivillerin Korunmasına Dair Rapor'da bu duruma vurgu yapılmıştır. Rapora göre bölgede yaşayan Sünni olmayan çoğunluğu Hristiyan, Ezidi ve Şii olan kadın ve çocukların inançlarının baskıyla değiştirilmek istendiği, aksi durumda savaş ganimeti olarak köle gibi kullanılmak üzere alınıp satılacağı ve hatta bu kadın ticaretinin Musul'un El-Kudüs bölgesinde açılan bir satış ofisinde açık artırma ile gerçekleştirildiği belirtilmektedir (Şenol, 2018, 286).

Suriye içinde de dâhil olmak üzere 6 milyonu çocuk toplam 13 milyon insan yardıma muhtaçtır (UN News, 2018). Diğer savaşlarda olduğu gibi Suriye'deki iç savaşta da en çok zarar görenler çocuklar olmuştur. İç savaştan dolayı yaşam alanlarını terk etmek zorunda kalarak, başka ülkelerde yaşayan Suriyelilerin %51'ini çocuklar oluşturmaktadır. İç savaş ile ortaya çıkan maddi yardımın çok azı karşılanabilmiştir. İç savaş nedeniyle başka ülkelere göç etmek zorunda kalan Suriyeliler için daha fazla yardıma ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir (Demir ve Soyupek, 2015: 14).

Sivil yaşam alanlarına yönelik yapılan kısıtlamalar sıklıkla karşı karşıya kalınan bir sorun haline gelmiştir. Birleşmiş Milletler İnsani İşler Koordinasyon Ofisinin verilerine göre Haziran 2017 itibariyle abluka altındaki bölgelere 540.000 kişi sıkışmış durumdaydı ve bunların büyük çoğunluğu Doğu Guta'da hükümet güçleri tarafından abluka altına alınmıştı (Human Rights Watch, 2017).

Lübnan, Türkiye, Ürdün ve ötesinde güvenlik arayışı içinde 2011 yılından bu yana milyonlarca insan Suriye'den kaçmak zorunda kaldı. Suriye

içinde milyonlarca insan yerinden edildi (UNHRC, 2019). Savaş sürecinde yaşanan hak ihlalleri, ülkeden zorunlu olarak göç eden insanlar açısından göç edilen ülkelerde de devam etmiştir. Savaştan kaçıp farklı ülkelere mülteci olarak yerleşen Suriyeliler birçok sorun ile karşı karşıya kalmıştır.

Mülteciler sığınmacı olarak geldikleri ülkelerde sosyal ve ekonomik anlamda birçok problem yaşamıştır. Göç edilen ülkelerde mülteciler gerek yerli halk tarafından gerekse ülkelerin uyguladığı politikalar doğrultusunda birçok sorun ile karşı karşıya kalmıştır. Çadır kentlerde yaşayan mülteciler etnik ve dini kimliklerinden dolayı çeşitli ayrımcılığa maruz bırakılmışlardır.

Avrupa'daki mülteci kampların çoğunda barınma, beslenme ve eğitim gibi meselelerin dışında farklı boyutta sorunlarda yaşanmaktadır. Hükümetler ve yardım kuruluşları Suriye'den göç eden kadın mültecilere temel korumalar sağlayamamaktadır. Uluslararası Af Örgütü'nün yürüttüğü yeni araştırmalar, kadın ve kız mültecilerin içinde Batılı ülkelerinde bulunduğu birçok ülkede seyahatlerinin her aşamasında cinsel saldırı ve şiddet ile karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Örgütün yaptığı araştırmaya göre, kadınlar yolculuk (göç) sırasında kendilerini tehdit altında ve güvensiz hissettiklerini ifade etmişlerdir. Birçoğu, içinden geçtikleri ülkelerin hemen hepsinde, kaçakçılar, güvenlik personeli veya diğer mülteciler tarafından cinsel ilişkide bulunmalarına ya da cinsel baskı altında bulunmaya zorlandıkları, fiziksel istismar ve finansal sömürü yaşadıklarını dile getirmişlerdir (Amnesty International, 2016). Fransa'daki Calais mülteci kampında 14-16 yaşları arasındaki yedi çocuğa tecavüz edildiği (Independet, 2016) dünya kamuoyuna yansayanlar arasındadır.

Avrupa'da yükselen aşırı sağ nedeniyle bu ülkelere göç eden mülteciler birçok zorlukla karşı karşıya gelmektedir. Batılı ülkelere göç eden mülteciler güvenlik sorunu olarak algılanarak hem bu ülke yöneticileri hem de bu ülkelerde yaşayan yerliler tarafından istenmemektedir. Göçmenler, gittikleri ülkelerde yaşayan yerli insanların çalışma olanaklarını olumsuz etkilediği, bu ülkelerde suç oranlarını artırdığı ve eğitim seviyesinde düşüşe neden oldukları gibi önyargılarla karşı karşıyadır (Hopyar, 2016: 63). Mülteciler bu durumdan kaynaklı göç ettikleri Avrupa ülkelerinde toplumsal dışlanma ile karşı

karşıyadır. Yerel halk tarafından ortaya konulan söylem ve pratik siyasette de zemin bulmuştur. Bu durum Avrupa ülkelerindeki sağ partilerin mülteciler ekseninde politika üretmesini beraberinde getirmiştir.

6. BÖLÜM

SONUÇ

Arap Baharı adı altında Ortadoğu’da ortaya çıkan ve etkileri günümüze kadar devam eden çatışma süreci birçok radikal değişikliği beraberinde getirmiştir. Bu süreç Mısır, Tunus, Libya ve Yemen’de iktidar değişikliklerine neden olmuş, Suriye’de ise günümüze kadar devam eden ve çözümü giderek zorlaşan uluslararası bir krize dönüşmüştür.

Suriye’deki iç savaşın başlıca nedenleri arasında, gelir dağılımındaki adaletsizlik ve rejimin kendisine yakın olanlar çerçevesinde ekonomi politikaları ortaya koyması çatışma sürecinin başlıca nedenleri arasında yer almaktadır. Ancak Suriye’de iç savaşın başlamasının ekonomik nedenlerinin yanında siyasi ve mezhepsel birçok neden de bulunmaktadır. Bunlar arasında rejimin Nusayriler ekseninde politikalar ortaya koyması ve kurumlara Alevilerin yerleştiriliyor olması, yargının tamamen rejimin kontrolünde bulunması, çok partili hayatın olmaması ve özgür basın adı altında çalışmaların engellenmesi gibi hususlar sürece etki eden nedenlerden sadece birkaçını oluşturmaktadır.

Suriye’deki protestolar zamanla yerel, bölgesel ve küresel aktörlerin dâhil olduğu bir iç savaşa dönüşmüştür. Bu aktörlerin kendi çıkarları doğrultusunda ortaya koydukları politikalar çatışmaların şiddetlenmesine neden olmuş ve meselenin çözümünü daha da zor bir hâle getirmiştir. Suriye’deki iç savaşın çözümüne yönelik birçok adım atılmış lâkin çıkarların çatışması çözümü zorlaştırmıştır. Suriye’de çatışmaların durdurulmasına yönelik Cenevre ve Astana görüşmeleri gerçekleştirilmiş lakin şüana kadara bir sonuca varılamamıştır.

Suriye’de çatışma ortamının sonlandırılmasına yönelik 2012 yılının Haziran ayında başlayan Cenevre Görüşmelerinin temelinde;

- Ateşkes sağlanarak, Esad rejimi ve muhaliflerin şiddete derhâl son vermesi,
- Bir geçiş hükümetinin kurulması ve oluşturulacak geçiş hükümetinde tüm grupların katılımının sağlanması,

- Suriye Anayasasının muhaliflerin taleplerine yer verecek şekilde revize edilmesi,
- Çok partili seçim yasasının kabul edilmesi ve demokratik seçimlerde tüm grupların kendilerini siyasi zeminde ifade edebilmesi,
- Yabancı basının ülkeye girişindeki engellerin kaldırılması,
- Barışçıl gösterilerin önündeki engellerin kaldırılması,
- İnsani yardımların dağıtımının önünde engellerin kaldırıp sürecin denetiminin kolaylaştırılması.

Cenevre Görüşmeleri genel olarak ele alındığında, sürece dâhil olan aktörlerin çıkarlarının çatışması anlaşmazlığa neden olan başlıca sebep olarak görülmektedir. ABD Esad rejiminin meşruluğunu kaybettiğini ve geçiş sürecinde olmaması gerektiğini savunurken Rusya ise tam tersini ifade etmekteydi.

Cenevre Görüşmelerine alternatif olarak Astana ve Soçi’de bir araya gelen Türkiye, Rusya ve İran devlet yetkilileri Suriye’de ateşkes durumu, siyasi geçiş, anayasa yazım süreci, terörle mücadele ve Suriye’nin yeniden inşası gibi birçok konuyu gündeme getirmiştir. Astana Görüşmelerinde de Cenevre Görüşmeleri gibi çıkarların çatışması sonucu somut net adımlar atılamamaktadır.

Suriye’de rejim karşıtı ayaklanmalar şeklinde başlayan ve zamanla şiddetli çatışmalara neden olan iç savaş süreci, çok sayıda aktörün dâhil olduğu çözümü zor uluslararası bir kriz hâlini almıştır. Suriye’deki kriz küresel ve bölgesel aktörlerin kendi hedefleri doğrultusunda dâhil olduğu ve bunun yanı sıra yerelde de birçok radikal cihadist örgütün kendisini var ettiği kaotik bir ortama dönüşmüştür. IŞİD terör örgütü gerçekleştirdiği eylemler ile bu radikal cihadist gruplar arasında en dikkat çeken olmuşur. Zira IŞİD terör örgütü sadece Irak ve Suriye için değil tüm dünya için tehdit oluşturmuştur. IŞİD’in ortaya koyduğu söylem ve pratik örgütün sadece kurulduğu coğrafya ile sınırlı kalmayacağını ve tüm dünya için tehdit teşkil edeceğinin açık göstergesi olmuşur. Nitekim öyle oldu, IŞİD terör örgütü dünyanın birçok yerinde gerçekleştirdiği çeşitli eylemler ile yüzlerce insanın ölmesine neden olmuşur. Bununla beraber IŞİD’in Irak ve Suriye’de gerçekleştirdiği katliamlar ile öldürdüğü insan sayısındaki belirsizlik yaşanan trajediyi tüm gerçekliği ile

gözler önüne sermiştir. IŞİD terör örgütü sadece katliamlar yapmak ile kalmamış bunun ile beraber kadın ve çocuk ticareti gibi birçok hak ihlali de gerçekleştirmiştir.

Sahada IŞİD'e karşı savaşan SDG'ye destek vermek amacıyla ABD öncülüğünde IŞİD karşıtı uluslararası bir koalisyon kurulmuştur. Bu kapsamda SDG'ye askeri anlamda mühimmat, lojistik ve istihbarat desteği sağlanmıştır. SDG 2019 yılının ilk aylarında yaptığı bir açıklama ile IŞİD'in tüm Suriye'den temizlendiğini duyurmuştur. Ancak askeri anlamda savaşacak IŞİD üyesinin kalmaması IŞİD sorununun çözüldüğü anlamına gelmemektedir. SDG tarafından tutuklanmış Avrupa vatandaşı birçok IŞİD üyesi bulunmaktadır. SDG'nin elindeki tutuklu IŞİD üyeleri ve ailelerinin geleceği sorunu uluslararası sorunu oldukça meşgul eden sorunlar arasındadır. SDG'nin elinde çok sayıda yabancı uyruklu IŞİD üyesi tutuklu bulunmaktadır. Bu sayıya IŞİD üyelerinin aileleri de katılınca sayı oldukça ciddi rakamlara ulaşmaktadır. Bu anlamda tutuklu IŞİD'liler için; Kuzey Suriye'de uluslararası bir mahkemenin kurulması, IŞİD'lilerin Lahey'deki Uluslararası Ceza Mahkemesinde yargılanması ya da yabancı uyruklu IŞİD üyelerinin ülkeleri tarafından alınıp yargılanmaları gibi seçenekler uluslararası toplum tarafından tartışılmaktadır.

ABD ve Uluslararası Koalisyon Güçlerinin SDG eksenli ortaya koydukları politikanın Türkiye'nin çıkarları ile çatışması Suriye'deki sorunun günümüze kadar uzamasının temel nedenleri arasındadır. İç savaş süresince birçok devlet Suriye özelinde pratik göstermiştir. Bunlar arasında en dikkat çekenleri ABD, Rusya, Türkiye ve İran'ın politikaları olmuştur ve bu politikalara güç ve güvenlik çerçevesinde çalışmanın bölümlerinde analiz getirilmiştir. Bu saydığımız devletler söylemde olduğu kadar sahada da pratik göstermiştir. Esad rejiminin isteği üzerine Rusya askeri anlamda kendini Suriye topraklarında var etmiştir. Bununla doğru orantılı Hizbullah milisleri de Suriye topraklarında rejim güçleri ile beraber muhaliflere karşı savaşmıştır. Rusya ve İran'ın sahadaki pratiği ve IŞİD gibi tüm dünya için tehdit oluşturan bir örgütün varlığı ABD'nin Suriye özelinde pratik ortaya koyması için yeterli sebeplerdir. ABD'nin PYD doğrultusunda ortaya koyduğu politika Eğit-Donat programının başarıya ulaşamamasındaki en temel neden olarak karşımıza çıkmaktadır. ABD sahadaki tek müttefiği olan SDG'yi kaybetmek istemezken

Türk karar alıcılar ise SDG karşıtlığı politikasında ısrarcı söylemler ortaya koymaktadır. Türkiye Kuzey Suriye’de oluşabilecek herhangi bir özerk yapılanmayı tehdit olarak dile getiriyor olsa da ABD başta olmak üzere birçok Avrupa ülkesi SDG’yi legal bir aktör olarak tanıdıklarını ve IŞİD ile mücadele kapsamında her anlamda desteklediklerini her fırsatta dile getirmiştir.

Suriye’deki iç savaş, Suriye’de yaşayan halklar açısından birçok yıkıma neden olurken, sürece dâhil olan küresel ve bölgesel güçler açısından da kazançlı sonuçlara neden olduğu gözle görülür bir gerçekliktir. Rusya, Esad rejiminin isteği üzerine Suriye’de askeri anlamda kendini var ederken bir yandan da Suriye meselesi ile Ortadoğu bölgesinde tekrardan güçlü bir aktör olarak karşımıza çıkmıştır. Bunun yanı sıra İran, Esad rejimine sağladığı Hizbullah desteğiyle kendi güvenliğini öncelikle hâle getirmiştir. ABD açısından bakıldığında, ABD’nin öncelikli politikası Türkiye ile beraber Eğitim-Donat programı çerçevesine muhalifler üzerinden amacına ulaşmak iken daha sonrasında SDG ile çok boyutlu ittifak ilişkisi içine girmiştir. ABD’nin IŞİD karşıtlığında SDG ile başlayan ilişkisi Suriye Kürtlerinin geleceği açısından da oldukça önemli bir yer tutmaktadır.

Suriye’de 2011 yılının Mart ayında başlayan ve günümüze kadar devam eden iç savaşta yüzbinlerce insan hayatını kaybederken milyonlarcası da yaşam alanlarını terk edip başka ülkelere sığınmak zorunda kalmışlardır. Ülkelerinden savaş nedeniyle ayrılan milyonlarca insan çevre ülkelere sığınmış ya da transit yollar ile Avrupa’ya ulaşmayı hedeflemiştir. Göç yollarında mültecilerin karşılaştığı insan hakları ihlalleri her ne kadar uluslararası kamuoyunun gündemini meşgul etse de çözüm odaklı politikalar ortaya konulamamıştır.

SNHR’nin yayınladığı rapora göre, Suriye’de Mart 2011 yılından bu yana toplam sivil ölüm sayısının 224948 olduğu ve bunlar arasında 28949’unu çocuk ölümleri, 28011’ini kadın ölümleri ve 14298’ini ise işkenceye bağlı ölümlerin oluşturduğu belirtilmektedir. Bunun yanı sıra, keyfi tutuklamaların sayısının ise 144889 olduğu hazırlanan raporda ortaya konulmuştur (SNHR, 2019). Bunun yanı sıra başka ülkelere göç eden insanların karşılaştığı hak ihlalleri veya yasak göç yollarında yaşanan trajediler iç savaşın tüm gerçekliğini gözler önüne sermektedir.

Suriye’de çatışmaların şiddetlenmesi ve protestoların iç savaş hâli almasıyla beraber milyonlarca insan çatışmalardan uzak bir yaşam alanı için farklı birçok ülkeye sığınmacı olarak göç etmek durumunda kalmıştır. Göç alan ülkeler arasında en çok mülteciye kapılarını açan ülke Türkiye olmuştur. Batılı ülkelerinin mülteci politikası ekseninde ortaya koyduğu pratik yeterli bulunmamak ile beraber en çok eleştirilen konular arasında yerini almıştır. Çoğu Avrupa ülkesi mülteci politikasına güvenlik çerçevesinde bir açıklama getirerek ülkelerine gelen mülteci sayısını minimize etmeye amaçlamıştır. IŞİD terör örgütünün birçok Avrupa ülkesinde gerçekleştirdiği terör saldırıları yüzlerce insanın ölümü ile sonuçlanmıştır. Avrupalı devletler IŞİD terör örgütünün mültecilerin arasından sıyrılarak ülkelerine gelmelerinin doğuracağı sonuçları varsayarak, mültecilerin maddi anlamda desteklenen Türkiye gibi ülkelerde kalmasını hedeflemiştir. Bu doğrultuda Avrupa’ya yasadışı göç yolları ile ulaşmayı hedefleyen mülteciler birçok sorun ile karşı karşıya kalmıştır.

Neorealist teori çerçevesinde tüm süreç ele alındığında, devletlerin güvelliğini maksimize etme durumu karşısında güçlerini dengeleme yoluna gittikleri gözle görülür bir geçektir. Suriye’deki iç savaş sürecine dâhil olan devletler gerek yereldeki devlet dışı aktörleri destekleyerek gerekse de başka devletler ile ittifaklar kurarak güçlerini dengelemeye çalışmışlardır. Nitekim Suriye’deki rejim karşıtı protestoların iç savaş sürecine dönüşmesinde sürece dâhil olan devletlerin bu politikaları en temel sebep olarak ortaya çıkmaktadır. Gücün maksimize edilmesine yönelik politikalar ve güvenlik eksenli açıklamalar iç savaş sürecini çıkarların çatıştığı çözümü zor bir sorun haline getirmiştir.

Suriye iç savaşı için 8 yıldan fazla bir süredir insanların ölmeye devam ettiği, şehirlerin yok olduğu ve anayasal bir düzenin olmadığı bir anarşi durumu olarak söz etmek yanlış olmayacaktır. Suriye’deki iç savaşta gelinen noktada Esad’sız bir çözüm sürecinin mümkün olmadığı gözle görülür bir geçektir. Suriye iç savaşı ilk patlak verdiğinde çözüme yönelik çalışmaların çoğunda bir geçiş hükümetinin kurulması fikri ağır basarken günümüzde bu fikir yerini Esad rejiminin devamlılığının kabul edildiği düşüncesine bırakmıştır. Zira Esad rejimi iç savaş süresince hem askeri hem de politik bir

zafer elde etmiştir. Bu anlamda yereldeki aktörleri destekleyen devletlerin öncülüğünde yeni bir anayasal düzen için çalışmalar sürmektedir ancak aktörlerin ortak çıkarlar etrafında buluşamaması çözüm sürecini uzatmaktadır.

Suriye'deki iç savaş sadece insanların ölmesi ile sonuçlanmamıştır. Bunun yanı sıra iç savaş, Suriye'nin birçok büyük şehrinin savaştan dolayı harabeye dönmesi ile sonuçlanmıştır. Savaşın yarattığı böylesi büyük bir tahribatı Suriye'nin tek başına revize etmesi imkânsızdır. Suriye'nin yeniden inşası sorunu ele alınacak olursa, Suriye'de ABD'nin nüfuzu altında SDG birlikleri, Türkiye nüfuzu altında ÖSO birlikleri ve Rusya ve İran'ın desteklediği Esad rejimi üç ayrı güçlü aktör olarak ortaya çıkmaktadır. Yerel aktörleri destekleyen ABD, Rusya, İran ve Türkiye gibi devletler kendi destekledikleri aktörlerin kontrolünde bulunan şehirlerde yeniden inşa çalışmalarına başlatmışlardır. ABD'nin yeniden inşa sürecinde maliyetten kurtulmak için başta Suudi Arabistan olmak üzere kendi müttefiklerini SDG'yi finanse etmeleri için zorladığını politik bir gerçekliktir. Uluslararası toplumun ise Suriye'nin inşası için somut ve net bir adımı bulunmamaktadır.

Suriye meselesi güvenlik çerçevesinde değerlendirildiğinde, çözümün zaman geçtikçe daha da zor bir hâl aldığı uluslararası sorun haline gelmektedir. Zira Kuzey Suriye'de SDG öncülüğünde özerk bir yapılanmayı kabul etmeyeceğini dile getiren Türk hükümeti son olarak ABD ile güvenli/tampon bölge konusunda uzlaşma sağlamayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda 2019 yılının Eylül ayının ilk haftasında sınırın Suriye tarafında ABD ile Türkiye askerleri ilk ortak askeri devriyelerini gerçekleştirmiştir. Ancak Türk karar alıcılar Kuzey Suriye'de bir terör tehdidinin olduğunu ve bu bölgeye yönelik askeri müdahaleden kaçınmayacaklarını her fırsatta dile getirmişlerdir. Gerek Türkiye'nin gerekse ABD ve SDG'nin çıkarlarının çatışacağı güvenli bölge konusu Suriye'de genel anlamda bir barış ortamının sağlanmasının önünde başlıca sorun olarak ortaya çıkacaktır. Zira hem SDG elde ettiği kazanımlardan vazgeçme niyetinde değildir hem de Türkiye Kuzey Suriye'de kurulabilecek özerk bir yapılanmayı kabul edecek gibi değildir. Bu perspektifte ABD'nin gerçekleştirmeye çalıştığı arabuluculuk rolünün ne kadar başarıya ulaşacağı önümüzdeki süreçte ortaya çıkacaktır.

Genel itibariyle Suriye iç savaşı doğurduğu sonuçlar neticesinde hafızalardan silinmeyecek şekilde tarih içerisindeki yerini almıştır. Nitekim Suriye halkı neredeyse 1970'den beri Esad ailesi tarafından adaletsizce yönetilmişti ve bunun sonucunda 2011 yılında reform taleplerini dile getirmek amacıyla başlayan gösteriler zamanla yerini kanlı çatışmalara bırakmıştır. Muhalifler ile rejim arasındaki çatışmaların sürdüğü esnada radikal cihadist terör örgütlerinin ortaya çıkması süreci daha trajik bir hale getirmiştir. IŞİD vahşetinden kaçmaya çalışan milyonlarca insan çevre ülkelere sığınmış ve bu ülkelerde de çeşitli sorunlar ile karşı karşıya kalmışlardır. Küresel ve bölgesel aktörlerin güç, güvenlik ve çıkar doğrultusunda sürece dâhil olması iç savaşta daha ağır bilançoların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Her ne kadar bu aktörler düzeyinde çözüm amaçlı politikalar ortaya konulmaya çalışılsa da çıkarların çatışması çözümün önündeki en büyük engel olarak her seferinde kendi belli etmiştir.

Sonuç olarak, başlangıçta rejim karşıtı protestolar şeklinde başlayan ve 8 yıldır devam eden Suriye iç savaşında yüz binlerce insan ölmüş, birçok insan hakları ihlali yaşanmış ve milyonlarca insan ülkelerini terk etmek zorunda kalmıştır. Ancak bu büyük felaketin tek suçlusu Esad rejimi ya da muhalifler değildir. İç savaşa dâhil olan ve kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden bölgesel ve küresel aktörler de iç savaşın uzamasına neden olmuştur. Hatta bu aktörler terör örgütlerini de gerek askeri gerekse ekonomik olarak desteklemişlerdir. Bunun yanı sıra, aynı aktörler iç savaşın son bulması ve Suriye'nin yeniden inşası için barış görüşmelerine öncülük ediyor olsa da çıkarların çatışması sürecin netleşmesinin önündeki en büyük engel olarak ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Abdi, Z. (2016). Avrupa Birliği'nin Suriye Politikası. H. Çomak. (Ed.). *Uluslararası Politikada Suriye Krizi* içinde. 1. Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık, 347-357.
- Alınak, M. O. ve Bolat, P. (2016). Uluslararası Enerji Politikaları Çerçevesinde Suriye Krizi. H. Çomak. (Ed.). *Uluslararası Politikada Suriye Krizi* içinde. 1. Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık, 523-534
- Arı, T. (2004). *Uluslararası Siyasal Sistem ve Dış Politika*. 5. Baskı. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Arı, T. (2005). *Ortadoğu*. İstanbul: Alfa Yayınları
- Atlıoğlu, Y. (2007). Beşar Esad Suriye'sinde Reform: Demokratikleşme Ve Güvenlik İkilemi. İstanbul: Tasam Yayınları.
- Atlıoğlu, Y. (2009). Beş Soruda Golan Meselesi. *BİLGESAM*.
- Atlıoğlu, Y. (2016). Nusayriler: Arap Alevîleri. H. Çomak. (Ed.). *Uluslararası Politikada Suriye Krizi* içinde. 1. Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık, 157-181.
- Balcı, A. , Kardaş, T. (2014), *Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular içinde*. 5. Baskı. İstanbul: Küre Yayınları.
- Bazcko, A.(2018). *Suriye: Bir İç Savaşın Anatomisi*. A. Meral (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları (orijinal baskı tarihi 2017).
- Bingöl, N. (2013). *Suriye'nin Kimliksizleri Kürtler*. İstanbul: Do Yayınları.
- Brown, C. , Ainley, K. (2013). *Uluslararası İlişkileri Anlamak*. A. Oyacıoğlu (çev.), Ankara: Yayın Odası Yayınları (2008)
- Buzan, B. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers,
- Cerrah, U. (2016). ABD'nin Suriye Politikası. H. Çomak (Ed.). *Uluslararası Politikada Suriye Krizi* içinde. 1. Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık, 319-333.
- Çıtak, E. (2014). "Uluslararası İlişkilerde Gerçekçilik". *Uluslararası İlişkiler Teorileri (Temel Kavramlar)* içinde. (s.29-63). M. Şahin ve O. Şen (Ed.). 1. Baskı. Ankara: Kripto Kitaplar Yayınevi.
- Dedeoğlu, B. (2008). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*. 2. Baskı. İstanbul: Derin Yayınları.
- Erşen, E. (2016). Rusya'nın Suriye Politikası: Fırsatlar, Riskler ve Tehditler. H. B. Yalçın ve B. Duran. (Ed.). *Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri* içinde. 3. Baskı. İstanbul: SETA Kitapları, 149-174.

- Gözen, R. (2006). II. Körfez Savaşı. M. Şahin ve M. Taştekin (Ed.). *ABD'nin Irak'ı İşgali: Yeni Muhafazakâr/Demokratik Emperyalist Proje*. İçinde. Ankara: Platin Yayınları, 29-67.
- Gözen, R. (Ed.). (2014). *Uluslararası ilişkiler Teorileri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gülcan, Y. ve diğerleri (2017). Mülteci Sorunu ve Türkiye-AB İşbirliği. İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları.
- Jaber, K. A. (1970). *Arap Baas Sosyalist Partisi*. A. Ersoy (çev.). 1. Baskı. Ankara: Altınok Matbaası
- Karakır, İ. A. (2017). Suriye İç Savaşı'nın AB'ye Yansımaları: Mülteci Sorunu ve Terörizm. Y. Gülcan. (Ed.). *Mülteci Sorunu Ve Türkiye AB İşbirliği*. 1. Baskı. İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, 134-164.
- Kissenger, H. (2011). *Diplomasi*. Kurt, İ. H. (çev.), 10. Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları (1994).
- Korkmaz, Y. (2015). İran Suriye Bölgesel İttifakı Ve Arap Baharı Sürecine Yansımaları. 1. Baskı. İstanbul: Matbuat Yayıncılık.
- Kulu, M. M. (2018). İsrail Milli Güvenlik Algısında Suriye İç Savaşı. H. B. Yalçın ve B. Duran. (Ed.). *Küresel Ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri*. İçinde. 3. Baskı. İstanbul: SETA Kitapları, 249-274.
- Miş, N. (2013). Suriye 2012. K. İnâat ve M. Ataman (Ed.). *Ortadoğu Yıllığı 2012* içinde. İstanbul: Açılım Kitap, 221-253.
- Morgenthau, H.J. (1970). *Uluslararası Politika (Güç ve Barış Mücadelesi)* Cilt 1. 2. Baskı. Oran ve Ü. Oskay (Çev.). 1. Baskı. Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları.
- Noi, A. Ü. (2018). Avrupa Birliğinin Suriye Stratejisi ve Suriye Krizinin AN Türkiye İlişkilerine Etkisi. H. B. Yalçın ve B. Duran (Ed.). *Küresel Ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri*. İçinde. 3. Baskı. İstanbul: SETA Kitapları, 105-129.
- Nyejk, J. S. (2003). *Amerikan Gücünün Paradoksu*. G. Koca (çev.), İstanbul: Literatür Yayıncılık. (orijinal baskı tarihi 2002).
- Özkan, I. (2013). Göç, İltica ve Sığınma Hukuku. 1. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Özkoç, Ö. (2008). Suriye Baas Partisi: Kökenleri, Dönüşümü, İzlediği İç Ve Dış Politika (1943-1991). Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları.
- Polat, D. Ş. (2016). Birleşmiş Milletler Ve Uluslararası Güvenlik. H. Çomak. (Ed.). *Uluslararası Güvenlik, Yeni Politikalar, Stratejiler Ve Yaklaşımlar* içinde. 1. Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık, 329-353.

- Polat, D. Ş. (2016). İran'ın Suriye Politikası. H. Çomak. (Ed.). *Uluslararası Politikada Suriye Krizi* içinde. 1. Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık, 477-490.
- Sandıklı, A. ve Semin, A. (2012). Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye. İstanbul: Bilgesam Yayınları.
- Soyalan, M. Y. (2013). Emevi Hanedanlığından Esed Diktatörlüğüne Suriye. İstanbul: Mana Yayınları.
- Şahin, M. , Şen, O. (2014). Uluslararası İlişkiler Teorileri Temel Kavramlar. 1. Baskı, İstanbul: Kripto Yayınevi.
- Şen, A. (2016). Tüm Yönleriyle Suriye Devrimi. İstanbul: Yapı Bozum Yayınları.
- Şöhret, M. (2016). Suriye'nin Siyasal Yapısı. H. Çomak. (Ed.). *Uluslararası Politikada Suriye Krizi* içinde. 1. Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık, 39-85.
- Taştekin, F. (2016). *Suriye: Yıkıl Git, Diren Kal*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Toprak, N. G. (2016). İsrail'in Suriye Politikası. H. Çomak. (Ed.). *Uluslararası Politikada Suriye Krizi* içinde. 1. Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık, 511-522.1
- Ural, A. (2009). *ABD'nin Ortadoğu Politikası Ve Türkiye'ye Yansımaları*. İstanbul: Akademik Kitaplar
- Viotti, P.R. , Kauppi, M.V. (2016). *Uluslararası İlişkiler Teorisi*. M. Aksoy (Çev. Ed.). 1. Baskı. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yalçın, H. B. , Duran, B. (2018). *Küresel Ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri*. 3. Baskı. İstanbul: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık.
- Yalçın, H. B. (2018). ABD'nin Suriye Politikası. H. B. Yalçın ve B. Duran (Ed.). *Küresel Ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri*. İçinde. 3. Baskı. İstanbul: SETA Kitapları, 25-53.
- Yavaş, G. (2018). Avrupa Birliği ve Suriye İç Savaşı. H. B. Yalçın ve B. Duran (Ed.). *Küresel Ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri*. İçinde. 3. Baskı. İstanbul: SETA Kitapları, 130-148.
- Yılmaz, F. (2008). Avrupa'da Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı. Ankara: USAK Yayınları.
- Waltz, K.N. (2009). *İnsan, Devlet ve Savaş*. E. Bozkurt ve Diğerleri (çev.), Ankara: Asil Yayın Evi (2001).
- Waltz, K.N. (2015). *Uluslararası Politika Teorisi*. O.S. Binatlı (çev.), Ankara: Phoenix Yayın Evi (1978).

MAKALELER

- Ağır, O. ve Takar, M. (2016). Rusya-Suriye İlişkilerinin Tarihsel Arka Plan. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. 13. 2. 285-306.
- Akçadağ, E. (2012). Yasadışı Göç ve Türkiye. *Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi*.
- Akgün, B. (2012). Suriye Krizi'nde Bölgesel Ve Küresel Aktörler. *SDE Analiz*.
- Aksu, Z. (2017). Birleşmiş Milletlerin Suriye Krizine Yönelik Politikalarının Değerlendirilmesi. *ASSAM*. 4. 9. 43-55.
- Altundeğer, N. ve Yılmaz, M. E. (2016). İç Savaştan Bölgesel İstikrarsızlığa: Suriye Krizinin Türkiye'ye Faturası. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21. 1. 289-301.
- Ashly, R. K. (1984). The Poverty of Neorealism. *International Organization*. 8. 2. 225-286.
- Aslanlı, A. ve Memmedov, A. (2016). Neo-Realizm Kuramı Çerçevesinde Azerbaycan-İran İlişkilerinin Analizi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*. 5. 6. 1520-1532.
- Ataman, M. (2012). Suriye'de İktidar Mücadelesi: Baas Rejimi, Toplumsal Talepler Ve Uluslararası Toplum. *Siyaset, Ekonomi Ve Toplum Araştırmaları Vakfı*. 6. 6-57.
- Atlıoğlu, Y. (2009). Suriye Dış Politikasında Güç Ve Güvenlik İlişkisi. *Bilge Strateji*. 1. 1. 101-126.
- Atlıoğlu, Y. (2018). Suriye İç Savaşı Ve Müzmin Toplumsal Çatışma. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 73. 1. 129-156.
- Ayaşlı, E. (2018). İsrail'in Suriye Politikası: Sınırlı Müdahaleci Yaklaşım. *ORMER Ortadoğu Enstitüsü*.
- Aydın, M. (2004). Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği. *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*. 1.1: 33-60.
- Bakeer, A. H. (2013). Hizbullah'ın Suriye'deki Askeri Operasyonları ve Olası Yansımaları. *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu*. 1-28.
- Başkan, B. (2011). Buazizi'nin Yaktığu Son Ateş: 21. Yüzyıl Başında Arap İsyanları. *Akademik Ortadoğu Dergisi*. 6. 1. 1-22.
- Bayezit, F. (2016). Dengeleme Davranışı Olarak Fırat Kalkanı Operasyonu: Neoklasik Realist Bakış. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*. 4. 2. 84-112.
- Baylis, J. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı. *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi*. 5. 18. 69-85.
- Bellal, A. ve Doswald-Beck, L. (2011). Evaluating the Use of Force During the Arab Spring. *Yearbook of International Humanitarian Law* 14. 3-4.

- Bilgiç, A. (2011). Güvenlik İkilemi'ni Yeniden Düşünmek Güvenlik Çalışmalarında Yeni Bir Perspektif. *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi*. 8. 29. 123-142.
- Brammer, A. B. (2014). Alawites and the Fate of Syria. *Origins Web Sitesi*: 7. 4.
- Bulut. S. (2018). Suriye Krizi'nin İsrail'e Yansımaları: İsrail'in Kırmızı Çizgi Politikası Ve Geçirdiği Dönüşüm. *Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 20. 521-557.
- Canyurt, D. (2018). Esad Rejimi Neden Yıkılmadı: Temel Dinamikleri Ve Stratejileri. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 8. 1. 19-33.
- Çalışkan, B. (2016). Uluslararası Güçlerim Suriye Politikası. *İNSAMER*. 17. 1 -22.
- Çağlar, B. (2012). Türkiye'nin Suriye Politikası: Yeni-Klasik Bir Bakış. *Ortadoğu Analiz*. 4. 47. 39-52.
- Caner, C. Ve Şengül, B. (2018). Devrimler, Kaos Ve İstikrar Arayışları İçinde Libya: Tarihsel Ve Yapısal Bir Analiz. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmalar Dergisi*. 6. 2. 45-70.
- Carter, A. J. Ve Diğerleri (2014). Greenbirds: Measuring Importance and Influence in Syrian Foreign Fighter Networks Report. *ICSR*. 1-31.
- Çelik, A. H. (2015). Buazizi'den Rabia'ya, Trablus'tan Şam'a Arap Baharının Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*. 6. 2. 34-52.
- Demir, O. Ö. ve Soyupek, Y. (2015). Mülteci Krizi Denkleminde AB ve Türkiye: İlkeler, Çıkarlar Ve Kaygılar. *Global Politika Ve Analiz*. 6. 5 -34.
- Deniz, A. ve Özgür. E. M. (2010). Rusya'dan Türkiye'ye Uluslararası Göç: Antalya'daki Rus Göçmenler. *Ege Coğrafya Dergisi*, 19. 1. 13-30.
- Doğan, G. Ve Durgun, B. (2012). Arap Baharı Ve Libya: Tarihsel Süreç Ve Demokratikleşme Kavramı Çerçevesinde Bir Değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 1. 15. 61-90.
- Elmas, F. Y. (2015). Paris Saldırıları: Avrupa'da Özgürlük, Güvenlik ve Adalet Arayışı. *Analist Dergi*.
- Erçeli, S. Ve Diğerleri. (2017). Uluslararası İlişkilerde Gündeme Dair: Suriye Krizi. *Karabük Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Kulübü*. 1. 1-20.
- Erdoğan, Ş. ve Deligöz, E. (2015). Irak Şam İslam Devleti (İŞİD): Gücü ve Geleceği. *Savunma Bilimleri Dergisi*. 14. 1. 5-37.
- Erhan, Ç. (2000). Hafız Esad'ın Ölümü Ve Muhtemel Gelişmeler. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 55. 2. 161-170.

- Erkmen, S. (2012). Türkiye ve Suriyeli Kürtler: Güven Bunalımı, Tıkanmışlık Ve Bir Arada Yaşama. *Ortadoğu Analiz*. 4. 47. 18-29.
- Göngen, M. A. (2014). Arap Baharı Karşısında ABD'nin Tutumu. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 33. 1-16.
- Güçer, M. Ve Diğerleri. (2013). Sınırlar Arasında Yaşam Savaşı Suriyeli Mülteciler. *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu* 13. 4. 7-69.
- Güçtürk, Y. (2014). İnsanlığın Kaybı: Suriye'deki İç Savaşın İnsan Hakları Boyutu. *SETA Analiz*. 31. 1-93.
- Hassan, H. (2019). What ISIS Did to My Village. *The Atlantic*.
- Hopyar, Z. (2016). Europes Refugee Policy. *International Journal Of Political Studies*. 2. 3. 59-67.
- İnan, F. (2013). Suriye İç Savaşının Bölgedeki Etkileri. *Marksist Tutum Dergisi*. 97.
- İnce, E. (2017). Suriye'de Baas Rejiminin Kuruluşu Ve Türkiye. *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*. 1. 261-280.
- Kap, D. (2015). AB Ve Türkiye'nin IŞİD Ve Yabancı Savaşçılarla Mücadele Politikası. *İktisadi Kalkınma Vakfı*. 108. 1-17.
- Karaca, S. Ve Doğan, U. (2014). Suriyeli Göçmenlerin Sorunları Çalıştayı Sonuç Raporu. *Mersin Üniversitesi Bölgesel İzleme Uygulama Araştırma Merkezi*.
- Karakaş, D. (2016). Mülteci Sorunu Çerçevesinde Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri. *Ormer Perspektif Serileri*. 16. 1-8.
- Karasu, M. A. (2018). Türkiye'ye Yönelik Dış Göçler, Suriyeli Sığınmacı Göçü ve Etkileri. *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji Ve Politika Dergisi*. 14. 1. 21-41.
- Kartal, A. B. (2018). Uluslararası Terörizmin Değişen Yapısı ve Terör Örgütlerinin Sosyal Medyayı Kullanması: Suriye'de DAESH ve YPG Örneği. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. 14. 27. 39-77.
- Kasım, K. (2006.) 11 Eylül Sürecinde Kafkasya Güvenlik Politikaları. *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi*. 1. 1. 19-40.
- Kaya, K. (2014). The Syrian Crisis from a Neighbor's Perspective: View from Turkey. *Military Review*. 94. 2. 43-50.
- Kazdal, M. (2018). Hizbullah'ın Suriye Savaşı. *İNSAMER*.
- Kazdal, M. (2018). İran'ın Arap Baharı Sonrası Suriye Politikasını Anlamak. *Uluslararası İktisadi Ve İdari Araştırmalar Dergisi*. 1. 1. 15.

- Keyik, M. Ve Erol, M. S. (2019). Realizme Göre Güç Ve Güç Dengesi Kavramaları. *Uluslararası Kriz Ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*. 3. 1. 12-49.
- Koçak, K. A. (2012). Yasemin Devrimi'nden "Arap Baharı"na Tunus. *Yasama Dergisi*. 7. 22. 22-61.
- Kolukırık, S. (2014), Uluslararası Göç ve Türkiye: Yerel Uygulamalar ve Görünümler. *Zeitschrift für die Welt der Türken*. 6. 1. 37-53.
- Kurt, V. (2019). Trump Ve Suriye Krizi. *SETA Analiz*. 275. 1-18.
- Küçükkeleş, M. (2012). Arap Birliği'nin Suriye Politikası. *SETA Analiz*. 51. 1 20.
- Küçükkeleş, M. (2013). AB'nin Ortadoğu Politikası ve Arap Baharına Bakışı. *SETA Analiz*. 63. 1-27.
- Küçüksolak, Ö. K. (2012). Güvenlik Kavramının Realizm, Neorealizm Ve Kopenhag Okulu Çerçevesinde Tartışılması. *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*. 4. 14. 202-208.
- Lohrmann, R. (2000), Migrants, Refugees and Insecurity. Current Threats to Peace, *International Migration*. 38. 4. 3-22.
- Musaoğlu, N. (2015). Krizin İlk İki Yılında Suriye Krizinin Çözümü / Çözumsuzlüğünde Rusya. *Karadeniz Araştırmaları*. 12. 48. 1-30.
- Orhan, O. (2014). Suriye İç Savaşı Ve Ortadoğu'da Güvenlik. *Ortadoğu'da Analiz*. 6. 63. 36-39.
- Ozan, E. (2017). Suriye İç Savaşı Ve Türkiye'nin Değişen Güvenlik Gündemi. *ANKASAM*. 4. 2. 1-47.
- Örmeci, O. (2018). Fransa'nın Suriye Politikası ve Kürt Sorunu Bağlamında Türkiye-Fransa İlişkileri. *BİLGESAM*.
- Özbay, F. (2012). Rusya'nın Suriye Politikası ve Türkiye-Rusya İlişkileri. *İstanbul Üniversitesi Avrasya Enstitüsü*.
- Özcan, M. (2017). AB-Türkiye İlişkileri ve Suriye Krizi. *İnsani Ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*. 40. 1. 1-13.
- Özdemir, H. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 63. 3. 118
- Özdemir, Ç. (2016). Suriye'de İç Savaşın Nedenleri: Otokratik Yönetim mi, Bölgesel ve Küresel Güçler mi? *SETA Analiz*. 33. 81-102.
- Pirinçi, F. (2016). Irak'ta Saray İç Darbe Saddam Hüseyin ve İktidara Gelişi. *Ortadoğu Analiz*. 8. 76. 1-4.
- Ruggie J. G. (2011). Continuity and Transformation in the World Polity: Toward a Neorealist Synthesis", *Cambridge University Press*. 35. 2. 261-285.

- Sağsen, İ. (2011). Arap Baharı, Türk Dış Politikası ve Dış Algılaması. *Ortadoğu Analiz Dergisi*. 3. 31. 57-64.
- Sandıklı, A. Ve Semin, A. (2012). Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi Ve Türkiye. *BİLGESAM*. 1. 1-57.
- Sandıklı, A. (2015). Terörün Geldiği Yeni Boyut: IŞİD Örneği. *BİLGESAM*. 67. 1-70.
- Semin, A. (2018). ABD'nin Suriye'den Çekilmesi, İsrail'in Etkisi ve Türkiye'nin Sınır Güvenliği. *BİLGESAM*. 1394. 1-9.
- Sinkaya, B. (2017). İran'ın Suriye Stratejisi. *Akademik Ortadoğu*. 11. 2. 50-64.
- Sinkaya, B. (2011). İran-Suriye İlişkileri ve Suriye'de Halk İsyanı. *Ortadoğu Analiz Dergisi*. 3.33. 38-47.
- Sinkaya, B. (2015). Suriye Krizi Karşısında İran'ın Tutumu Ve Şam-Tahran İttifakının Temelleri. *Akademik ORTADOĞU*. 10. 1. 131-160.
- Şen, Y. (2013). Suriye'de Arap Baharı. *Yasama Dergisi*. 23. 57-65.
- Şen, G. (2014). Ruhani Döneminde İran'ın 'Suriye Savaşı' ve Diplomatik Çözüm Arayışları. *Ortadoğu Analiz*, 6. 63. 68-69.
- Şenol, D. Ve Diğerleri (2016). IŞİD: Küresel Bir Terör Örgütü. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 26. 2. 277-292.
- Şenzeybek, A. (2013). Suriye'de Dürzi-Nusayri Ve Sünni İlişkileri. *E-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi*. 2. 469-493.
- Taş, H. Y. ve Özcan, S. (2018). Suriyeli Göçmen Sorunlarının, Sosyal Politikalar Bağlamından Analizi. *Emek Ve Toplum Dergisi*. 7. 17. 36-54.
- Topal, C. (2015). Suriye İç Savaşı ve Uluslararası Düzen. *KTU SBE Sosyal Bilimler Dergisi*. 9. 117-122.
- Uğrasız, B. (2003). Uluslararası İlişkilerde İki Farklı Yaklaşım: İdealizm Ve Realizm. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 5. 2. 139-145.
- Uğuz, H. E. ve Saygılı, R. (2016). Küresel Dünyada Ulus Devlet. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 16. 32. 128-147.
- Ulutaş, U. ve Hoca, H. (2014). Suriye Devrim mi, Bölünme mi? *SETA Analiz*. 95. 1. 1-34.
- Uzman, N. Ve Tösten, R. (2016). Suriyeli Akademisyenlerin Bakış Açısından Türkiye-Suriye İlişkileri Ve Sığınmacılar Meselesi. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*. 24. 252.
- Ünal, M. C. (2017). 'Arap Baharı' Sonrası Avrupa Komşuluk Politikasının Geleceği. *Avrupa Çalışmaları Dergisi*. 16. 2. 147-170.

- Yalçınkaya, H. (2016). IŞİD'in Türkiye'deki saldırılarının analizi ve Türkiye'nin mücadelesi. *ORSAM*.
- Yalçınkaya, H. (2017). IŞİD'in Yabancı Savaşçıları ve Yarattığı Tehdit: Türkiye'nin Tecrübesi (2014-2016). *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*. 14. 53. 23-43.
- Yeşil, F. (2013). İnsancıl Hukuk Açısından Suriye İç Savaşı. *Yasama Dergisi*. 8. 24. 103-114.
- Yeşiltaş, M. (2015). İç Savaşa Komşu Olmak: Türkiye'nin Suriye Sınır Güvenliği Siyaseti. *SETA Analiz*. 136. 1-37.
- Yılmaz, S. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güç Ve Güç Dengesinin Evrimi. *Beypkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Dergisi*. 1. 1. 27-65.
- Yücel, Z. (2011). AB'nin Ortadoğu Perspektifinden Suriye Politikası. *Yönetim Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. 9. 16. 85-98.
- Waltz, K. (2008). Uluslararası Politikanın Değişen Yapısı. *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi*. 5.17. 3-44.

TEZLER

- Abuhasan, M. (2013). Arap Baharı Sonrası Suriye'de Yaşanan Gelişmeler Ve Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: T.C. Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü.
- Acar, M. (2018). Devrim Sonrası İran Dış Politikasının Bölgesel Güvenliğe Yansımaları. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Bursa: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Acar, O. (2017). Neorealizmin Güvenlik Varsayımları Bağlamında İsrail'in Filistin Politikası. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Karabük Üniversitesi SBE.
- Açıkmeşe, S.A. (2008). Kopenhag Okulu ve Realist Güvenlik Çalışmalarında Aktör, Tehdit ve Politika: *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ağdemir, A. M. (2014). Neoklasik Realizm Çerçevesinde İsrail'in Irak Politikası. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Savunma Bilimleri Enstitüsü.
- Akar, M. (2018). Neoklasik Realist Teori Bağlamında Türkiye'nin Kuzey Irak ve Kuzey Suriye Politikası. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Sakarya: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akarsu, H. (2017). İran'ın Nükleer Programı ve Ortadoğu Siyasetine Güvenlik Yansımaları. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Bursa: Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Aksu, B. (2011). Beşar Esad Döneminde Türkiye Suriye İlişkilerindeki Değişim. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Kadir Has Üniversitesi SBE.
- Albayrak, A. (2014). Türkiye'nin Suriye Politikası 2011-2013. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bardakçı, M. T. (2016). 2000 Sonrası Türkiye-Suriye İlişkileri Ve Arap Baharı. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cingöz, İ. (2015). Türkiye Suriye İlişkilerinin Dönüşümü: Arap Baharı ve Hatay Faktörü. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çakı, A. (2018). Geçmişten Bugüne Türkiye'nin Göç Politikası Ve Suriyeli Göçmenler Bağlamında Göç Yönetişimi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Karaman: Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi SBE.
- Çakmak, F. (2017). 21. Yüzyılda Terör Ve Terörün Medyada Temsili: Ankara Ve Paris Saldırılarının Türk Ve Fransız Basınında Sunumları. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Akdeniz Üniversitesi SBE.
- Çelik, K. E. (2014). Kimlikler Güç Dengesi ve İttifaklar: Kazakistan Örneği. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çerkeşli, M. T. (2016). 2000 Sonrası Türkiye-Suriye İlişkileri Ve Arap Baharı. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi
- Çınar, M. (2014). Uluslararası İlişkilerde Müttefiklik Kavramı Ve Bu Çerçeve Türkiye-ABD İlişkisinin Değerlendirilmesi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Gazi Üniversitesi SBE.
- Çitil, S. (2013). Ortadoğu'da Devlet-Mezhep Pragmatizmi Doğrultusunda Oluşturulan Politikalar: Suriye'de Yönetimi Şekillendiren Nusayriler. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Bolu: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dalkırmaz, U. (2015). Türkiye-Suriye İlişkilerinde ABD'nin Etkisi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Edirne: Trakya Üniversitesi SBE.
- Demir, C. (2018). Suriye'de Kara Kışa Dönen Arap Baharı: Küresel ve Bölgesel Güçlerin Yönetimindeki Vekâlet Savaşı. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Konya: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ergenekon, E. (2014). Ortadoğu Denklemine Lübnan'daki Hizbullah. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Çanakkale: Çanakkale 18 Mart Üniversitesi SBE.
- Ergun, A. (2018). Tarihsel Bağlam İçerisinde Rusya'nın Suriye Politikası. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eryılmaz, S. (2014). Arap Baharı Sürecinde Rusya'nın Suriye Politikası. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Güler, T. B. (2014). Kuruluşundan M.Ö. 404 Yılına Kadar Sparta'nın Peloponnesos Bölgesi'ndeki Üstünlük Çabaları. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Üniversite SBE.
- Günay, S. (2017). Rusya Federasyonunun Suriye İç Savaşındaki Dış Politikası : 2011-2016. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Atılım Üniversitesi SBE.
- Illhashenko, V. (2019). Uluslararası Hukukta Kimyasal Ve Biyolojik Silahların Taşınmasına Yönelik Düzenlemeler. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Kocaeli Üniversitesi SBE.
- Kahraman, Ö. (2019). Suriye Krizinde Lübnan Hizbullah'ının Rolü. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE.
- Kalp, C. (2016). Arap Baharı Sürecinde ABD'nin Mısır Politikası. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Çanakkale: Çanakkale 18 Mart Üniversitesi SBE.
- Kalyoncu, Ş. (2018). Suriye'deki İç Savaş Sonrası Avrupa Birliği Güvenlik Denklemine Mülteci Krizi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi SBE.
- Karaatlı, B. (2015). Tunus'ta Arap Baharı: Fransa'nın Tunus Yaşamına Etkisi Üzerinden Bir Değerlendirme. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Isparta: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karabıyık, B. (2018). Rusya'nın Suriye Müdahalesinde ABD ve Rusya'nın Tavrı, Bu Tavrın Neticesinde Yaşanması Muhtemel Kırılma ve Ayrılma Noktaları. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kayabaşı, Y. (2019). Suriye İç Savaşında Yerel Aktörlerin Rolü Ve Türkiye'nin Suriye İhtilafına Yaklaşımı. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Ufuk Üniversitesi SBE.
- Kılıçarslan, M. T. (2016). Suriye Krizi Denklemine Türkiye Rusya İlişkileri. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kırış, R. (2018). Uluslararası Güvenlik Sisteminde Değişen Güvenlik Algısı ve Türk Dış Politikası. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kiraz, S. (2018). Suriye İç Savaşı Sırasındaki Türk Dış Politikasının Neoklasik Realizmin Bakış Açısından Analizi (2011-2017). *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Korkmaz, Y. S. (2014). İran-Suriye Bölgesel İttifakı ve Arap Baharı Sürecine Yansımaları. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Ortadoğu Araştırmalar Enstitüsü.
- Koşar, O. (2017). Suriye İç Savaşında Türkiye'nin Kazanımları ve Kaybedimleri. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Konya: Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Koyuncu, A. A. (2008). Ortadoğu’da Milliyetçilik: Hafız Esad Dönemi Suriye Örneği. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi SBE.
- Kyzy, Z. Z. (2018). Vladimir Putin Dönemi Rusya’nın Ortadoğu Politikası: Suriye Örneği. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Konya: Selçuk Üniversitesi SBE.
- Necefoğlu, A. (2017). Rusya Federasyonunun Güvenlik Anlayışının Neorealist Perspektiften Analizi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özcangaz, M. (2015). Avrupa Ahengi’nin Yapısal Özellikleri Çerçevesinde “Güç Dengesi” ve “Politik Eşitlik” Kavramlarının Karşılaştırılması. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdemir, Ö. (2012). Baas Rejimi Döneminde Türkiye – Suriye İlişkileri. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi SBE.
- Özgen, Y. (2011). Beşar Esad Dönemi Suriye dış Politikası ve Türkiye’nin Güvenliğine Etkileri. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü.
- Pınar, L. (2014). Neorealist Kuram Çerçevesinde Türkiye’nin Ortadoğu Politikası (2002-2012). *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Edirne: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ryskulova, K. (2017). Uluslararası İşbirliği Projeleri ve Orta Asya: Bağımsızlıkları Koruyacak Güç Dengesi İçin Arayışlar. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Samoylov, Y. (2018). Rusya Federasyonu’nun Suriye Politikasının Bölgesel Ve Küresel Güç Dengelerine Etkisi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE.
- Sarı, M. Z. (2018). Arap Baharı Sürecinde Hizbullah: Yerel Milis Gücünden Bölgesel Bir Oyuncuya Dönüşümü. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi SBE.
- Serbest, H. (2017). Arap Baharı’ndan Günümüze Mısırın Değişim Süreci. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sevim, M. (2018). Suriye İç Savaşında İç Ve Dış Aktörlerin Politikaları. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Sakarya: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahin, Ş. (2006). 11 Eylül 2001 Sonrasında Amerikan Birleşik Devletlerinin Ortadoğu Politikası. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi SBE.
- Şensoy, A. A. (2018). Rusya’nın Hibrit Savaş Stratejisi ve Suriye Örneği. Sakarya: Ortadoğu Enstitüsü.

- Tutar, N. (2016). Barack Obama Dönemi Amerika Birleşik Devletlerinin Ortadoğu Politikası. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi SBE.
- Tüzgen, A. B. (2017). Suriye Krizinde “İnsan Güvenliği” Kavramının AB ve Türkiye Politikalarına Etkisi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uludağ, G. (2018). Türkiye'nin İttifak İlişkilerindeki Dönüşüm: Suriye Krizi Ve NATO. Çanakkale: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yaşar, A. (2017). Jeopolitik Bakımdan Suriye-Rusya İlişkileri. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Orta Doğu Ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü.
- Yıldız, H. (2018). Suriyeli Mültecilerin Avrupa'da Yaşadığı Sorunlar: Avusturya Ve Macaristan Örneği. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Yalova Üniversitesi SBE.
- Yılmaz, T. (2017). 2010 Yılında Başlayan Siyasi Gelişmeler: Arap Baharının Sonu, Suriye İç Savaşı. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, M. (2015). Suriye Ekseninde Türkiye-İran İlişkileri *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yorulmaz, M. (2014). ABD – Rusya Federasyonu İlişkilerinde Güvenlik İkilemi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Edirne: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zhylyshybayeva, M. (2008). Bölgesel Güç Dengesi Işığında Kazakistan'ın Güvenliği. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Agos (2015). IŞİD Beyrut'u da Vurdu. <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/13414/isid-beyrutu-da-vurdu>. (19 Kasım 2015).
- Al Jazeera (2011). Suriye'nin Dini Ve Etnik Haritası. <http://www.aljazeera.com.tr/haber/suriyenin-dini-ve-etnik-haritasi> (1 Aralık 2011).
- Al Jazeera (2014). Obama IŞİD'le Mücadele Stratejisini Açıkladı. <http://www.aljazeera.com.tr/haber/obama-isidle-mucadele-stratejisini-acikladi> (11 Eylül 2014).
- Al Jazeera (2014). Ülke Profili: Suriye. <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profilu/ulke-profilu-suriye> (21 Ocak 2014).

- Al Jazeera (2015). Eğit-donat Antlaşması İmzalandı. <http://www.aljazeera.com.tr/haber/egit-donat-anlasmasi-imzalandi> (Şubat 2015).
- Al Jazeera (2015). Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri. <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/suriyeli-siginmacilarin-turkiyeye-etkileri> (13 Ocak 2015).
- Al Jazeera (2017). Portre: Hüsni Mübarek. <http://www.aljazeera.com.tr/portre/portre-husnu-mubarek> (24 Mart 2017).
- Anadolu Ajansı (2015). Paris Saldırılarının 'Günah Keçisi' Sığınmacılar Olabilir. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/paris-saldirilarinin-gunah-kecisi-siginmacilar-olabilir/475453> (18 Kasım 2015).
- Amnesty International (2014). Uluslararası Toplum Tarafından Terkedilen Suriyeli Mülteciler. <https://www.amnesty.org.tr/public/uploads/files/Rapor/disarida-birakilanlar-uluslararasi-toplum-tarafindan-terkedilen-suriyeli-multeciler643.pdf> (2014).
- Amnesty International (2016). Female refugees face physical assault, exploitation and sexual harassment on their journey through Europe. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2016/01/female-refugees-face-physical-assault-exploitation-and-sexual-harassment-on-their-journey-through-europe/> (18 Ocak 2016).
- Amnesty International UK, (2018). Syria's Children: A Generation Without Education. <https://www.amnesty.org.uk/blogs/childrens-human-rights-network-blog/syrias-children-generation-without-education> (23 Şubat 2018).
- BBC (2012). Mısır'ın İlk Sivil Cumhurbaşkanı. https://www.bbc.com/turkce/multimedya/2012/06/120625_dg_egypt_ex (25 Haziran 2012).
- BBC (2013). Suriye Alevileri: Katliamdan iktidara. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/03/130314_suriye_alevileri_1 (14 Mart 2013).
- BBC (2014). BM: IŞİD'den vahim hak ihlalleri. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/10/141002_bm_isid (2 Ekim 2014).
- BBC (2015). Türkiye-Rusya uçak krizi: 10 günde neler yaşandı? https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151204_rusya_krizin_1_gunu (4 Aralık 2015)
- BBC (2016). Donald Trump Kimdir? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37917540> (9 Kasım 2016)

- BBC (2017). Trump'tan Rakka operasyonu öncesi YPG'ye silah yardımına onay. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39865038> (9 Mayıs 2017).
- BBC (2017). Arap Baharı'nda devrilen liderlere ne oldu? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42232967> (5 Aralık 2017).
- BBC (2018). Şengal katliamının 4. yılında Ezidiler: 'Binlercesi savaş ganimeti olarak Arap ülkelerindeki şeyhlere satılıyor. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-45056882> (3 Ağustos 2018).
- BBC (2019). Sri Lanka saldırıları - Ölü sayısı 359'a çıktı, Başbakan 'İŞİD bağlantısı olabilir' diyor. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48033182> (24 Nisan 2019).
- BBC (2019). Golan Tepeleri: ABD'nin Trump'ın kararıyla İsrail'in egemenliğini tanıdığı bölge neden önemli? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47666262> (25 Mart 2019).
- BBC (2019). Savaş sonrası Suriye için güç mücadelesinde dengeler değişiyor mu? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-47422505> (1 Mart 2019).
- Dışişleri Bakanlığı, (2011). Suriye Arap Cumhuriyeti: Ülke Künyesi. <http://www.mfa.gov.tr/suriye-kunyesi.tr.mfa> (2011).
- Dışişleri Bakanlığı, (2019). Tunus Cumhuriyeti: Ülke Künyesi. <http://www.mfa.gov.tr/tunus-kunyesi.tr.mfa> (2019).
- DW (2019). Golan Tepeleri: Neden Şimdi? <https://www.dw.com/tr/golan-tepelere-neden-simdi/a-48023382> (22 Mart 2019).
- European Commission (2017). *Syrian Crisis* https://ec.europa.eu/echo/files/aid/countries/factsheets/syria_en.pdf (19 Ekim 2017).
- EUROPOL, (2019). Terrorism Stuation And Trend Report 2019. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/terrorism-situation-and-trend-report-2019-te-sat> (2019).
- Evrensel (2019). Kime Göre, Neye Göre Tampon Bölge. <https://www.evrensel.net/yazi/83434/kime-gore-neye-gore-tampon-bolge> (28 Şubat 2019).
- Göç Politika ve Projeleri Dairesi Başkanlığı. (2016). *2016 Türkiye Göç Raporu*. https://www1.goc.gov.tr/files/files/2016_yiik_goc_raporu_haziran.pdf (26 Mart 2016).

- Human Rights Watch, (2017). Suriye 2017 Olayları. www.hrw.org/tr/world_report/2018/country-chapters/313867 (8 Kasım 2017).
- Human Rights Watch (2018). World Report 2018. https://www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/20180_world_report_web.pdf (2018).
- Independent (2016). Calais Jungle refugee children being raped in camp, aid workers claim. https://www.independent.co.uk/news/world/europe/calais_jungle_refugee-children-being-raped-in-camp-aid-workers-claim_a6912711.html (5 Mart 2016).
- Karar (2018). İsrail'in Arap Baharı Sonrası Suriye Politikası. <https://www.karar.com/gorusler/israilin-arap-bahari-sonrasi-suriye-politikasi-1017540> (2 Kasım 2018).
- Lund, A. (2014). Drought, Corruption, and War: Syria's Agricultural Crisis. <https://carnegie-mec.org/diwan/55376?lang=en> (18 Nisan 2014).
- Polk, W. R. (2013). Understanding Syria: From Pre-Civil War to Post-Assad. <https://www.theatlantic.com/international/archive/2013/12/understanding-syria-from-pre-civil-war-to-post-assad/281989/> (10 Aralık 2013).
- SNHR, (2018). Suriye'de Mart 2011'den bu yana en az 95.000 Zorla Kayıp Kişi. <http://sn4hr.org/blog/2018/08/30/52622/> (30 Ağustos 2018).
- SNHR (2019). The Annual Report of the Most Notable Violations of Human Rights in Syria in 2018. <http://sn4hr.org/blog/2019/01/16/53065/> (16 Ocak 2019).
- Soruş, G. (2014). Arap Baharı'nın Gölgesinde Avrupa Birliği Komşuluk Politikası, *21. Yüzyıl Enstitüsü*. <https://www.21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/avrupa-birligi-arastirmalari-merkezi/arap-baharinin-golgesinde-avrupa-birligi-komsuluk-politikasi> (10 Mart 2014).
- Fehim Taştekin, "İstihbarat Rejimi Olmak", Gazete Duvar, 9 Şubat 2019.
- TBMM (2018). *Göç Ve Uyum Raporu*. https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2018/goc_ve_um_raporu.pdf (Mart 2018).
- TSK. (2018). *Zeytin Dalı Harekâtı*. <https://www.tsk.tr/Home/Detay/596> (18 Mart 2018).
- TÜRKSAM, (2019). Göç- Göçmen Bülteni (2019). <http://turksam.org/9940282>. (20 Şubat 2019).
- UN News, (2018). UN News Reports On Syria. <https://news.un.org/en/focus/syria> (2018).

UNAMI/OHCHR. (2014). Report On The Protection Of Civilians in Armed Conflict İn Iraq. <https://www.ohchr.org/Documents/Countries/IQ/UNAMIRreport1May1October2015.pdf> (10 Ekim 2014).

UNHRC, (2016). Küresel Eğilimler Raporu. <https://www.unhcr.org/tr/> (2016).

UNHCR, (2018). *Türkiye'deki Mülteciler ve Sığınmacılar*. <https://www.unhcr.org/tr/turkiyedeki-multeciler-ve-siginmacilar>.

UNHRC, (2019). <https://www.unhcr.org/en-us/syria-emergency.html> (2019).

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ADI VE SOYADI: İLYAS ÖZCAN
DOĞUM YERİ VE TARİHİ: DİYARBAKIR- 01.02.1994
MEDENİ HALİ: BEKAR
E-MAİL: ilyasozcn6@gmail.com
ADRES: Namık Kemal Mah. 8. Sok. No: 18
Daire: 4 Esenyurt/İstanbul
TEL NO: 0542-674-0340

EĞİTİM BİLGİLERİ

2001-2009 Saadetdere İlk Öğretim Okulu (İstanbul)
2009-2012 Avcılar Lisesi (İstanbul)
2013-2017 Dumlupınar Üniversitesi- Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler (LİSANS)
2017-2019 AREL Üniversitesi- Uluslararası İlişkiler (YÜKSEK LİSANS)

YABANCI DİL

İNGİLİZCE İYİ